

Bondyho Odysea na Slovensko

Jozef Lysý

Publikácia bola napísaná ako súčasť práce na projekte VEGA č. 2/0072/15

Stratégia transformácie spoločnosti v kontexte civilizačnej analýzy

na Ústave politických vied SAV, projekt viedol PhDr. Peter Dinuš PhD.

Recenzenti:

Dr. h. c. prof. PhDr. Marcela Gbírová CSc.

Doc. PhDr. Marta Goňcová CSc.

Jazyková úprava: PhDr. Anna Lysá CSc.

Vyšlo vo vydavateľstve MACHIAVELLI PRESS Praha 2019

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť reprodukováaná, ukladaná na akékoľvek pamäťové médium alebo prenášaná bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora

ISBN: 978-80-88147-08-4

Obsah

ÚVOD

Bondy na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského

In medias res

Útecha z politiky

Bondy podľa postpríbehu

Bondyho epilóg

ÚVOD

O ontologickej kríze hovorí *Nick Boström* aj v súvislosti s umelou inteligenciou. Umelú inteligenciu by sprevádzali udalosti podobné vedeckým revolúciám, kde by sa jej obraz sveta otriasal v základoch a kedy by možno podstúpila ontologickú krízu, v priebehu ktorej by odhalila, že jej doterajší spôsob uvažovania o hodnotách bol zmätený a založený na ilúziách. Čo sa stane, keď v jej priebehu takáto vedecká revolúcia, prinesie so sebou aj premenu jej základnej ontológie. O civilizácii založenej na nesubstančných predpokladoch uvažoval český filozof Zbyněk Fišer (Egon Bondy). Jeho nesubstančná ontológia odmietla aj predpoklad akejsi paternalistickej superinteligencie, pričom civilizačný základ, spoločenského človeka vnímala v jeho onticite. Bondy nás pozval do orákula svojho myslenia. Civilizačnú výzvu jeho nesubstančnej ontológie môžeme smelo vnímať aj ako politickú filozofiu prekonávajúcu akékoľvek substančné prekážky, vrátane politických.

Zbyněk Fišer (20.1.1930) sa narodil v Prahe. Jeho otec, na ktorého často spomínal bol generál, do KSČ vstúpil v roku 1947, ale hneď po februári 1948 sa s jej politikou rozchádza a zo strany vystupuje. Na prelome 40-tych a 50-tych rokov sa priatelil okrem iných s K. Teigem, a Závašom Kalandrom. S Honzou Krejcarovou (dcérou Mileny Jesenskej a architekta Jaromíra Krejcara) vydali surrealistický samizdat *Židovské mená*, a začína používať pseudonym Egon Bondy, pod menom ktorého neskôr vydáva literárne, filozofické diela, básne a publicistiku. Ako „totálny realista“ píše básne a priatelí sa s Bohumilom Hrabalom a Vladimírom Boudníkom. Koncom päťdesiatych rokov pracuje v Národnom múzeu v Prahe a diaľkovo študuje filozofiu a psychológiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Sympatizuje s marxizmom, trockizmom, neskôr aj s maoizmom, ale konštatne s indickou a čínskou filozofiou. Z týchto zdrojov sa rodí nesubstančná ontológia a rovnako nezmieriteľná kritika politických pomerov pred i po roku 1989. Od roku 1967 je invalidný dôchodca. Fišerovi vtedy vychádzajú jeho filozofické texty *Otázky bytí a existence*, *Útěcha z ontologie*, ale aj text o Buddhovi. V 70-tych rokoch sa stáva jednou kľúčových z postáv českého undergroundu. Bol v opozícii voči reálnemu socializmu, písal básne pre tvrdým antikomunizmom postihnutú skupinu *The Plastic People of The Universe*, aby po roku 1989 odmietol rozdelenie Československa. Václavovi Havlovi napísal báseň:

*Jak jste věřili ve svobodu
A zbyla z ní svoboda obchodu
t. j. podvodu
Zalízt pod vodu
a tam utopit byste se měli
vy co jste na Václaváku v nadšení vyváděli
To co jste chtěli jste dostali:
zas vám akorát nasrali
A rvát vlasy by si měl pan Havel
jak to s váma sválel
(20.12.1989)
Ze sbírky Dvě léta*

Okamžite sa zapája po roku 1989 do intelektuálnych a aj politických aktivít, prednáša indickú a čínsku filozofiu na Filozofickej fakulte Karlovej Univerzity v Prahe, ale aj na Slovensku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove.. V roku 1989 sa presťahoval do Telča a v roku 1993 prichádza s partnerkou Júliou Novákovou do Bratislavy, kde v roku 2007 zomiera na popáleninovom oddelení v ružinovskej nemocnici. V Bratislave ako magnet priťahuje inteligenciu, najmä ľavicovú, výtvarníkov, spisovateľov. Je mimoriadne aktívny, píše, prednáša, spieva s Požoň inštrumentál, zúčastňuje a organizuje besedy o politike, filozofii hudbe, začal písať libreto o M. R. Štefánikovi pre rovnomennú operu Mareka Piačka atď. V školskom roku 2005-2006 pôsobí aj na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského a v sérii prednášok priblížil čínsku filozofiu. Býval v Bratislave na Laurinskej ulici a v „illegalite“ v Devínskej Novej Vsi, v byte súrodencov Zupkovcov. Navštevuje filmové predstavenia (Klub 902 na Račianskej ulici na Pedagogickej fakulte, Nostalgia atď.). Dušan Lechner, riaditeľ Univerzitnej knižnice v Bratislave mu zabezpečuje literatúru, ktorú potrebuje ku svojej workoholickej vášni, písaniu kníh. Ťažko by to zvládol bez výnimočnej pomoci Ľuda Zupku, ktorý trpezlivo prepisoval z kaziet stovky strán textov. V každom prípade si aj jeho pobyt v Bratislave vyžiada presné zmapovanie jeho všetkých aktivít i priateľstiev.

Vstúpiť do sveta Bondyho myslenia, činov a diela nemožno zrejme inak ako postupoval on, priamo *in medias res*. Ako filozof prijímal výzvy doby. Nesubstančná ontológia je jej príbeh, inak nemožno pochopiť ani názov jeho knihy Príbeh o príbehu. Ponúkol prístup, v ktorom multikultúrne prístupy odmietol ako monokultúru a prihlásil sa k interkultúrnej interpretácii civilizačných prístupov klasickej európskej a čínskej vzdelanosti obohatenej o indickú a islámsku. Bola to odpoveď na výzvu doby v polčase rozpadu bipolarity. S Jeho miesto v dejinách českej filozofie druhej polovice dvadsiateho storočia je

však neprehliadnuteľné, vyčnieval z radu. Bolo to obdobie obrovských nádejí, ale rovnako sklamaní. Stúpenec revolučného marxizmu ako filozofie nastupujúcej triedy sledoval na jednej strane zdrvivú kritiku predchádzajúcej spoločnosti a zároveň nástup tušených, ale často nevyslovených predpokladov tvorby rodiacej sa novej spoločnosti. Nevyvrátenou pravdou o nej bol osud Závaša Kalandru, mimoriadne angažovaného ľavicového intelektuála a jeho tragická smrť, poprava v procesoch z päťdesiatych rokov. Kalandra bol prenikavý kritik a originálny mysliteľ, autor filozofických skíc a provokujúceho *Českého pohanstva*, akých nemala česká kultúra v 20. storočí mnoho, ako ho charakterizoval editor zväzku *Intelektuál a revoluce* J. Brabec. Priateľstvo so Závašom Kalandrom v Bondym prebudilo všetky vrstvy jeho duchovnej aktivity. Nenáhodne sa svojou nesubstančnou ontológiou dokázal kriticky vyhraniť prakticky voči všetkým ideovým smerovaniam doby, voči všetkým jej hypostazujúcim sa dogmám, vrátane najvšeobecnejších zákonitostí. V šesťdesiatych rokoch v českej filozofii zaznel hlas M. Průchu s návrhom riešenia *kultu človeka* v neantropologickej ontológii, ktorá môže poskytnúť patričnú základňu zbaviť subjekt ontologických privilégii a súčasne udeliť mu štatút fakticity a uvoľniť cestu vedeckému skúmaniu (Průcha, 60). Bola to reakcia na Ekonomicko-filozofické rukopisy Marxa, ktoré odmietli lacný optimizmus a pokrytecké prezieranie otázok smrti. Bondy sa s tým vyrovnal v *Otázkach bytí a existence* svojsky, náčrtom nesubstančnej ontológie. Bondym nemilosrdne kritizovaný Karel Kosík ponúkol do filozofickej diskusie v Československu štúdiu o problematike človeka a sveta *Dialektiku konkrétného*, s výzvou na deštrukciu pseudokonkrétnosti. Kosík v poprevratových *Predpotopných úvahách* vedome a programovo varuje pred potopou, ktorá sa rozlieva a v ktorej sa môžeme ako ľudstvo utopiť. Ako nesúhlasí s jeho kritikou intelektuála dnešnej doby, ktorý sa chce zviditeľniť, lebo nevie, že podstatou človeka je byť a nie predvádzať sa. Bondyho súčasník Ivan Sviták po návrate z emigrácie po novembri 1989 v *Epochálných ilúziách* sa vyrovnával s premenou Marxovej vedeckej teórie na falošné vedomie, ideológiu. Skonštatoval, že premena Marxovho diela na ideológiu, nebola degeneráciou myšlienky, alebou zradou revolúcie, ale historickou skutočnosťou, ktorá vždy nalieha na myšlienkový materiál minulosti a podrobuje pôvodný výklad nevyhnutnej funkčnej zmene. Pod obrovským tlakom troch svetových vojen, jednej z nich studenej sa postupne vyvinuli tri interpretácie a aplikácie Marxa: západný marxizmus, marxizmus-leninizmus a maoizmus. Marx bol myšlienkový parný stroj, dnešok však ponúka čípy... Jiřina Popelová sa vyrovnávala so súdobou filozofickou schizmou, ktorou je rozpad buržoáznej filozofie a poslaním marxistickej filozofie v jej úlohe kritika rozpadu a riešiteľ a otázok, ktoré buržoázna filozofia síce postavila, ale nedokázala vyriešiť. Milan Machovec sa

stal predstaviteľom dialógu medzi ateistami a kresťanmi v celosvetovom a európskom rámci. Jeho úsilie vystihuje citát z Lukáša 22,46 „Prečo spíte? Vzchopte sa a usilujte, aby ste sa nedostali do všeobecnej skazy“ (Machovec, 1998). Týmto veršom uviedol svoju knihu *Filosofie tváří v tvář zániku*. Myšlienky debaklu, sebazničenia ľudstva ho zbližovali s Bondym, rovnako ako spoločný záujem o teológiu. Karel Michňák otvoril svoj seminár perzekuovaným filozofom a teológom v roku 1968, hlásil sa k Patočkovi. Intelektuálnu atmosféru po II. svetovej vojne silne ovplyvňoval štrukturalizmus. Medzi jeho známymi predstaviteľov patrili profesor Univerzity Komenského v Bratislave Ján Mukařovský a J. L. Fischer. K štrukturalizmu sa hlásil aj I. Hrušovský, a metódami riešenia filozofických problémov (štruktúrno-systémová analýza) inšpiroval V. Filkorna, V. Černíka, J. Viceníka a P. Cmorejca. Komplexný obraz hlavného predstaviteľa česko-slovenskej fenomenológie Jána Patočku spracúva v súčasnosti Košická filozofická škola Vladimíra Leška. Počas Bondyho Odysei Bratislavu navštevovali Patočkovi žiaci V. Bělohradský, L. Hejdánek, Z. Neubauer ale aj ďalší. S J. Šmajsom autorom konceptu evolučnej ontológie zdieľal priateľský vzťah. Bondy však udržiaval intenzívne kultúrne, filozofické a samozrejme aj politické vzťahy aj s maďarskými, poľskými a ďalšími na Slovensku pobývajúcimi intelektuálmi, ale kriticky sledoval aj „oficiálnu“ filozofickú generáciu na Slovensku i v Česku. V našej štúdii sa nemôžeme venovať všetkým Bondyho aktivitám. Bondy je jedinečným zjavom v českej filozofii a kultúre a komplexné zhodnotenie jeho prínosu nielen pre filozofiu prinesie ešte mnoho prekvapení. Vyčnieva, preto výstup k jeho mysleniu nebude jednoduchý.

Ale predovšetkým, jeho pobyt na Slovensku po roku 1989 bol zápasom o pochopenie doby. V istom zmysle bol jej aktérom, ale viac teoretikom i kritikom. Tento český vlastenec miloval Slovensko, Slovákov a Slovenky. Je zvláštne, že tento spôsob reflexie, ktorý je živnou pôdou politiky podlieha stále redukcionizmu. Inšpiratívny, kritický nielen voči iným, ale mimoriadne sebakritický k sebe. Rovnako objektívne hodnotiaci stupne poznania, ktoré dosiahli iné kultúry a civilizácie, hoci išiel často proti tomu, čo mal najradšej. Mali sme ho a máme radi takého akým bol. Tohoto workololika, marxistu sa jeho protivníkom nepodarilo vymazať z dejín.

Predložený text je prepracovaným a doplneným vydaním rovnomennej práce, ktorú vydala Masarykova univerzita v Brne v roku 2016. Vďaka za cenné pripomienky patrí obom recenzentkám tejto štúdie o Egonovi Bondym, vzácnym kolegyniam Dr. h. c. prof. PhDr. Marcele Gbúrovej CSc., a doc. PhDr. Marte Goňcovej CSc. Publikácia o Bondyho pobyte na Slovensku by neuzrela svetlo sveta bez prednášok o Egonovi Bondym na Pedagogickej

fakulte Masarykovej univerzity v Brne, kde pozvaniami na prednášky o Bondym doc. PhDr. Marta Goňcová v jej seminároch vyprovokovala jej písomnú podobu. Poďakovanie patrí aj Ústavu politických vied SAV v Bratislave, ktoré mi umožnilo dokončiť Bondyho Odyseu na Slovensku v rámci vedeckého projektu VEGA č. 2/0072/15 *Stratégia transformácie spoločnosti v kontexte civilizačnej analýzy* ktorý viedol PhDr. Peter Dinuš PhD. Acadamii Rerum Civilium v Kutnej hore a jej prorektorovi doc. PhDr. Vladimírovi Srbovi PhD., ďakujem za to, že táto inštitúcia kde som niekoľko rokov pôsobil pripravila a umožnila vydanie tejto publikácie.

Bondy na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského

Okrem prednášok na Filozofických fakultách Univerzity Komenského a v Prešove, Bondy prednášal okrem domácich seminárov na Laurinskej ulici, kde býval ak nebol v „ilegalite“ v Devínskej Novej vsi, aj na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v školskom roku 2005-06. Ani jeho prednášky na Pedagogickej fakulte nemôžeme vyňať z jeho ostatných bratislavských aktivít. Dokázal sa vymaniť z témy a i keď to bolo väčšinou o Číne, nikdy nezabudol na svoje „nesubstančné“ poslanie. A robil to s chuťou. Ako tému si vybral *Dejiny čínskej filozofie*. Bola to pre neho príležitosť oboznámiť študentov s vlastnými prepracovanými *Dejinami čínskej filozofie*. Pred prednáškami sa posťažoval na fakt, že ako filozofovi mu bolo sľúbené po novembri 1989 zaradiť jeho šesťzväskové dejiny filozofie ako vysokoškolské učebnice. Vystriedal ma *Arno Anzenbacher*, skonštatoval trpkú. Pretože Darmagaia doteraz prepracovanú Bondyho Čínsku filozofiu nevydala, uvediem jeho niekoľko dopracovaných komentárov k dejinám čínskej filozofie, ktoré odzneli pred poslucháčmi na Pedagogickej fakulte.

Väčšina úvodov k čínskemu mysleniu bola skutočne napísaná nekompetentne (*Král*, 25). V Číne identitu kultúry zakladala filozofia, tak ako inde to bolo náboženstvo (*ibidem*, 28). Pre filozofiu neexistoval abstraktný, neosobný termín. Čo existovalo bol istý spôsob správania a konania. Dokonca nemali ani podstatné meno pre „prírodu“, boli jednoducho jej súčasťou. Takisto nepoznali pravdu, emancipovanú od evidentnej skúsenosti. Hľadali cestu. V tomto východisku sa Bondy zhodoval s *Čínskou filozofiou* Oldřicha Krála.

Aj celosvetovo uznávaný teoretik riadenia *Peter Drucker* tvrdil, že ak chceme vedieť, čo je štát, musíme byť aj sinológmi. Čína bola odlúčená od ostatných civilizácií a kultúr, a preto jej dejiny ponúkajú jedinečný materiál ku štúdiu. Počiatky dejín sú zahalené podobne ako inde v mýtoch. Podobne ako Platón, vysnili si aj v Číne „zlatý vek“ vládcov Jaa a Šuna, ktorí sa radili s ľudom (!). V pamäti sa zachovali spomienky na prevrat, keď sa syn jedného z volených vládcov zmocnil vlády a nahradil voliteľnosť „kráľov“ nástupníckou procedúrou. Aj tu sa uskutočnil prechod od kameňa ku bronzu, od občinových osád k mestu. Ale predsa len prechod od paleolitu k neolitu prebehol inak ako v Európe. Archeológovia nenachádzajú chrámové hospodárstva, naopak, v hrobách šamanov sa našli okrem predmetov kultu aj meče.

Ideový systém, vytvorený v mladšom paleolite sa preniesol cez neolit až do historickej doby. Európska veda si pravdu povediac s týmto fenoménom dlhé obdobie nevedela poradiť. Výskumníci na mladopaleolitický pohľad na svet ponúkali rôzne klasifikačné hľadiská: používali sa termíny ako animizmus, primitívne myslenie, myslenie divochov, predlogické myslenie. Religionisti dodali totemizmus, šamanizmus či archaické náboženstvá. Vďaka Lévi-Straussovi sa ujal termín *holistické myslenie*. Je to model myslenia, ktoré je celistvé, nie je umelo rozdvojené, používa racionálne postupy. To ale znamená, že skutočnosť môže byť napríklad inak interpretovaná, než ako ju vidíme my. Holistické myslenie prijíma abstrakcie, pre ktoré existuje všetkým spoločný, „kozmickej“, ontologický poriadok. Tento poriadok je poriadkom procesu nepretržitej premeny. E. Bondy poznamenáva, že celkom identické *sameness* sa nikdy nereprodukuje. Existenčné kontinuum je reálnou identitou. Náročnejšia abstrakcia dospieva ku špirále bez začiatku a konca. Objavila sa tak možnosť pre dlhodobejší projekt. Svet, ktorý je aj empirický, sa prejavuje cez závislosť, ktorá je súčasťou všeobecného „stavu vecí“. Oprávňujú sa dôvody pre rituály. Zvláštnou kategóriou sú duchovia. Svojou subjektívnou stránkou sú v každej zmyslovo vnímateľnej veci. Do rôznych domén sú roztriedení duchovia zosnulých. Všetky spomenuté koncepcie sa stali súčasťou vysokej čínskej kultúry. Princípy jin+jang, Tao, cesta v nepretržitých premenách: I, magická sila konkrétnej veci Te, fluidálne Čchi, obrady li. V takto skonštruovanom svete, ktorého modelom je celostná skutočnosť, nie je miesto pre bohov, kňazov, Skutočnosť nie je umelo rozdvojená, je to svet, ktorý nikto nestvoril, nič nie je predurčené, človek nie je pánom sveta, ale neexistujú zákazy pre fungovanie protovedy. V mladšom paleolite je odborníkom na premýšľanie šaman. Jeho základnou úlohou je udržiavanie kultúrnej kolektívnej pamäti. Bol tak vlastne hovorcom so zosnulými, a s duchmi vôbec. Šamani nevytvorili nejaké spoločenstvo a nevlastnili ani nejaké tajnosti. Čo je však vo vzťahu k Číne pozoruhodné, je skutočnosť, ktorá sa udiala v súvislosti s nástupom neolitickej revolúcie. Všade inde vo svete viedla k „objavu“ náboženstva. s jeho významným vývozným artiklom: rozdvojením skutočnosti. V Číne sa však funkcia šamana a náčelníka spojila. Smer k zakladaniu roľníckych komunít s centrom je v neolite potvrdený. Kým však inde ho sprevádza spor medzi sekulárnym náčelníctvom a kňazskou vrstvou, v Číne sa vytvorila iná štruktúra. Z tohoto základu vznikol „čínsky zázrak“ mimoriadne stabilnej spoločnosti, ktorý sa dnes dá archeologicky rekonštruovať. Uvažuje sa o protobyrokratických štruktúrach, ktoré vznikali v extrémnej minulosti (dynastia Sia?). To znamená účasť špecialistov, teda deľby práce na všetkých stupňoch fungovania spoločnosti. Problém sa riešil inak ako v „náboženských“ neolitických spoločnostiach. Dokázali pripustiť množstvo nepriviligovaných

na všetkých stupňoch odborníckej deľby moci. Pozoruhodné je však to, že korene systému, ktoré vznikli v tak vzdialenej minulosti, pretrvali takú dlhú dobu. Čína je však civilizáciou, v ktorej sa neobjavila ani materialistická filozofia, ani ateizmus. Nadstavba v Číne je orientovaná na *socioantropologickú problematiku*. E. Bondy tento aspekt čínskeho vývoja na svojich prednáškach na Pedagogickej fakulte UK zvyčajne zdôrazňoval. On totiž vedie k preferovaniu, uprednostňovaniu etických a právnych náhľadov, tak zvyčajne čínske politické a filozofické myslenie. Dodajme, že nebolo by to možné, bez holistického pohľadu na *Skutočnosť*. Čínska mentalita nie je iná ako naša, ale jednoducho na zmenu stratégie počas neolitu reagovali inak.

V tradícii čínskeho politického myslenia hrala veľkú úlohu *šen-nungovská škola*. Vzhľadom na svoj pôvod je bezprostredne spojená s archaickým a konzervatívnym čínskym prostredím. *Šen-nung*, „pravý cisár“ bol mýtickým stelesnením tohoto osvieteného panovníka, ktorý naučil ľudí obrábať zem. Na rozdiel od európskej antickej tradície vytyčuje vzor samosprávnej spoločnosti. *Šen-nungovská škola* je mimoriadne rovnostárska, je založená na základoch občinového zriadenia a každý pokrok, či technologický, alebo organizačný považuje za zlo. Táto rurálna *retro-utópia* sa objavila ako spomienka na „Zlatý vek“. Tento objaviteľ poľnohospodárstva nestrpel sociálne rozdiely, Aj cisári a ich rodinní príslušníci pracovali na poli. *Šen-nung* vládol tak, že si to obyčajní ľudia ani nevšimli. Tento motív správneho vládnutia sa potom v priebehu dejín permanentne vracia.

Šen-nungovská ideológia bola v Číne všeobecne známa a napriek svojej utopičnosti nebola znevažovaná. Máme pred sebou vlastne prvú anarchizujúcu ideológiu. Ešte v dobe bojujúcich štátov existovali skupiny, ktoré sa tieto tendencie pokúšali preniesť do života. *Šen-nungovská* samosprávna priama demokracia predpokladá stret rôznych názorov. Títo anarchisti čínskeho staroveku neveria, že cestou vpred sa dá prekonať nespravodlivosť. Myšlienky *šen-nungovcov* prenikli aj do *Tao te t'ingu* majstra *Lao c'*. Najmä do LXXX. kapitoly [1].

Fa nie sú zákonom v našom ponímaní, sú to vlastne pevné pravidlá. Od nich je odvodený názov školy. Názory, ktoré predstavil *Chan Fej c'* však pred ním vysvetľoval už *Pan Šang*, alebo *Šang Jang* (zomrel r. 338 pred n.l.). Jeho reformy posilnili moc Čchinov, ale podstatnejšie je, že vlastne na tomto základe fungovala čínska spoločnosť niekoľko tisícročí. *Pan Šang* bol fanatikom zákonnosti v už uvedenom poňatí. Doteraz sa tradujú jeho cynické výroky. Základná úvaha *Pana Šang* i *Chan Feja* sa však v dejinách opakuje. Pripomeňme si

ju v aktualizovanom Bondyho výklade. Z premnoženia ľudí vyplýva, že záťažou spoločnosti sa stali chudobní. Sú leniví a nesnažia sa. Okrem toho nevedia ani podnikat' a práve títo sa množia najviac. Nie sú to jediní paraziti, patria k nim aj obchodníci, učenci a remeselníci. Ak by ich štát podporoval, viedlo by to k spoločenskej demoralizácii. Z toho vyplýva nevyhnutnosť prísnych až najprísnejších trestov. To ich donutí k produktívnej činnosti. Iný spôsob sú nútené práce a pod. Je to príklad, ako sa zavádza nový spoločenský poriadok. Ukázalo sa, že v dejinách je veľmi účinný puritanizmus, ako vhodná ideologická motivácia k dosahovaniu zisku. Paralelu možno nájsť v súvislosti s nástupom kapitalizmu v Anglicku. Bondy súbežne s prednáškami o *Čínskej filozofii* nahovoril text o globalizácii s výrazným geopolitickým akcentom [2].

Vývoj politického myslenia v prvých storočiach n. l. výrazne ovplyvňoval *taoizmus*. Termín *tao* však prechádza všetkými čínskymi myšlienkovými prúdmi. Taoizmus ako slovo sa však používa na označenie aj filozofie aj náboženstva. Preto je správnejšie hovoriť o *komplexe taoizmu*. Máme pred sebou prúd, ktorý sa vinie čínskym životom od najstarších dôb podnes. Je prítomný v čínskej tradícii, tvorí súčasť umenia, estetiky atď. Taoistickí majstri sú známi tým, že proti konfuciancom i buddhistom bojovali politickými prostriedkami. Ale predovšetkým tieto vplyvné školy modifikovali [3].

Komplex taoizmu je vhodné určiť historicky doložitelnou postavou. Je ňou *Jang Ču*, ktorý žil asi pred 4. storočím pred n.l. Jeho škola využívala argumenty, aby sa dalo zabrániť napríklad vojnám. *Jang Ču* vysvetľuje dôležitý pojem rýdzosti. Mnohí interpreti ho považujú za krajného individualistu až hedonika. Ale keďže sa predpokladá jeho autorstvo niekoľkých kapitol *Čuang c'*, ktoré sú typické hanením Konfucia, máme pred sebou snád' inú voľbu ako ho vykladať. Jangistické kapitoly z *Čuang c'* sú antikonfuciánske.

Pri výklade taoizmu vládne zhoda v názore, že kladie dôraz na *prírodu, intuíciu a spoločenskú kritiku*. Čo je potrebné zvlášť zdôrazniť je skutočnosť, že v *taoizme* je prezentovaná *dialektika*. Môžeme ju identifikovať takpovediac v obidvoch vetvách taoizmu, v línii *Lao c'ovej* i v línii *Čuang c'ovej*. Platí to predovšetkým pre *Tao te t'ing*, (TTT) základné dielo taoizmu. Nebudeme sa venovať otázkam pôvodnosti, peripetiám prekladov (existuje ich okolo 250 a v tomto desaťročí k nim pribudli dva slovenské: od Maríny Čarnogurskej a od Egona Bondyho a Maríny Čarnogurskej), ale prejdime k politologickým aspektom diela, resp. dielka. V komplexe taoizmu môžeme odhaliť zdanlivo priam sa vylučujúce tendencie. Patria k nemu aj tak na prvý pohľad vzdialené školy, či smery ako programový

anarchokomunizmus, či legistický etatizmus. Možno aj táto skúsenosť s fungovaním tak rozmanitých a pritom funkčných rozdielov viedla k tomu, že taoisti sa prejavovali tolerantne.

Najväčšie ťažkosti pri interpretácii TTT spôsobuje samotný pojem *tao*. Nie sme totiž zvyknutí na to, aby sme v tomto pojme vnímali *tu a teraz* tri jeho stránky: *proces, jin a jang* a *wej wu wej*. Rovnaké ťažkosti pôsobí aj výklad *te*. V princípe je *te* cnosť, rímska *virtus*, ale predsa len posunutá do inej polohy. Anglický gentleman je slabé slovo. Termín vybrali Čouovia a odvtedy je niečím ako kráľovskou charizmou, prameňom meritokracie. Na jednej strane sa vo výkladoch objavuje akýsi romantizmus a na strane druhej sa objavujú varovania, obava z autoritarizmu. *Tao* sa prekladá ako cesta. Pre taoistov má *TAO* ontologickú dimenziu a ňou sa líšia od iných výkladov tohoto termínu. Výklad *TAO* ako pohyb, proces, jin a jang a *wej wu wej*, je preto podstatný. Čuang-c', považovaný za najvýznamnejšieho propagátora taoizmu na rozdiel od *Tao-te-t'ingu* prejavuje totálny odpor k politike. Žil pravdepodobne v 4. alebo v 3. storočí pred n.l. Opisuje veľmi presne šamanistický tranz. Zachovaný korpus od Čuang c' obsahuje zachovaných 33 kapitol. Prvá až siedma sú tzv. *Vnútorne kapitoly*, ktoré kongeniálne preložil do češtiny O. Král. O tzv. *Vonkajších kapitolách* nevieme s určitosťou povedať, kto je ich autorom. E. Bondy uvádza, že sú anarchistické, antikonfuciánske a protikultúrne. Kapitoly 23-33 sú tzv. *Zmiešané kapitoly* a obsahujú slovníkové definície Čuang c'a, až na to, že sú opísané s vtipom. Pre naše potreby je dôležité poznamenať, že na jeho textoch je možné pochopiť holisticky ontologickú kvalitu jeho myslenia. Ak má Bondy pravdu, práve na tomto mieste môžeme nazrieť rozdiel medzi substančným a nesubstančným modelom ontológie.

V spoločnosti neprebiehajú predrokované premeny, či zmeny na základe dialektickej, či inej schémy. Aj pre spoločnosť platí, že je *eventom*, ktorý je spojením objektívneho a subjektívneho, že subjektálnosť nikdy nie je mimo hry, že niekedy dokonca je úplne v popredí a teda, že dejiny sú principiálne v našich rukách a môžu byť zvládnuté, aj keď zoberieme do úvahy „nepriaznivé“ vlastnosti normálnej ľudskej psychiky. Je to aj o egoizme, fetišizácii zisku, ale tie nie sú biologicky zakódované, ale spoločensky. Ontológ vie, že človek nie je bezbranne manipulovaný objekt (*Príbeh o príbehu*, 263) [4]. Príbeh o príbehu má tak obdobie „pred bombardovaním Juhoslávie“ a po ňom. Bondyho „útecha z politiky“ neznie adekvátne, ale stala sa po „bombardovaní Juhoslávie“ novou epochou. V premýšľaní o ontológii sa dostal ďalej a hlbšie, ale to si už ako zvykol konštatovať, vezme do hrobu. Pre jeho poňatie ontológie sa ukázal aj európsky ateizmus, opretý od antiky na materialistickú doktrínu nezáväzný, *ba dokonca je chybný* (*Príbeh o príbehu*, 265). Príbeh je metafora

ontologickej štruktúry. *Skutočnosť je jemnejšia a hlbšia, než ako si ju predstavujeme ...žiadna sofizma, žiaden zázrak, žiadna súdna stolica v transcencii (ibidem, 266).* Bondy na tomto mieste spomína Buddhu, že totiž nirvana a samsara sú jedno a ich zlúčenie nazval *Prázdnou*. To je dokonalé poznanie, vyhasnutie nášho životného *eventu*. Nepochopených a nevysvetliteľných eventov je pre nás ľudí plno – skoro všetko. Bondy sám rozmnožil motívy aktivitami, ktoré nemusel podnikat': viac sa miešal do spoločenských aktivít, natočil film, nahral CD, excerptoval Marxa, začal písať libreto opery o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, zostal som *permanentným blbcom*, skonštatoval. Podobne aj mne došiel na facebook obrázok, keď som písal tieto vety...

Bondy sa problémom celkovej politickej situácie vo svete venoval vždy. Známymi sa stali jeho názory na reálny socializmus a najmä jeho prognóza rozpadu Sovietskeho zväzu v súvislosti so zdôrazňovaním spriaznenosti mocenských elít Východu a Západu. Takto expresívne sa vyjadroval aj *Emanuel Todd*. Bondyho pohľad sa však od názoru francúzskeho intelektuála odlišoval v radikálnom rozchode s paradigmami, ktoré sa týkali svetového

systemu. Bondy si uvedomoval špekulatívnosť vlastných názorov. Sám však dobre tušil, že jeho názory oslovujú predovšetkým obyčajných ľudí, ktorí pociťujú niekedy až katastrofické pomery doby a hľadajú možnosti riešení. Argumentoval tým, že všetky súbory ideí, ktoré máme k dispozícii, vrátane „prefikálneho“ buddhizmu a taoizmu sú dnes *passé*. Vtip globalizátorov spočíva v tom, že človek už nepredáva iba svoju pracovnú silu, ale aj svoju tvár, charakter, samého seba. A pokiaľ nie je k úžitku, tak ho odpíšu. S prekvapením konštatuje, že ľudia dokonca aj voľný čas považujú za ťažkosť. Nevedia, čo s ním. Predsa však dúfal, že práve táto hodnota bude meniť režim. Na stretnutiach na Laurinskej ulici, kde v Bratislave získal byt, sa stretával so sympatizantami vlastnej básnickej, filozofickej i literárnej tvorby. Že univerzum možno chápať aj ako teomorfne a interpretovať ho ako boha, ale nie ako supersubjekt. Ďalší sa však môžu nájsť v iných nepreberných prejavoch Univerza. Treba usilovať o revolučnú teóriu v zmysle oslobodenia človeka, nie o zrušenie nejakého historicky vzniknutého a v budúcnosti zase odkráčajúceho vykorisťovateľského systému. Ešte v Cybercomicse, próze z polovice 90-tych rokov, mal predstavu o globalizácii, myslel si, že je to hyperbola, skutočnosť sa jej však vyrovnala. Nepochopiteľne ani KSČM podľa Bondyho nedokázala reflektovať situáciu a stala sa konformnou parlamentnou stranou akceptujúcou globalizáciu.

Globalizáciu považoval za pokračovanie kolonializmu a imperializmu. Opieral sa o Marxove názory z *Grundrisse*, že triedy a triedny boj začínajú až po „jedinej revolúcii v ľudských dejinách“, zavedením strojovej výroby, kapitalizmu. Uvedomelý triedny boj vzniká až od začiatku 19. storočia. Pred polovicou 19. storočia sa utvorili dve tradície: „anarchistická“ a „organizátorská“. Dnes sú nepoužiteľné. Akcieschopnosť globalizátorov podlieha korózii, ustupovať jej trvalo nemožno. Treba postupovať nepretržitými postupmi, bez ohľadu na ich porážky. Krachujú antiimperialistické snahy islamu, skrachoval pokus o obhájenie socializmu, Afrika sa ničí tribalizmom a rastie šovinizmus a xenofóbia aj medzi najbližšími národmi (Juhoslávia). Globalizátori majú v rukách zbraň najsilnejšieho kalibru: preventívne vyhladzovacie vojny. Najväčším handicapom síl, ktoré sa proti globalizátorom stavajú je teoretická a ideová nepripravenosť. Zdrojom revolučnej aktivity dnes je kultúrna a etnická pluralita súčasnosti. Za súčasnej situácie sa nesmie presadzovať uniformita cieľov. Po budúcom revolučnom zvrate majú byť pre všetky etnokultúrne oblasti záväzné jasné a nepriestrelné legislatívne opatrenia brániace obnove ziskovo využívaného vlastníctva výrobných prostriedkov. Je to revolúcia strojovej výroby, ktorá postupne mení celé kolektívne vedomie ľudského rodu. Zbaviť sa skupiny svetových globalizátorov pomôžu symbolickí

analytici a ďalšie skupiny profesionálov schopných uskutočniť socialistickú globalizáciu. Hlavným momentom *Príbehu o príbehu* bolo poznanie, že na istom stupni zložitosti sa začne určitá štruktúra správať podľa vlastného algoritmu. Kapitalizmus je štruktúra, ktorá sa požíera sama. Je dôležité preto vymodelovať štruktúru s perspektívou vytvoriť humánnu spoločnosť. Bondy si želal, aby v tejto štruktúre boli zahrnuté všetky ľudské vlastnosti, pozitívne i negatívne, lenivosť i megalománia, ale môžu tam byť aj pozitívne činitele, napríklad ekológia. Čo sa však oproti minulosti zmenilo je sémantika revolúcie, potrebná je zmena revolučnej paradigmy. Nemožno sa spoľahnúť na pauperizované vrstvy, do spoločenskej štruktúry by sa nemalo zasahovať „racionálne“. *Laissez faire, laissez passer* nie je európsky vynález, do Európy ho priviezli misionári z Číny a prostredníctvom Leibniza sa ho zmocnili liberáli. Ale aby sa planéta nezrútila, treba urobiť opravu. Ale nevymýšľať, neprojektovať. Možno to budú riešiť artificie bytosti. Má to byť štruktúra, ktorá sa mení sama. Ak je štruktúra nasmerovaná na zisk, potom pokrivený obraz spoločnosti vzniká automaticky a intenzívne. Bondy preto navrhuje takú štruktúru spoločnosti, ktorej cieľovým zameraním je zabezpečenie prestíže tých, ktorí majú spoločnosť v rukách. Dnes to nie sú stredné vrstvy. Bondy bol skeptický aj voči priamej demokracii zakotvenej v oboch ústavách, ktoré spomína, v americkej i sovietskej. To Bondy vysvetľoval na Laurinskej anarchizmom z Prahy, ktorí „vítali“ aj dľažobnými kockami rokovanie Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu v Prahe. Bondymu sa predtým páčilo ekofeministické šamanenie Starhawkovej v Seattli roku 1999... [5]

Počas domových seminárov, ale aj na besedách a prednáškach sa neraz obdivne vyjadroval k čínskej kultúrnej revolúcii. Priznal sa k dvom chybám, ktoré vo vzťahu k tejto udalosti a jej dôsledkom urobil: jednak sa domnieval, že sovietsku spoločnosť je nevyhnutné chápať ako štátny kapitalizmus a jednak si myslel, že čínska kultúrna revolúcia zvíťazila a že vývoj, ktorým sa uberali dejiny ZSSR, preto nemusí byť chápaný ako zákonitý. Problémom, či v Sovietskom zväze bola vybudovaná beztriedna spoločnosť sa ľavicoví marxisti sporili od dávna. Panovalo presvedčenie, hádam okrem Ericha Fromma, že platí Trockého hodnotenie o tom, že v ZSSR je degenerovaná podoba diktatúry proletariátu, spoločnosť síce „pokazená“, ale stále ešte socialistická. Pravda po čínskej kultúrnej revolúcii a vývoji, ktorý nasledoval po nej, už nemožno pochybovať, že zákonite sa obnovila triedna štruktúra spoločnosti s vládnuou triedou nového typu. Tento vývoj však potvrdzuje základné predpoklady marxizmu a je pochopiteľnejší ako Trockého teórie o degenerácii diktatúry proletariátu na čele s parazitnou byrokraciou. Čínsky pokus o zmenu mal charakter skutočnej revolúcie.

Vzniklo masové hnutie a došlo k pokusu o sebaorganizáciu pracujúcich a prevzatie správy výroby bezprostrednými výrobcami, k zatlačeniu armády do kasární až k jej rozkladu a k ohromnej aktivizácii celej krajiny a k prenikavému potlačeniu novej vládnucej triedy ako organizačne, tak ideovo až priamo fyzickým tlakom (*Neusporiadaná samovrava*, 9). Bondy preferoval v diskusiách soviety pred radikálnou demokraciou (*Kosíkom*) a rovnako pred názormi *V. Bělohradského*. Totalitarizmus považoval za rovnako prázdne slovo ako stalinizmus alebo hitlerizmus. Triedny, kapitalistický charakter I. sveta sa nezmenil. Tí, ktorí žijú v reálnom socializme a nie sú s ním spokojní, si musia uvedomiť, či si želajú obnovenie kapitalizmu (*Neusporiadaná samovrava*, 15). To sú vety, ktoré Bondy písal už v roku 1984. O tridsať rokov neskôr ich pripomínal. Spoločenské zákonitosti sú všeobecné, stretávame sa s nimi v určitej celkom konkrétnej situácii. Ak túto skutočnosť nereflektujeme, sme odsúdení k úplnej nevedomosti (*Neusporiadaná samovrava*, 31). Bondy sa zamýšľala nad Marxovým 18. bruimairom Ľudovíta Bonaparta a odtrhnutosť parlamentu od reálneho sveta komentuje úplne jasne ako parlamentný kreténizmus, ktorí napadnuté obete začaruje do vymysleného sveta a okradne o všetku súdnosť, o všetku pamäť, o všetko chápanie drsného vonkajšieho sveta (*Neusporiadaná samovrava*, 39). Pre Bondyho to bola II. internacionála. Ale neplatí to len na ňu, ako sme zistili dnes. Možnosti ako viesť boj za oslobodenie spoločnosti, ľudí, sú dané podmienkami historickej epochy. To je jeden z najtrpkjších príkladov platnosti Hegelovho pohľadu na to, že sloboda je poznaná nevyhnutnosť. Za istých okolností je to podľa Bondyho platná téza. ***A keby aj nedošlo k III. svetovej vojne, bude dosť podnetov pre to, aby sa aj v krajinách I. sveta stále viac stávala z buržoáznej demokracie fraška a zásterka totalitarizmu zo všetkými jeho ohavnosťami, počínajúc monopolným ohlúpaním obyvateľstva – pretože toto ohlúpanie je najstrašnejšou zbraňou vládnucej triedy nového typu: nikdy doteraz v dejinách nebola premyslenejšia a postavená na vedeckých základoch*** (*Neusporiadaná samovrava*, 58). Neveril nádeji, že by problém dokázali vyriešiť chartisti.

O nedemokratických pomeroch v Charte sa rozpísal Bondy v poznámke k *Bezejmennej*. Týka sa jednej z najcitlivejších otázok, vzťahov Čechov a Slovákov. Charta sa stala *tieňovým extablišmentom*. Bola to polovica osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia... Za Bondym prišla „delegácia“ asi 44, či 49 mladých „od lopaty“, ako im hovorili, s tým, že by chceli napísať otvorený list vedeniu Charty, ibaže to nedokážu naformulovať. Bondy ich požiadal, aby mu to vysvetlili, ľahko to urobili, mali to prediskutované. V podstate išlo o vážne znepokojene nad úplnou stratou demokratických vzťahov v Charte, odtrhnutie vedenia, nekontrolované a svojvoľné konanie a to, že sa publikujú prehlásenia, ktoré s nikým

neboli diskutované, ako kolektívne stanoviská všetkých chartistov. Chlapci si pamätali, že v starom republikánskom Ríme sa predsa len snemovalo a existoval úrad, ktorý chránil záujmy „jednoduchého ľudu“, hoci nevedeli ako sa to volalo (mali na mysli asi tribunát), a želali by si, aby sa podľa toho Charta správala. Mimochodom aj Petr Uhl bol znepokojený pomermi v Charte, ako spomína Bondy. Uhl sledoval situáciu „zvnútra“. V tejto situácii sa na „chlapcov“, ktorí list podpísali, tlačilo, aby ho odvolali. Klasický postup všetkých establišmentov. Vtedy už väčšina signatárov, ktorí sa neuchýlili do emigrácie, boli práve chlapci a dievčatá z undergroundu, výzva, aby sa zišlo **fórum** (vtedy sa prvýkrát použilo toto slovo) Charty sa stretlo s podporou. Bolo toho veľa, čo sa chcelo „strane a vláde“ povedať. Momentom, ktorý Bondy spomína bol postoj Charty k tomu, čo sa volalo „Právo na dejiny“. Tenorom „stanoviska“ bolo, že komunisti chcú zbaviť národ pamäti, zamlčovalo sa, že tu boli Habsburgovci, za ktorých dochádzalo k prosperite, ale inak to bolo so Slováckmi, ktorí mali iných kráľov. Čo vtedy ale bolo domysliteľné, hoci *expressis verbis* nenapísané, bolo to, že Česko a Slovensko k sebe nepatria, že vznik Československa bol historický lapsus. Táto úvaha vtedy bola chápaná ako niečo neuveriteľné. **Keď sa zišlo fórum, asi 250 až 300 ľudí z celej republiky, stáli sme s Uhlom ako pred koncilom, tvrdí Bondy.** Havel zahájil rokovanie arogantne, ale po štyroch hodinách sa začalo prijímať záverečné hodnotenie. Fórum prijalo všetky pripomienky, ale väčšina bodov bola prekleutá frázami bez obsahu. Zo sľubov sa nesplnilo nič, iba Hrádeček sa viac zabarikádoval a Československo sa rozdelilo, smutne podotýkal Bondy pri spomienke na túto udalosť (*Bezejmenná 134-139*). Počiatok úvah o rozdelení Československa a reštaurácii kapitalizmu tak možno podľa Bondyho vtiahnúť do polovičky osemdesiatych rokov. Ako v prípade rozpadu Juhoslávie, aj tu mala iniciatívu bonnská diplomacia (*ibidem 139*).

Bondy v *Príbehu o príbehu*, nehovorí o tom ako testuje príbeh, svoj príbeh, ale informuje, oboznamuje nás o záveroch, výsledkoch svojho testu. Neprehľadnosť situácie v ktorej sme sa ocitli našiel v „existenciálnom rozmere ontológie“. Dnešná situácia je omnoho neprehľadnejšia než situácia v 20-30-tych rokoch dvadsiateho storočia, kedy vznikala existenciálna filozofia a rozhodne je horšia ako v 50-tych a 60-tych rokoch. Ide o stratu všetkej nádeje. Základným životným pocitom sa stal zásah NATO v Juhoslávii v roku 1999, ktorý je tak samozrejmy, že o ňom ani netreba hovoriť (*Príbeh o príbehu, 53*). Jediné východisko je rýchlo si zvyknúť, k čomu *prispievajú všetkými silami masmédiá, showbusiness, reklama i priamo vedecky programovaná ideová predpríprava globalizácie: pretože všetci sme celkovo v akútnom ohrození, veľmi rýchlo sme si osvojili prirodzenú*

sebazáchovnú taktiku „zachraň sa kto môžeš“, bud' pripravený na to, že sa dokážeš prispôbiť na všetko čo ti bude servirované od brainwahu po genocídu aj s chĺpami. Dobré dávkované informácie o ekonomickej, ekologickej a demografickej situácii nás vychovávajú k tomu, že jediné možné je nechať všetko v rukách mocných (globálnej finančnej oligarchie), ktorí nás celkom zreteľne poučajú o tom, že žiaden odpor vlastne nebude úspešný. Masová v po prvýkrát. Jej dôsledky sú však vždy viac než negatívne, i keď mocní a vládnuci si pritom myslia, že všetko zvládajú (Príbeh o príbehu, 54-55) [6].

Bondy, ktorý si požičiaval v Bratislave knihy nielen vďaka PhDr. Dušanovi Lechnerovi z Univerzitnej knižnice a medziknižničnou službou, ale novinky slovenskej, českej pôvodnej i prekladavej literatúry získaval na prečítanie cez víkend najmä z Artfóra na Kozej ulici v Bratislave. Jeho názor na rozpad Sovietskeho zväzu a dnešnú politiku vôbec, sa stotožňoval s hľadiskami Ákosa Szilágyiho a odporúčal ju aj preto študovať. Maďarskému rusistovi a znalcovi Dostojevského vydal knihu *Stár Boris a stároviči* Kalligram v roku 1999. Je to pohľad na mediatizáciu politiky, teda výkon politickej moci, politického boja, politickej činnosti, ktorá je použitím tradičných politických prostriedkov, úsilí a cieľov prostredníctvom obrazovky. Štáty, strany, politické posolstvá a politici existujú iba vtedy, keď sa uskutočňujú jej prostredníctvom. Tento spôsob politickej praxe mení samotnú politiku, jej existenciu. Politika ako divadlo, politická polemika ako show, či športový prenos, politická popularita ako index sledovanosti. **Tým sa zmenil pojem politiky.** Pravda, politika ako osobitná činnosť bola mediatizovaná vždy, či ako slovo, písmo, v tlači, v rétorických žánroch, v listoch, nariadeniach, rozkazoch, v postupoch politických opatrení. Ale predsa len, aj keď písmo a slovo majú vlastný simulačný imaginárny priestor, nepodarilo sa im úplne odtrhnúť od politickej verejnosti takým spôsobom, aby vytvorili samostatnú, komplexnú, nezávislú realitu, v ktorej sa politické udalosti, činy a rozhodnutia odohrajú a pritom existujú iba vďaka obrazovke. Moc na obrazovke už neslúži na získanie súhlasu, ale oproti tradičnej dobe, v ére posttypografickej politiky, v žánroch masovej politickej kultúry môže fungovať len *esteticky*. Proti tejto verzii politiky sa Bondyho podvedomie búrilo. Spomínal svoje sny, keď sa mu v spánku premietal film iba s titulkami. Už *Max Weber* ako uvádza Ákos Szilágyi spozoroval, že čím viac sa strany usilujú pôsobiť na masy a čím je ich byrokratická štruktúra nepružnejšia, tým podružnejší je obsah reči a tým dôležitejšie je jej emocionálne pôsobenie. Je zvláštne, že tu sa dostala do hry nepolitická realizácia politiky, ktorú Bondy počas každého vystúpenia, ktoré malo politicky relevantný význam pranieroval. Najviac humanitárne bombardovanie Belehradu. Nadbytok elektronického obrazu je pre zlú politiku, ktorá sa nevie popasovať

s ničím, alebo sa podujíma na niečo vopred nezvládnuteľné, priam dobrodením, lebo televíznej realite dodáva atribúty reálnosti a faktickosti. Elektronický obraz nemá charizmu. Charizma, tradícia a racionalita sa môžu uplatňovať už len ako atrakcie estetizovanej politiky, ktorá môže nie politicky, ale predsa len zohrávať určitú funkciu legitimizovania politiky. Ak táto funkcia nadobudne estetický význam, môže kdekoľvek, bez ohľadu na politický systém, za predpokladu, že na danom mieste vznikla moderná, alebo postmoderná spoločnosť masového konzumu, legitimizovať politiku. Situácia v strednej a východnej Európe sa od sedemdesiatych rokov ddsiateho storočia blíži tomuto stavu. Napriek všetkým jej predmoderným črtám, môžeme vo východnej Európe hovoriť o mediatizácii politiky. Do konca ani roky po zmenách režimov v tejto časti Európy nemožno celkom pochopiť bez mimoriadne dôležitej mediatizačnej úlohy, akú techno-tele-médiá zohrali pri zmene režimov. Okrem priameho prenosu vojny v zálive a Berlusconiho „telekracii“ treba doplniť zoznam o televíznu revolúciu v Rumunsku v roku 1989 alebo moskovský televízny puč z roku 1991. Kým ešte podľa T. Carlylea technologická revolúcia tlače vedie priamo k liberálnej demokracii, potom podľa filozofov médií (napríklad Paul Virilio) posttypografická revolúcia vedie rovno za politickú demokraciu (*Szilágyi, 14*). Politici sú dnes odsúdení na mediatizáciu politiky a v nej na mediatizáciu samých seba, čo znamená istú sebadeštrukciu a pekne to zapadá do procesu sebadeštrukcie modernity do postmodernity. Ak by sme podľa jedného z najznámejších teoretikov demokracie *I. Shapiro* zaujali tento postosvietenský postoj, ktorý vedie prirodzene k prijatiu ľavicovo orientovanej sociálno demokratickej politiky, tak by sme akceptovali stanoviská takých mysliteľov ako Rorty, či Lyotard. A tak, keď nás Lyotard ubezpečuje, že keď sa vzdávame osvietenského naratívu, ešte to nemusí znamenať, že upadáme do barbarstva. Ale nikdy nám nevysvetlil, že by sme mali veriť, že k tomu nedôjde. Prijatie post-osvietenského postoja snád' u ľudí povzbudí toleranciu k odlišnostiam, ale rovnako rýchlo môže viesť k prijatiu fašizmu. Ak odmietneme myšlienku, že možno o niečom povedať, že je to pravda, potom sotva nájdeme kritérium, ktoré by umožnilo považovať jeden typ politickej praxe či režimu, za nadradený inému. Ak sa neprijme nejaká verzia pravdivého poznania v politike, nebudeme schopní vypracovať uspokojivé kritéria pre posudzovanie politickej legitimacy (*Shapiro 133-134*). V tom mal Bondy jasno, za najdemokratickejší režim doteraz považoval soviety. Tak aspoň argumentoval pri okrúhlym stole prvého čísla časopisu *Alternatívy*.

Bondy si bol vedomý sily techno-telemédií a ako pravidelný návštevník filmového klubu 902 na Pedagogickej fakulte, ale aj ďalších bratislavských filmových klubov soptil nad

pomalosťou slovenského spoločenského pohybu v porovnaní so svetom, hoci aj Prahou ako dodával. Akceptoval rozdiel medzi postmodernou simuláciou a modernou mágiou obrazu (a tým aj od modernej estetizácie politiky, v ktorej bol, ako vieme, na čele fašizmus a ktorá sa naplno rozvinula v konzumnej spoločnosti). *Postmoderná situácia nepodnecuje na iracionálne konanie, neuvádza masy konzumentov do pohybu, naopak „ušetrí“ im konanie, účasť na formovaní histórie, keď na obrazovke esteticky zväčšuje a modeluje skutočné, ale v čase a priestore zmenšené, zostrihané revolúcie, občianske vojny a štátne prevraty. História na konci dvadsiateho storočia, ktorá sa rozletela na miliardy faktov, viditeľná a počutelná vo svojej konkrétnosti, zachytená a znova prehrávaná v podobe elektronického obrazu, táto „posthistorická história“ mení modernú vieru v tvorivú silu Slova na čosi naivné a anachronické* (Szilágyi, 25) [7]. To bol dôvod prečo sám kriticky hodnotil *Príbeh o príbehu* ako neplnocenný útvar s ktorým otvorene vyjadroval nespokojnosť. Permanentne sa vracal k Rusku, on ktorý predvídal zánik Sovietskeho zväzu a tisíce sovietskych pracovísk po celom svete naopak z neho žilo. Potom ako sa Sovietsky zväz vyparil, začal vnímať Rusko ako fakt, ako úspešne simulovanú krajinu. *Simulované je súkromné vlastníctvo, trh, kapitalizmus, parlamentarizmus, pluralitná demokracia, ale aj „fašistické“, „červené“ a „červenohnedé“ nebezpečenstvá, ktoré ich ohrozujú, simulované sú voľby s viacerými stranami, voľba prezidenta a všeličo iné. To, čo nie je simulované je hospodársky úpadok Ruska, ktorý nemá obdobu v súčasných časoch, jeho involúcia, decivilizácia, archaizácia; dvojkoľajnosť postmodernej produkcie peňazí a archaického naturálneho hospodárstva; Rusko Gazpromu, Sibneftu a Jednotnej energetickej sústavy; nukleárny arzenál; zabývanie sa kleptokraticko-kriminálno-korupčných klanov v štáte; kolektivistický charakter spoločnosti* (Szilágyi, 35) – to všetko uviazlo v priestore intelektuálneho tárania. Modernú, charizmatickú, tradicionalistickú, racionálnu legitimitu moci podporujú a čiastočne nahrádzajú nové, postmoderné typy finančnej a televíznej legitimizácie. Legitímny je ten štát, ktorý ovláda finančné a obrazové toky a ktorého najhlavnejšiu mediatizáciu tvoria peniaze a obraz, dokonca peňazo-obraz a obrazo-peniaze. Jel'cin, tento veľký sovietsky pokrytec a jeho epigóni v strednej a východnej Európe od Klauza po Dzurindu sú nemými svedkami rozpadu *ancieme regime*. Ešte nikdy sa neudialo v európskych dejinách niečo také podobné, aby sa systém rozpadol takýmto spôsobom, nehistoricky, odovzdane, krotko, náhliac sa svojmu osudu. To, čo však vzniklo ako pozostatok, antisvet, ťažko opísať bez kategórií korupcie, kriminality a kleptokracie. Je to systém KKK, komplexný vzorec, v Rusku v mamuťom meradle, na Mečiarovom Slovensku v konských rozmeroch (Szilágyi, 231).

Vráťme sa do dnešných dní, Tereza Spencerová cituje výskum, podľa ktorého 98% zákonov prijímaných v USA odporuje záujmom obyčajných amerických občanov, čo je samo osebe a tým skôr v dobe tamojších prezidentských volieb, keď majú občania pocit, že niečo môžu rozhodnúť... skratka tento fakt nie je dôkaz sily demokracie... ale sily propagandy – v prospech Izraela – a v USA je to kúzelné: Američania natoľko zhlúpli, že skoro polovica z nich – teda najväčšia časť – si myslí na rozdiel od zbytku sveta, že to Palestínci okupujú Izrael... ach tí zatrolení Palestínci, do ktorých tí neboží izraelskí okupovaní musia stále strieľať, väzniť ich a blokovat' im pohyb a zaberať (okupantom) posledné zbytky územia. I keď šialené je to, že i v ďalších krajinách si to isté, čo v Amerike, myslí tretina ľudí. Žijeme až v takej virtuálnej realite? (<http://original.antiwar.com/smith-grant/2016/03/24/most-americans-believe-palestinians-occupy-israeli-land/>)

Na druhej strane v krajinách reálneho socializmu sa prakticky do začiatku šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia nehovorilo o tom, že tam došlo k vytvoreniu triednej spoločnosti typu štátneho kapitalizmu [8]. Prevládalo Trockého presvedčenie, že je to socialistická spoločnosť, ale diktatúra proletariátu je zdegenerovaná. Nevedelo sa vysvetliť, čo znamená „parazitná byrokracia“. Pre Bondyho sa to stalo vtedy, keď si vrstva, ktorá bola na čele, a je jedno, či sa bude volať vládnuca, alebo nejako inak, poisťuje aj dedične. Ťažko ju charakterizovať inak ako vládnuca trieda. Na Slovensku, a potvrdili to aj výsledky parlamentných volieb v roku 2016, sa vytvorili podmienky pre zbohatnutie úzkej vrstvy ľudí, ktoré nemajú obdobu v Európe (*zrušenie dane z dividend, zrušenie dane z dedičstva, zrušenie progresívneho zdanenia príjmov atď.*). *Vládnci politici sa inšpirovali dôchodkovou reformou z čias Pinochetovej diktatúry v Chile, sprivatizovali využívanie prostriedkov všeobecného zdravotného poistenia, obmedzovali príjmy štátu – hoci sa stačilo pozrieť do Viedne, Kodane či Berlína, ako funguje slušný štát* (In: *Pravda: nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/387367-krok-do-prazdna/*). Takto bondyovsky skomentoval volebné výsledky prvý podpredseda vlády SR za VPN (Verejnosc' proti násiliu) po roku 1989 *Vladimír Ondruš*. Také opatrenia, ako návrhy na ďalšie znižovanie daní z príjmu, zrušenie sociálnych dávok a poskytovanie jedného teplého jedla denne nezamestnaným, aby prekonalí lenivosť, patria do minulých storočí. Bondy veľmi dobre chápal rozdiel medzi kapitalizmom devätnásteho a prvej polovice dvadsiateho storočia a terajším kapitalizmom. Keď robotnícka trieda protestovala a bojovala za svoje práva, ich protivníkom nebol abstraktný kapitál, ale ľudia, ktorí organizovali ich prácu vo fabrike, konkrétni ľudia. Dnes je kapitalizmus vo svete vysokých financií, je anonymný a strašne vzdialený. Ale ako z toho von, nevedel poradiť ani

Bondy. *O Európskej únii si nerobte vôbec žiadne ilúzie. Aj o desať rokov budeme len členmi druhej kategórie – takými akými sme dnes*, tvrdil Bondy v rozhovore pre Pravdu 11-13. februára 2005 (<http://hnporadna.hnonline.sk/civilizacia/196264-nemozu-ma-vymazat-ani-z-dejin-ani-z-ucebnic>). Slovensko si napriek tomu, po roku 1918, keď sa stalo súčasťou Československa prežilo veľký národný a od roku 1948 aj ekonomický rozvoj. Dnes patrí k západoeurópskym krajinám, zatiaľ čo Maďarsko a Poľsko nie tak jednoznačne. Teraz ide o to, aby niekto zobral zdravú, rozvinutiaschopnú krajinu do opatery, pretože inak to v globalizácii neide. V tom istom rozhovore však neskrýval obavu z globalizácie, aj na prednáškach uvádzal príklad z Afriky, kde v niektorých krajinách nenájdete človeka mužského pohlavia staršieho ako 15 rokov. Všetci sú vystrieľaní, pričom príčinou boli prevažne tribalistické nehody. Ale skutočnou príčinou boli zaplatené politické elity jednotlivých etníc, ktorí sa postarali o to, aby negramotných dotlačili do ozbrojeného konfliktu.

Bondymu Slováci mimoriadne prirástli k srdcu: *neviem prečo*, hovorí. *O Českú republiku starosť nemám, má bohaté skúsenosti, ale o Slovensko áno, pretože zatiaľ čo Česi dnes takú veľkú perspektívu nemajú, Slováci ju podľa mňa majú, i keď dosiaľ nevyužitú a skrytú. A to nielen preto, že nemajú skúsenosti, ale aj preto, že si nedôverujú. Potrebovali by sa najprv vnútorne zjednotiť. Nezáleží na počte, pretože je veľa malých národov, ktoré v priebehu niekoľkých desaťročí ukázali, že sú prínosom pre celú európsku históriu, či sú to napríklad Dáni alebo Holanďania ... Ale Česi ma nemôžu vymazať ani z dejín, ani z učebníc. Sú celí blažení, že sa nemiešam do českej politiky. Nemám na to čas, ani záujem. Čo ma prosím vás po takom plúvátku? Ako hovorieval Gustáv Husák: keď už sa máme utopiť, tak radšej v sovietskom oceáne ako v českom plúvátku“. Na druhej strane musím povedať, že Česi nie sú zúriví šovinisti* (<http://hnporadna.hnonline.sk/civilizacia/196264-nemozu-ma-vymazat-ani-z-dejin-ani-z-ucebnic>).

In medias res

Okrem známych charakteristík Bondyho diela a tvorby ako filozof, básnik, spisovateľ, ale aj búrlivák s ďalšími filozofickými a umeleckými prívlastkami sa predstavil aj ako učenc. Učinil tak na jeho žiadosť autor state v dvojdielnom dokumente Fišer alias Bondy Českej televízii, ktorý režíroval Jordi Niubó. Začiatok dokumentu sa odohrával na Pedagogickej fakulte, v dobe jeho prednášok. Vstúpiť do sveta Bondyho myslenia, činov a diela nemožno zrejme inak ako postupoval on, priamo *in medias res*. Ako učenc, vzdelanec prijímal výzvy doby. Nesubstančná ontológia je jej príbeh, inak nemožno pochopiť ani názov jeho knihy Príbeh o príbehu, ktorú napísal (dopísal) v Bratislave. Vráťme sa však k jeho prednáškam na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Ponúkol prístup v ktorom sa odrazila kombinácia klasickej európskej a čínskej vzdelanosti obohatenej o indickú a islámsku. Bola to odpoveď na výzvu doby v polčase rozpadu bipolarity. Určite potrebná vec pre naše akademické inštitúcie. Tao s ručením obmedzeným neexistuje. Pre Fišera alias Bondyho je vzdelanie a poznanie niečím, čo umožňuje tvorivo, teda onticky participovať na tomto svete. V postsokratovskom svete, v ktorom sme sa ocitli, dnešné elity propagujú efektivitu za každú cenu. Je to prastará téma, ktorú dôverne poznal už Aristoteles. Voľný čas, ktorý dnešný typ efektívnosti potláča, je hodnota, ku ktorej sa budeme po neoliberalnej skúsenosti vracat' a potrebovat' ju ako dúšok čistej, pramenitej vody. Je to skúsenosť o ktorej samozrejme starí Gréci vedeli. Bondy však tvoril v druhej polovici dvadsiateho a na začiatku dvadsiateho prvého storočia. Žil a stále žijeme v porevolučnej dobe, podľa jeho názoru, najvýznamnejšej udalosti dvadsiateho storočia, ruskej revolúcie a stále hľadáme konsolidáciu spoločnosti. Bondyho dielo nám tento nedokončený príbeh nielen približuje, ale v istom zmysle nás provokuje, aby sme v ňom pokračovali. Najmenej čo čakal bola reštaurácia kapitalizmu, hoci ju svojou kritikou privolával. Každá reštaurácia však končí, Bondy jej chcel predísť. Jeho cestou bola ontológia, paradoxne obor filozofie, ktorý bol v dvadsiatom storočí najžiadúcejší a efekty ktorého budú nasledujúce generácie kriticky posudzovať. Aj jeho pobyt na Slovensku po roku 1989 bol zápasom o pochopenie doby práve v tomto kontexte. V istom zmysle bol jej aktérom, ale viac teoretikom i kritikom. Je zvláštne, že tento spôsob reflexie, ktorý je živnou pôdou politiky podlieha stále redukcionizmu.

Knižka o tom ako sa mi filozofovalo je samozrejme nenahraditeľným sprievodcom Bondyho myslením. Najmä keď ukazuje, ako sa dnes vo svete diplomacie zvykne hovoriť,

vlastnú, cestovnú mapu svojho myslenia, svojich objavov. Niekedy sa zdá, akoby Bondy bol Maxwellovým démonom, ktorý pootvára dvierka revolúcii. Asi tu treba začať s nesubstančnou ontológiou, jeho slávnou *Útechou z ontológie*. Démonom bol samotný Bondy, pootváral dvierka pojmom, ktoré podporovali jeho koncept nesubstančnej ontológie. Bol to celoživotný zápas, jeho slovami príbeh nesubstančnej ontológie, ktorý ukončil ontologickým románom s príznačným názvom *Príbeh o príbehu*. Mimochodom paralelne v tom istom čase sa zvädzal ten istý zápas o charakter metodológie vedy na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. *Václav Černík* poukazoval na nedostatočnosť *Maxwellovej podmienky nomickosti*, ktorá požadovala, aby zákon bol invariantný, nezávislý od okolností času a priestoru. Táto podmienka však podľa Černíka nestačí, nedokážeme sa vyhnúť dichotómii zákona a podmienok. Za riešenie považoval vyriešenie problému tvaru zákona, princíp nomickosti. Bondy sa však pokúsil interpretovať nesubstančnú ontológiu ako invariant filozofického myslenia. Všeobecná metodológia vedy a filozofia sa v tomto momente doslova prekryli. Obaja videli riešenie v marxizme. Bondyho talent sa prejavil už v knihe *Otázky bytia a existencie*, rovnomennej diplomovej práci, ktorá vyšla v nakladateľstve Československej akadémie vied. *Útechu z ontológie* napísal v roku 1962 a bola obhájená ako kandidátska práca, a takisto vyšla v nakladateľstve Československej akadémie vied. Je nepochopiteľné, ako mohol byť tento text obvinený z propagácie náboženstva a následne jej autor odhalený ako pôvodca tzv. plazivej kontrarevolúcie z roku 1968.

Východiskom *Útechy* je pochopenie ontotvornej povahy ľudskej činnosti. Kapor, dážd'ovka, ani améba samovraždu nespáchajú. Inak je to u bytosti ako je človek, kde už táto väzba napovedá, že *osud existencie závisí na tom, aké je bytie ako také, bytie vôbec, ontologická realita (Útecha z ontológie, 11)*. V postpríbehu, práci, v ktorej rekapituloval svoj nielen filozofický život, priblížil objav nesubstančnosti. Stalo sa mu to ako nočnému strážcovi v Národnom múzeu, kde premýšľal nad Nagardžunovou tézou, že *nirvana je samsara*. Ak nirvana nie je stavom odtrhnutosti od sveta, niečím transcendentným, ale je týmto svetom samotným, potom nemenná substancia tam nemá miesto. Nesubstančnosť tak vylučuje teizmus i mechanický materializmus. To bola otvorená cesta k dialektickému materializmu. Bondymu sa vrátila týmto objavom úcta k buddhizmu i marxizmu. V *Úteche* čítame pochvalné vety na marxizmus, ale aj na rýchle očakávanie beztriednej spoločnosti. Nesubstančná ontológia mala byť cestou k jej priblíženiu a urýchleniu. Aj jeho filozofická cesta bola „urýchlená“. Substanciu odmietol už v ročníkovej práci v roku 1959 a v zrýchlenom tempe odštátnicoval a obhájil diplomovú prácu *Otázky bytia a existencie*.

Vnútorne však *Nágardžunu* a indickú filozofiu nikdy neopustil, naopak po obdive k čínskej kultúrnej revolúcii a Maovi rozšíril svoj záujem o čínsku filozofiu.

Sám považuje svoju *filozofiu za rukavicu hodenú smrti. Ak si nezmyselným záverom nezmyselného života, teda konečne si to povedzme na rovinu a do všetkých dôsledkov; ak taká nie si, potom odhaľujme všetkou silou čím vlastne si (Postpríbeh, 200)*. To je leitmotiv *Útechy* popísaný literárnym a filozofickým jazykom. Ak sa dostaneme na pôdu filozofie, tak potom platí aj to, že to bolo vyrovnávanie sa s Hegelovým kategoriálnym dedičstvom. Aj Príbeh o príbehu začína interpretáciou protikladov, samozrejmosťami abstraktného myslenia až po ontickú rovinu bytia, kde bez logiky nemožno urobiť ani krok. Aj najelementárnejšia jednotlivina má množstvo stránok, kvalít, funkcií, vlastností, ktoré sa môžu meniť iba v dôsledku svojej vlastnej jednoty, svojim vlastným napätím, „bojom“, bez toho aby boli „hýbané“ zvonka. A to sa týka aj spoločenských kategórií, nielen mikrosveta, či kozmu. Práve ten je podrobený logike dôsledkov, ktoré vyplývajú z predpokladov jej prípadnej neročlenenosti, ale aj dôsledkom rozčlenenosti. A potom tu je náš vesmír, čo je termín čiastočne antropomorfný, hoci náš vesmír je naopak partikularistický. Úvaha o modeloch vesmíru nie je a nebola samoúčelná, dokazovala iba, že náš „pluralistický“ vesmír nie je jediným vesmírom, jedinou možnou formou existencie vesmíru. Vývojové štádium partikularistického vesmíru môže prebiehať nekonečnými peripetiami, galaxie môžu nekonečnekrát zaniknúť a znova vzniknúť, až dôjde k tomu, že jednotliviny nadané uvedomelým konaním prevezmú vedenie vesmíru do svojich rúk. V štruktúre partikularistického vesmíru takáto možnosť existuje a súčasný vývoj vedy ju potvrdzuje. Presvedčivejšie ako Teilhard de Chardin ukazuje, že je to vlastnosť rastu kvality, čo patrí k rozčlenenému vesmíru. Takýto vesmír potom bude napĺňaný touto skúsenosťou, až bude ako celok kultivovaný. Alebo povedané logicky: ak by sa substrát, ktorý je materiálom tohto vesmíru nemenil, potom by ani vesmír sám, pokiaľ je rozčlenený sa nemohol meniť a trčal by vývojovo na mieste. Potom vznikajú prirodzene problémy ďalšieho druhu: napríklad tých, ktoré sa týkajú otázky možnosti prevzatia riadenia vesmírneho vývoja. Vesmírny vývoj sa riadi sám, tak ako sa riadil predtým. Čo je však nad tým? Zákonitosť? Bondy rozohráva priam infinitezimálnu logiku možností: až k spoločenským a nota bene aj politickým súvislostiam. Ľudstvo dostáva príležitosť k neobmedzenej akcii. Prirodzene, že je tu neprehliadnuteľný prvok možnej obavy. Logika však v tomto prípade opatrnosť vylučuje a Bondy to neskôr urobí, ako môžeme čítať v *Listoch Júlii*. Kozmologický optimizmus, existencia človeka, blanokrídly hmyz a problém „kolektívnej samovraždy“. Bondy súvislosť vidí, dnešná

mediálna ponuka môže predstierať, že sa to už virtuálne deje, ale pre Bondyho to bolo možné iba v spoločnosti, ktorá individualizačný proces nasmerováva k spoločenskému oslobodeniu človeka, k beztriednej spoločnosti. *Tak ako procesu individuácie vd'ačíme za svoju individuálnu ľudskú strasť, vd'ačíme mu za všetko, čo je v nás cenného, a ľudská spoločnosť mu vd'ačí za všetky úspechy, ktoré dosiahla (Útecha, 54).*

Materialisti za žiadnych okolností nemôžu prijať koncepciu inteligibilnej hmotnej substancie. Substanční materialisti vydávajúci neinteligibilitu substancie za jedine možnú, obhajujú najprimitívnejší model, v ktorom „hmotu osebe“ stotožňujú s najmenšími stavebnými kameňmi kozmu. Argumentuje sa potom tým, že takéto partikuly nemajú žiadne vedomie. Koncepcia, ktorá chápe vesmír ako nadradený, patrí už k pokusom o odstránenie substančného modelu. S. Weinberg v knihe *Ako vysvetliť svet, objav modernej vedy*, vydanej v roku 2015 dupľuje tieto argumenty. Možno nie sme dosť bystrí, aby sme pochopili fundamenrálne fyzikálne princípy. Alebo môžeme naraziť na javy, ktoré sa principiálne nedajú začleniť do jednotného rámca všetkých vied. Hoci celkom dobre môžeme dospieť k pochopeniu procesov, ktoré sú zodpovedné za vedomie, ťažko si vieme predstaviť, ako by sme aj v budúcnosti opísali fyzikálnymi termínmi vlastné uvedomeľé pocity. *Ked' sa mnohostranné vedecké princípy, ktoré sme objavili a stále objavujeme, podobným spôsobom redukovujú, môžeme si byť istí, že kráčame po ceste k fundamentálnej fyzikálnej teórii (Weinberg, 282).* Málokomu sa vtedy u nás podarilo jasnejšie ukázať v tomto kontexte na rozdiel spoločenských a prírodných vied. Bondy bránil filozofiu, dokonca aj s debatami, ktoré sa týkajú inteligibility substancie. *Zrušiť takúto filozofiu by bolo určite prospešné, avšak nemožno to urobiť tak, že filozofiu prehlásime za zrušenú, a že jej pozostatky prenecháme exaktným vedám, či prípadne rozprávkam a bláznom. Ak má byť filozofia zrušená, musí byť už uskutočnená v živote realizovaným filozofickým poznaním, resp. filozofickým poznávacím procesom, že budeme skutočnosť poznávať nie v dielach jednotlivých ufuľaných mysliteľov, ale sami vo svojej uvedomelej schopnosti myslieť, a nie pred myslením utekať, schopnosti poznávať, a nie ohlupovať sa autosugesciou, dobovými senzáciami (mániou technických vymožeností, športu, atď.), alebo davovou hypnózou. To vyžaduje také spoločenské usporiadanie, v ktorom to bude možné, t.j. v beztriednej spoločnosti (Útecha, 106-107).* V tomto zmysle môžeme hovoriť o Bondyho programe.

Sféra ineligibility substancie je vyčlenená ontológii, logike, etike a pod. Bondy potom rozohral možnosti božskej imaginácie od jeho dejín a problémov k Bohu utopenému v slasti, k usilovnému Bohu, ale aj jeho ťažkostiam, existenciálnemu Bohu, tomu viackrát, Bohu

filozofov, spiacemu Bohu až k Božej sebazáchrane. Ontologicky rovnocenný svet je možný, ale iba ako Sloboda. Keď Petr Uhl dostal otázku o Bondym, obviňovanom zo spolupráce s ŠTB, poznamenal, že slobodnejšieho človeka ako on nepoznal. To sú prirodzene detaily, ktoré ho obklopovali, ale nemali a nemajú ani najmenší vzťah k téme pravdy v dejinách. Ktorý režim si prizná, že sa mýli, že je falošný?

Navzdory Hegelovi a jeho nasledovníkom, prináša pohľad na indickú a čínsku filozofiu ako ontológ. Okrem tradične nemyslivého a existenciálneho boha je ešte nevedomý boh, ktorý spí ako Šípková Ruženka. Je bezobsažný, ale má batalióny ctiteľov. Je to nielen ontologický solipsista, ale aj Šankarov brahman = atman, ktorý sa prejavuje v nevedomých snových obsahoch. Tento model boha predpokladá večnú produkciu klamu, reinkarnáciu. Periodicky sa zjavuje ako „avatar“, Spasiteľ, aby svojim snom dodal účelnosť. Sú to však sny a preto aj zákon skutkovej odplaty (karman) patrí do sveta intelektuálnych vízií, emocionálnych fantazijných prežitkov, určitých teoretických predstáv. Nemusíme pokračovať v Bondyho argumentácii, ktorá ukazuje, že prechod k ontologickým reflexiám sa týka testovania dôsledkov reflexií (mimochodom to na adresu filozofie vyslovuje aj Rorty), ale zafixujme moment, kedy registruje význam Buddhu pre ontologické úvahy. Považuje ju za jedinú dôslednú koncepciu o neexistencii duše a približuje na Buddhovom výklade reinkarnačného procesu, ktorý vylučuje koncepciu snívajúceho boha. Zbožné duše tu strácajú drahocennú nesmrteľnú dušu s ich bohom – Šípkovou Ruženkou. Bondy si je vedomý toho, že filozofická rozprava o snívajúcom bohu je neskutočne primitívna, ale ako s prekvapením konštatuje, prívržencov tohto modelu možno nájsť nielen medzi nevzdelanými aziatmi, ale aj medzi akademickými občanmi rôznych kútov sveta, a nezdá sa, že by ich ubúdalo. A to ešte vtedy Huntingtona nenapadli stretý kultúr a civilizácií. Bez prekvapenia tak možno povedať, že Bondy má, čo povedať aj dnešku, dnešným konfliktom a problémom. Pre nesubstančný model je rozhodujúce to, že nie je privilegované súcno, všetky jednotliviny sú ontologicky „plnohodnotné“ a nie je nič ontologicky reálneho bez jednotlivín (*Útecha, 184-185*). Aj vesmír je jednotlivinou, i keď hierarchicky nadradenou. Nie je to však ontologická nadradenosť. Rozhodujúca je aktivita jednotlivín, lebo okrem nich nič iné neexistuje a preto má ich aktivita charakter tvorby ontologicky reálneho a to sa nedeje ani teleologicky, ani deterministicky, ale „slobodne“. To je základná črta nesubstančného modelu. Bondy sa jej pridržiaval permanentne, teda aj vo všetkom, čo činil, aj v paleolite pred rokom 1989. Bol presvedčivý keď dôvodil, že v ľudských ideológiách neide o postihnutie skutočnosti, ale skôr o pragmatický aspekt a to hoci aj zbavenia sa pojmu substancie, len aby sa pritom zachovali

jeho ideologické dôsledky, obľúbený dualizmus etc. Zarátal tam Millobcov, novokantovcov, Comta, ale výnimku urobil u Nietzscheho.

Ešte pred Príbehom o príbehu zdôrazňoval váhu a silu argumentov pred donucovacími prostriedkami, aby sa našiel ľudsky účinnejší a nielen iba persuazívny – ideový odraz skutočnosti (*Útecha*, 302). Aj *marxizmus bude marxizmom iba dovtedy, pokiaľ bude ochotný dávať prednosť správnejšiemu odrazu skutočnosti pred takým, ktorý by bol povedzme, humanisticky pragmatický* (*Útecha* 303). Zdôvodnenie je ontologické. Normatívne etické kódexy hľadajú a opierajú sa o inštanciu, ktorá musí byť uznaná absolútne a teda vždy je to ontologická otázka. Hypoteticky ani v beztriednej spoločnosti sa nedá uspokojiť odpoveďou na tieto otázky inak ako na „najvyššej úrovni“ a to je u Bondyho ontológia. Spontánna recidíva teistických názorov, by nebola to najhoršie. Potreby človeka nie sú iba potrebami sebazáchovy, či potrebami materiálnych statkov. Rovnako silnou potrebou, vtedy keď ostatné sú už ako tak saturevané, je potreba *žiť ako človek* a nie rovnako ako rastlina, či ako zviera. Je to potreba človečenstva a táto potreba je veľmi zložitá. Znamená to zbaviť sa odcudzenia a jeho dôsledkov, ktoré doteraz poznáme z jej negatívnej stránky. Patrí sem aj „ontologizovaná spoločnosť“. Ontologická substancia človeka „znevlastňuje“. Substančný model, ktorý bol v najkrutejších pomeroch ópium, útechou, by sa v beztriednej spoločnosti stal náhrobným kameňom, ktorý by ľudstvo zadusil (*Útecha*, 305). Oproti tomu sú zdánlivo „pesimistické výhľady nesubstančného modelu“ (ohľadom možnosti aktívneho samozániku „samostatnosti“, ktorá prekračuje hranice spoločnosti ako nadradenej ontologickej skutočnosti“ individuálne „neodvoditeľné“ (*Útecha*, 307). Bondy si nevie predstaviť nejakú ontologickú skutočnosť, ktorá by bola bohatšia ako naša, v ktorej tá najvyššia úroveň sa trápí snahou o vytvorenie významu svojej existencie, obavou zo splnenia svojej existencie (*Útecha* 308).

V *Juliiných otázkach* sa dostáva ale do pozície v ktorej zisťuje, že **človek nie je to, o čo ide**, tým je ontologično samo. Samozrejme s dôsledkami. Z etiky sa stáva veda o kentauroch a z druhej strany jej základom je irónia a sebaíronia. Vo vyspelých priemyslových spoločnostiach sme sa v našom historickom a spoločenskom vývoji dostali k tomu, že kategória individuálnej slobody (predovšetkým občianskej a politickej) sa dostala z chimérickej podoby do polohy ekonomickej kategórie, **individuálna sloboda sa stala výrobnou silou**. Neslobodný človek neodvedie dobrú prácu – a to je v sovietskom bloku empiricky overené. Od triviality etických príkazov sa dostal k ontológii daru. Základné etikum je dar, ako je písané, keď kamene budú rozprávať. To presvedčenie, že žijeme

v „osovej dobe“ sa prehlbovalo, pripravuje sa osový zlom v neďalekej budúcnosti. Keď čítame *Knižku o tom ako sa mi filozofovalo*, nemôže našej pozornosti ujsť skutočnosť, ktorú Bondy nezatajuje, naopak ju ilustruje, keď spomína ako spoločenské a politické pomery bezprostredne ovplyvňovali jeho myslenie. V každom prípade to boli impulzy, ktoré jeho ontologické reflexie posúvali logicky ďalej. Vždy mu išlo o prehlbovanie a zintenzívňovanie pohľadu na vec. Takže jeho vývoj, ako ho približuje opísal veľkú krivku: *od Engelsa cez vyvrátenie všetkých doterajších ontológií až k zážitku hlbokaj istoty, ktorú právom môže ktokoľvek označiť za náboženskú skúsenosť, až k otázke po eschatologickom čase a k vízii teomorfne pôsobiacej ontologickej reality, „poznajúcej partikulárie“... To, čo vidíme v našom živote je filozofia bez Boha a bez nevyhnutnosti, ale filozofia zabezpečujúca ontologické zakotvenie hodnotám a ľudskému životnému usilovaniu... Nepopieram ani zmysluplnosť, to by som vylial z vaničky aj dieťa. (Postpříběh, 222).*

Neodvolateľné sú ale dôsledky pre politiku: ani tam neexistuje privilegovaná substancia, vyšší účel v mene ktorého je možno konať autoritatívne či vykorisťovať, ale týka sa to aj ďalších substancií ako sloboda, spravodlivosť, pokrok, náboženstvo, demokracia. Ale platí to aj o limitách existencie. Kde je rozdiel medzi masovou výrobou zvierat na porážku, vyhladzovacími táborami pre menejcenných podľudí a manipulovaním v spoločnosti? Kríza slobody začala, keď nemeckí socialistickí robotníci pálili červené zástavy pred palácom cisára Wilhelma. Nádejný pokus o prekonanie neslobody, Aj Maova kultúrna revolúcia sa neskôr zvrhla.

Bondyho *Príbeh o príbehu* je testom, akousi skúškou správnosti, ale aj dopracovaním, domýšľaním nesubstančných predpokladov jeho ontológie. V diskusiách a stretnutiach, ktoré v Bratislave vtedy absolvoval, si permanentne overoval i preveroval dôsledky tohto konceptu. Ako workoholik a nepokojný duch to samozrejme konfrontoval s každodennými udalosťami doby.

Fatálnu esej *Prozatímní bilance*, text, ktorý som prepisoval z kazety na Silvestra a nový rok 1997-1998, a iba Ľudo Zupko vie, čo znamenalo prepisovanie Bondyho, priniesol niekoľko podnetov, ktoré potom zapracovával do ontologického románu *Príbeh o príbehu*. Odvrhol termín ontologická realita, pretože aj ten asocioval substančnosť, a nahradil ho termínom ontologická situácia. Išlo mu o to, aby vysvetlil tenziu, ktorá je daná v identite protikladov, čiže ako to čo vzniká a aký je charakter a ontologický status toho, čo vzniká. Na prvý problém odpoveď nemal a druhý sa mu stal popudom k riešeniu. Identitu protikladov

ako ontologickú situáciu potom predemonštroval ako bolo jeho starým zvykom na indickej a čínskej tradícii, ale urobil tak aj v záujme mediteránnej tradície. Neuprednostňuje žiadnu z nich, ale záverom jeho bilančného hodnotenia sa stal podnet pre nové reflektovanie teizmu, z ktorého sa v jeho poslednom texte stal nesubstančný theizmus.

V *Postpríbehu* už namiesto kategórií „protiklady“ používa novú kategóriu pre totožnosť a to *sameness*, ale najpresnejší termín by bol rovnakosť, ale netotožnosť (*the sameness-but-non-identity*). Bondyho holistické myslenie pozná teóriu ontologického poľa, t.j. synchronnosti bodov univerza.

V *Juliiných otázkach* sa dopracoval k postbiologickým formám organizácie ontologického substrátu, k artificiálnym bytostiam. Boli to sedemdesiate roky dvadsiateho storočia, dnes je to už aj ekonomický a politický fenomén. Ruský kozmonaut Baturin (jeden z tvorcov Ruskej ústavy z roku 1993) sa vyjadril k otázke letu človeka na Mars. Plánuje sa, že sa to uskutoční v rokoch 2030-40. On je presvedčený o tom, že prvá úspešná výprava sa uskutoční nie skôr ako po roku 2101. Podľa jeho názoru kozmonautom bude umelý človek. Skutočný vedecký prielom sa uskutoční v oblasti *life science*. Mimochodom prvú kozmickú vojnu očakáva Baturin v polovici dvadsiateho storočia, ale Rusko nebude ňou postihnuté, pretože nebude disponovať príslušnou kozmickou technikou... Pravda, *artificiálne* možno chápať aj ako predmetné *aufheben*, teda ako artificiálnu formu existencie v tom zmysle, že ontologická evolúcia sa odohráva ako produkovaná, že sa odohráva v axiologickom priestore ako biofilná kultúra. Artificiálna inteligencia uvoľňuje novú singularitu, ktorá v Bondyho predstavách získava eschatologickú dimenziu (má zmysel žiť), axiologicky ju vyjadruje *ontodicea* [9]. Netrúfam si domýšľať ako uvažuje Mark Zuckerberg, ale tréning s Bondyho ontológiou uvoľňuje predstavivosť a nestráca so zreteľom sociálne, ktoré bolo v Bondyho *Úteche* modelovo na začiatku. Bol predseda marxista. V podobnom duchu ako Bondy uvažuje *Steve Hawking* a varuje pred nebezpečenstvom, ktoré prináša umelá inteligencia, ktorá ohrozuje ľudstvo a fyzik varuje pred zánikom ľudstva. Odporúča vedcom a politikom, aby boli opatrní.

Útecha z politiky

Bondy nebol doktrínár. Keby bol skeptický doktrínár, popieral by sám seba. Doktrínár totiž by bol prinútený, respektíve sám by sa musel prinútiť prekrútiť svoju doktrínu nesubstančnej ontológie. Prinajmenšom by Bondy nikdy nevyužil myslenie k tomu, aby svojim politickým voľbám pridával hodnotu pravdy. Práve v tom je treba vidieť čaro Bondyho útechy z politiky a jeho postoj k reálnemu socializmu. Málokto si dnes uvedomuje ako sa reálny socializmus vymedzoval voči sebe. Klasikou, ktorá sa presadzovala bola koncepcia socializmu, ktorá vychádzala z tézy, že socializmus bol agregátom materských znamienok kapitalizmu a nezrelého komunizmu. Bojovalo sa proti materským znamienkam kapitalizmu, ktoré bolo potrebné eliminovať a čo sa týka nezrelého komunizmu, tak ten sa chápal ako problém, ako očakávanie. To, čo sa v tejto situácii hľadalo ako riešenie, bola substancia socializmu. Bondy mal tak pred sebou verziu nesubstančného socializmu, ktorá sa mu stala výdatným materiálom pre sarkazmus a iróniu a ktorej sa samozrejme nebol ochotný vzdať. Pretože akú beztriednosť ponúkala reálna verzia socializmu? Bondy bol v tejto situácii prirodzene rozdvojený, ako revolučný marxista na jednej strane, kognitívne nesubstančný, a na druhej strane permanentne prekvapovaný existenciálnou situáciou. Prejavovalo sa to tak, že bol intímne pripravený sa ospravedlniť hoci aj Stalinovi, ale reálne ho musel nemilosrdne obviňovať, čo aj permanentne činil. Nádej, ktorú vkladal do Maa sa postupne vytrácala, hoci tento taoista mal jeho veľké sympatie a samozrejme nebol sám.

Bondy sa v Bratislave zúčastňoval mnohých diskusií, okrem iných aj na pozvanie Klubu nového slova. Programovo sa samozrejme prihlásil k „nesubstančnej“ politike (finančný kapitál „odstránil triedy“ a ani finančná oligarchia už triedou nie je). Dostatok dôvodov na pokračovanie v hľadaní nesubstančnosti, tentoraz v politike. V januári 2003 sa venoval téme pamäti. Potom, ako prvá moderna vyprázdnila sociálny kapitál, na ktorom boli vybudované národné štáty v Európe a medzi ktorými Československo začalo v dvadsiatom storočí hrať dôležitú úlohu, k problémom došlo od sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia v Európe, kedy začalo svetu dochádzať palivo. Bondy si nekládol servítky a otvorene konštatoval, že *Gorbačovovské vedenie Sovietskeho zväzu sa dalo opiť rožkom. Asi tak, ako keď prostredníctvom Edvarda Beneša nemecký Abwehr poslal Stalinovi sfaľšované dokumenty o sprisahaní sovietskej generality. V takej hektickej situácii takéto dokumenty mohli mať a často aj mali veľmi zlé dôsledky. Aj keby sme nezohľadňovali v prvom rade, že začiatkom*

roku 1948 vzbĺkla tretia svetová vojna, ktorej sa zvykne hovoriť studená, a nevzali by sme do úvahy všetky tomu zodpovedajúce postupy západných mocností, a najmä ich rozvedok, principiálne jediná vec, ktorú mali predstavitelia medzinárodného kapitalizmu v hlave od 7. novembra 1917 bolo, ako Sovietsky zväz zničiť. S použitím akýchkoľvek prostriedkov. Nielenže som o tom sám presvedčený, ale je o tom toľko dokladov vtedajšej tlače a výrokov politikov, že je to nespochybniteľné (Vygumovať spomienky je zločin proti ľudskosti: In: Slovo 18. apríl 2007. <http://www.noveslovo.sk/node/13482>)

K päťdesiatym rokom sa Bondy vracal často. Jeho spomienky na Závaša Kalandru sú všeobecne známe, ale Bondy vnímal aj druhú stránku päťdesiatych rokov. Existoval atak zo strany Západu. *Chťiac-nechťiac sme nútení priznať, že diverzia zo strany Západu proti programu budovania socializmu v Československu a v ostatných štátoch, neskôr združených vo Varšavskej zmluve, bola vedená veľmi intenzívne a veľmi cielene (Vygumovať spomienky je zločin proti ľudskosti | noveslovo.sk www.noveslovo.sk/node/13482)*

. V týchto podmienkach bola brutálne vedená bezprávná pseudojustícia namierená proti niekoľkým zložkám obyvateľstva [10]. V prvom rade išlo o staré stranícke bolševické kádre, ktoré najviac stáli v ceste tomu, aby sa v týchto krajinách mohol budovať socializmus s využitím vlastných tradícií, národnej a kultúrnej mentality. Tieto staré stranícke kádre prekázali Stalinovi už v tridsiatych rokoch v ZSSR. Používali sa podstrčené dokumenty, ktoré sa dali zneužiť. Po Winstonovi Churchillovi vyhlasovali po roku 1948 ustavične aj Američania, že sa ponúka jediná možnosť – ihneď zvrhnúť atómovú bombu na Sovietsky zväz, ako na nepriateľa ľudstva číslo jeden. Počas vojny v Kórei nepoužili Američania atómové zbrane iba preto, lebo ich prehovoril Churchill. Studená vojna sa chápala iba ako krátka predohra pred ostrou vojnou. Mccartizmus nebol milosrdnejší ako čistky v sovietskom bloku, aj keď v USA zriedkavo bývali procesy, v ktorých by sa vyriekli tresty smrti. Ale samovrážd a záhadných zmiznutí ľudí bolo podobne ako u nás. V Československu boli prenasledované aj ďalšie skupiny – z cirkevných kruhov, mnísi, ľudia, čo sa aktívne angažovali v zápase proti novému zriadeniu či roľníci, ktorí robili aktívnu rezistenciu proti vstupu do JRD a ďalší. Napriek tomu sa družstvá rýchlo osvedčili. Propaganda viedla k špiónománii, takže každý sa bál každého. Boli to nenormálne pomery. Po Stalinovej smrti, keď sa začalo všeobecné uvoľňovanie, prinieslo aj neobyčajne dôležité ekonomické opatrenia. Menovú reformu ľudia neprijali s nadšením, ale Bondy dôvodil, že bola chápaná ako nevyhnutná a racionálna. *S ňou sa totiž ihneď odstránil prídelový systém, ceny boli také nízke, že sa dalo vyžiť aj slušne zarobiť. Pretože sa všade ponúkali pracovné miesta, každému sa*

dávala perspektíva, pritom zvyšovanie kvalifikácie bolo priam programom. Nielen po februári 1948, ale aj po strašných rokoch 1948 až 1953 tu ešte stále bola pre budovanie socializmu zanietená značná časť obyvateľstva, najmä mladá generácia. A keď sa začalo ekonomické ozdravenie, tak si ľudia nielen vydýchli z hľadiska psychologického a materiálneho, ale znova nadobudli nádej, že budovať socializmus sa oplatí (ibidem). Ako psychologický faktor sa objavila medzinárodná prestíž Československa. Veda, školstvo, sociálne zabezpečenie vtedy prvý raz vystupovali v očiach západných odborníkov ako príklad. Úspechy československej kultúry a športu boli do tých čias bezprecedentné. Na prvú Československú republiku sa Západ podľa Bondyho slov díval zvrchu. *Boli sme síce jediným demokratickým štátom, ktorý pred druhou svetovou vojnou ostal v strednej Európe, napriek tomu sme pre Západ neznamovali nič. Z toho, že britský ministerský predseda Neville Chamberlain mohol v roku 1938 v Dolnej snemovni vyhlásiť, že Briti nemôžu ísť do vojny pre nejaký národ, ktorý vôbec nepoznajú, vidieť, akú prestíž vtedy Československo malo. Prvý raz Česká filharmónia koncertovala v zahraničí – v Londýne v roku 1938. Do tých čias nik nebral na vedomie, že ide o kultúrny štát, ktorý má umenie na svetovej úrovni, že tu existuje moderná veda, že naši lekári a učitelia sú na svetovej špičke napriek tomu, že česká buržoázia (na Slovensku bola nepočítaná) nemala takú istú životnú úroveň ako ich kolegovia v západnej Európe, čo zdokumentovali nielen naši, ale najmä západní autori (ibidem).*

Bondy kladne vnímal rast životnej úrovne po roku 1953. *A koncom 50. rokov už bolo celkom bežné, že keď náš človek prišiel do styku s ľuďmi zo zahraničia, občiansky sa deklaroval ako Čechoslovák s pocitom hrdosti, hoci už v tom čase každý u nás vedel, že z národného hľadiska existujú iba Česi a Slováci. Keď sa objaví úprimná hrdosť z príslušnosti k nejakému štátu, nemohlo by to byť v podmienkach, keď sa žije v strachu, tiesni či zúfalstve. Keď zhrnul päťdesiate roky, tak skonštatoval: faktom ostáva, že začiatok toho desaťročia bol neobyčajne náročný, ťažký, traumatizujúci a bolestný, mnohým priniesol veľa krívd a nešťastia. Ale na jeho konci už videl celý národ svoju situáciu na vzostupe, optimisticky, mal jasné perspektívy a chcel budovať socializmus (ibidem).*

Bondy potom ako pamätník šesťdesiatych rokov pomerne realisticky reflektuje *obrodný proces* ale pripomína, že ich iniciátorom sa nedostávalo očakávanej odozvy. Podľa prieskumov verejnej mienky v lete 1968 boli ľudia viac ako veľmi opatrní k tomu, čo sa im v masmédiách stále ponúkalo. *Radšej čítali stranícku tlač, ako bolo Rudé právo. A napríklad Literární noviny, ktoré sa nazdávali, že osvecujú celý národ, nemali skoro nijakých čitateľov. Ľudia sa viac-menej nazdávali – a nie neoprávnenne – že ide o boj dvoch skupín v rámci jednej*

strany. Pritom každý vtedy vedel, že v čele tohto procesu stáli tí, čo nedávno boli najzaťažšími stalinistami a sekerníkmi ešte začiatkom päťdesiatych rokov. Vtedy si ich ešte dobre pamätali, preto nemali kredibilitu, preto bolo treba vytiahnuť v Čechách dovedy neznámeho Alexandra Dubčeka, ktorý mal byť predstaviteľom čohosi úplne nového (ibidem). Bondy vtedy v Bratislave nechápal, prečo ľudia na Slovensku kritizovali socializmus. Stačilo predsa výsledky šesťdesiatych rokov porovnať s deväťdesiatymi rokmi. Podľa všetkých štatistík a konkrétnych výsledkov životná úroveň, ekonomická produkcia, prístup k vzdelaniu, miera sociálneho zabezpečenia, výsledky umeleckej a kultúrnej tvorivosti boli na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov na prudkom vzostupe, kým v deväťdesiatych rokoch najprv pomaly a potom čoraz rýchlejšie klesali. To, čo sa stalo v Slovenskej republike, je absolútny škandál, bezprecedentný v krajinách, o ktorých sa hovorí, že sú vyspelé. To sa môže robiť iba niekde, kde sa so štátom zaobchádza ako s handrou na dlážku. Tento štát sa stal majetkom ľudí, ktorí bývajú kdesi na Floride (ibidem). Neobyčajne ťažkých desať rokov 1948 až 1958 malo aj pozitívny charakter, zatiaľ čo deväťdesiate roky prinajmenšom znamenali zastavenie rozvoja, čoraz väčšie oneskorovanie za úrovňou ostatného sveta vo všetkých parametroch. Počnúc kvalitou, tých, čo nám vládli a vládnu, súčasných ministerských úradníkov po odbornej, profesijnej i morálnej stránke, a končiac zbedačením širokých vrstiev (ibidem). A oni nám s požehnaním, či dokonca s odporúčaním Európskej únie a NATO, predkladajú program kibuciácie rómskych dedín. Za minulého režimu nebola mysliteľná nielen z dôvodov čisto ideologických, ale neprešlo by to ani verejným vedomím. Verejná mienka by predsa bola proti tomu, aby sme opakovali praktiky apartheidu z Južnej Afriky, keď môžeme pre týchto ľudí zaobstaráť pracovné príležitosti, alebo to inak vyriešiť. Teraz, keď máme Rómov na krku, tak to vyriešime tak, že ich strčíme do pseudokibucov. Čo je to za mentalita, ktorá dnes umožňuje vôbec prísť s týmto návrhom?! Alebo aj to, že bezprostredne po voľbách (Bondy mal na mysli parlamentné voľby na jeseň 2002) nám vláda pozliepaná z viacerých strán a straničiek vyhlási takéto drastické opatrenia. To značí, že mentálna porucha, ktorá sa vytvárala a pestovala desať rokov inkubovanými médiami, je na strane obyvateľov. Pretože Slovensko nemá politické dôveryhodné postavy, ktoré by mohli nejakým, hoci aj demagogickým spôsobom ľudí nahovoriť na to, že všetko bude raz dobré, len teraz si treba utiahnuť opasky, tak je odkázané na masmédiá. Tie neplnia úlohy v žolde vlády, ale v žolde tých, čo ich naozaj vlastnia – zahraničných koncernov. Plnia túto špinavú úlohu, vytvárajú psychologickú situáciu, ktorá umožňuje, aby obyvateľstvo znieslo to, že sa s ich krajinou zaobchádza ako s kolóniou. To však svedčí o tom, že ľudia, ktorí toto znášajú, už zabudli na vlastnú minulosť, na minulosť vlastného štátu. Preto upozorňujem na

nebezpečenstvo, ktoré sa skrýva najprv v zahmlievaní, potom vo falzifikácii a nakoniec v cielenom zabudnutí na minulosť. Cielená falzifikácia je zločinná vec, ale úplne vygumovať spomienky na minulosť, to už je zločin proti ľudskosti. To všetko vedie ľudí k zmene mentality, správania a k tomu, aby boli bezmocní (ibidem). **Bondy propagoval myšlienku L. von Bertalanffyho o tom, že menticída je horší zločin ako genocída.**

Bondyho konštatovania z tejto diskusie, že bez pamäti niet budúcnosti, je možné porovnať s výsledkami zatiaľ na Slovensku jediného sociologického výskumu historického vedomia.

Na tlačovej konferencii Ústavu politických vied SAV (ÚPV SAV) 15. marca 2004 bol predstavený výskum verejnej mienky, ktorý sa týkal historickej pamäti na Slovensku. Na Slovensko prichádzali veľké myšlienky, idey, hnutia oneskorene, a začínali zohrávať významnejšiu úlohu až v čase, keď tam, kde vznikli, sa stihli dostať z pozície prevratných do postavenia oficiálne prijatých a príslušne zauzlených a obstrihaných ideológií. Ako príklad uviedol slovenský historik Ľ. Ľupták liberalizmus a meštiacku demokraciu.

Bondyho komentár bol taký, že registroval prepád „Dejín“ u verejnosti na Slovensku. Dokonca bol až taký, že vlastne nič nemožno považovať za nesporné. Súdobou veľmocou sú teda pamäti. V porovnaní s ostatnými krajinami v 4 asi najparadoxnejšie vyznievajú názory verejnosti na Slovensku na reálny socializmus. Pred respondentov bola postavená úloha, aby sa zamysleli nad slovenskou spoločnosťou od roku 1918 po súčasnosť. Mali posúdiť a ohodnotiť deväť období školskou známkou od 1 po 5 (teda od výbornej po nedostatočnú). Hodnotiť sa malo: *národné uvedomenie; medzinárodné postavenie Slovenska; národné hospodárstvo; postavenie národnostných menšín; sociálna situácia väčšiny obyvateľstva; vzdelanosť, školstvo a kultúra, morálka; politická kultúra; postavenie a život ľudí ako sú oni sami*. Pre každú charakteristiku bola vypočítaná priemerná známka. Pre ilustráciu uvádzam niekoľko príkladov z výskumu.

Národné uvedomenie bolo najlepšie počas slovenského štátu v rokoch 1939-45 s priemernou známkou 2,14. Nasledovalo obdobie 1993-98 a až potom boli roky 1990-92. Stále kladné hodnotenie získalo aj súčasné obdobie so známkou 2,39. Najkritickejšie sa postavili oslovení k rokom 1949-60 (2,74) a negatívne hodnotenie získali aj roky 1970-89 a 1961-69.

Národnému hospodárstvu sa podľa opýtaných darilo najviac v rokoch 1970-89 (2,58) a potom v rokoch 1961-69 (2,65) a 1949-60 (2,78). Najnižšie známky dostala súčasnosť (3,49), ale aj obdobia 1993-98 (3,19) a 1918-38 (3,17).

Sociálna situácia bola podľa účastníkov výskumu najlepšia v rokoch 1970-89 (2,37), potom nasledovali obdobia 1961-69 (2,54) a začiatok deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia (2,76). Ako najhoršiu vnímajú respondenti sociálnu situáciu v súčasnosti. Hodnotenie 3,76 je vôbec najvyššie aké respondenti udelili všetkým posudzovaným okolnostiam skúmaných období. Pomerne kriticky hodnotili opýtaní sociálnu situáciu v rokoch 1918-38 (3,46), 1939-45 (3,36) a 1946-48 (3,36).

Vzdelanosť, školstvo a kultúra dosahovali svoje najvyššie méty v rokoch 1970-89 (2,12), ale kladne boli ohodnotené aj roky 1961-69 (2,25) a 1990-92 (2,25). Najnižšie známky dostali obdobia 1918 (3,28), 1939-45 (3,19) a 1946-48 (2,96).

Postavenie a život ľudí ako sú oni sami sa účastníkom výskumu zdali najlepšie v rokoch 1970-89 (2,42), prípadne v rokoch 1961-69 (2,54), či na začiatku 90-tych rokov (2,71). Najhoršie dopadla súčasnosť (3,59) a roky 1939-45 (3,34), 1946-48 (3,25) a 1918-38 (3,25).

Výskumníci zisťovali napokon aj osobnosti, ktoré najviac ovplyvnili vývoj slovenskej spoločnosti. Spomedzi osobností, ktoré najviac ovplyvnili život na Slovensku v pozitívnom smere najviac hlasov získal **A. Dubček**. Uviedol ho každý druhý respondent.

Najvyššie negatívne hodnotenie dostal podľa účastníkov výskumu **V. Mečiar** (51,6 %). Nasledoval **J. Tiso** (29,8 %) a **M. Dzurinda** (16 %).

Bondy kritizoval našu neschopnosť nielen ohodnotiť pozitíva minulosti, ale aj našu neschopnosť vyvinúť kultúru protestu, nie sme ako Francúzi. Bondy o nás hovoril, že sme unavenou spoločnosťou. Prejavuje sa to v negatívnych postojoch k sebe samým, kde sme nepochybnými priekopníkmi. Dokumentuje to napríklad fakt, s kým sa porovnávame. My sa porovnávame s Nemeckom, Rakúskom a ďalšími podobnými krajinami. Platia slová klasika sociologického myslenia R. Mertona o *sebanaplňajúcom sa prorocte*.: *Ak ľudia definujú situácie ako reálne, sú tieto reálne vo svojich dôsledkoch* (Merton, 196).

Aj napriek tomu, že bol občanom aj Slovenskej republiky (ako aj Petr Uhl), požiadala ma predstaviteľka KSČM, aby som zistil Bondyho reakciu na jeho prípadnú kandidatúru na

prezidenta Českej republiky. Bolo to pred druhou voľbou Václava Klauza. Bondy sa bez pretváranky v okamihu na chvíľu stotožnil s možnosťou víťaznej voľby a zahral predstavenie ako zvolený prezident obhajuje české národné záujmy. Bol opravdovým českým patriotom.

V rozhovore pre Slovo 18. apríla 2007 sa vrátil k svojej verzii rozdelenia Československa. *O rozdelení spoločného štátu sa rozhodlo bez nás už začiatkom osemdesiatych rokov. Na to sú očití svedkovia. Oveľa viac by o tom vedel porozprávať Petr Uhl, ale ten má teraz zatvorené ústa. Veci však vyjdú najavo. Faktom ostáva, že sa to urobilo na vonkajší tlak, v tomto prípade Nemecka. Ja som posledný, kto by chcel Nemcov diabolizovať, ale Američania vtedy ani poriadne nevedeli, kde sa nachádza Praha a kde Belehrad, a tak to nechali na Nemcov ako na našich najbližších susedov (Bondy, E.: *Nebuďme ako Pompejčania, ktorí verili, že sa im nič nestane ...www.noveslovo.sk /node/13488*)*

Bondy oceňoval, jeho slovami *jediný Havlov racionálny nápad – Visegrádska štvorka. Malo ju tvoriť vtedy ešte jednotné Česko-Slovensko, Poľsko, Maďarsko a Juhoslavia. Hneď sa k nej prihlásilo aj Taliansko, z jednoduchého dôvodu – aby malo k dispozícii otvorený trh (ibidem)*. Pentagonála však Havlovi nevyšla.

Keď sa vyjadroval aj ku svojim konkrétnym názorom v minulosti, alebo aj k aktuálnym pomerom, nikdy sa nevyhýbal priamej odpovedi. Napríklad na vzťah k slovenským disidentom odvetil, že za bývalého režimu politickú scénu na Slovensku vôbec nepoznal. S tými niekoľkými disidentmi, ktorí tu pôsobili, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch veľmi nekomunikoval. Nezaujímal sa ani o to, kto v Prahe vládne, kto akú má funkciu v komunistickej strane. Ale kým KSČM sa podarilo pozviechať už začiatkom deväťdesiatych rokov a od tých čias ide hore, teda jej pribúdajú prívrženci v stredných a mladších ročníkoch, na Slovensku ide KSS od desiatich k piatim. *Nuž Peter Weiss založil SDL a sľúbil, že jeho strana, síce premenovaná, ale moderne a s podporou Socialistickej internacionály zaručí, aby sa pokračovalo v sociálnom programe. Veľmi rýchlo sa však ukázalo, že to tak nie je, a pred voľbami v roku 2002 bola ľavica úplne roztrieštená. Drobné straničky, samozrejme, nemali šancu na úspech. Napokon ohováraná a zabúdaná KSS, ktorá dovtedy nikdy nemala viac ako dva a pol percenta hlasov, z ničoho nič vyskočila takmer na sedem. To sa už ťažko dalo hovoriť, že by za tým boli starší občania. Základná výhrada voči KSS bola tá, že jej vedenie je v rukách po všetkých stránkach nekvalifikovaných konzervatívcov, v podstate kryptostalinistov, ktorí nemajú pre 21. storočie nijakú perspektívu. Možno to naozaj tak je*

(ibidem)... Ani SDE som nedával šancu, ale keď KSS vstúpila do parlamentu, znamenalo to určitú organizačnú základňu (Rozhovor sa uskutočnil začiatkom roku 2003 – pozn. jl). O účasť v Národnej rade SR sa uchádzalo viacero drobných ľavicových strán, ktoré mali vyššiu kredibilitu ako SDE. Tá bola zdiskreditovaná od samého začiatku notoricky a chronicky a už nijakú dôveru nenadobudne, aj keby tam porobili kotrmelce. Tie drobné strany pozostávali z intelektuálov, nemali členstvo, ktoré by sa regrutovalo z normálnych pracujúcich vrstiev, preto nemohli získať viac hlasov. Ale potom to znamená, že tu ostávajú intelektuáli, ktorí reprezentujú jeden z najvýznamnejších politických potenciálov vo všetkých odboroch, ale ktorí plným právom nedôverujú súčasnému vedeniu KSS (ibidem).

Ľavicovo orientovaným ľuďom nepriamo vytkol, že sa im nepodarilo vytvoriť naozajstnú ľavicovú stranu, a preto by si títo vzdelaní, zväčša úprimne ľavicovo presvedčení ľudia mali uvedomiť obmedzenosť možností intelektuálov, ak sa spoľahnú iba na seba. Mali by si uvedomiť, že keď pôsobia v podmienkach parlamentnej buržoáznej demokracie, potrebujú viac ako len zoskupenie vzdelancov. Potrebujú stranu, ktorá by hovorila o záujmoch jednoduchých ľudí rukolapne, presvedčivým spôsobom. *Existuje ošial, ktorým žijú intelektuáli po stáročia, že jednoduchí ľudia o ich existencii vedia. Ale napriek tomu, že v nich je akumulovaný najväčší poklad spoločnosti – skúsenosti, vzdelanie, vysoká odbornosť a zväčša aj schopnosť urobiť si prehľad a správať sa racionálne, ako a prečo by o nich mali jednoduchí ľudia vedieť? Intelektuáli by si teraz mali uvedomiť, že chyba, ktorú urobili, sa historicky opakuje (ibidem).* Možnože aj Slovensko raz bude mať stranu, ktorá nadobudne spoločenský význam a môže sa stať základňou, ktorá by v prípade ozajstného ohrozenia štátnych, národných a ľudských záujmov okolo seba sústredila aktívnu časť obyvateľstva, zdôrazňoval Bondy. To znamená – *na to, aby strana mohla fungovať v buržoáznej parlamentnej demokracii, musí mať masovú členskú základňu, ktorá by využívala to, že je celkom legálna a že môže otvorene hlásať svoj revolučný program. Ľavici, ale nielen slovenskej všeobecne, s výnimkou niektorých krajín v Južnej Amerike a Ázii – odvaha, otvorene sa priznať k tomu, že máme revolučný program, že vidíme riešenie len v revolučnej ceste (ibidem).* Ale to neznamená terorizmus. „Globalizátorom“ horí kúdel, nedarí sa im, ako si predstavovali. Nijaký výrobný spôsob nezmysle z dejín, kým nevyužije všetky svoje možnosti. A platí to aj o vládnucích skupinách. Bondy kruto predvídal, že sa naplnia vízie Francisa Fukuyamu, hoci aj on medzitým niekoľkokrát zmenil svoje názory. Systém pôjde ďalej, bude sa vyrábať pre klonov, i keď to vyzerá ako šialenstvo. *Vedť ktosi už navrhoval, aby v továrňach začali zamestnávať nový druh ľudopíc, ktoré našli na Novej Guinei. Tie totiž*

nemajú vysoké nároky a boli ľahostajné k odborárskym požiadavkám. Oni chcú mať tých klonov nielen preto, že prídu k bohatstvu lacnejšie, ale preto, že s klonmi bude pokoj. Fukuyama nie je hlúpy. Keď otvorene napíše, že je koniec človeka, tak s takouto budúcnosťou počíta. Je to iba iná verzia arteficiálnych bytostí, pokračovanie Bondyho príbehu o príbehu. Ako zoologický druh sme v takom ohrození, v akom sme dosiaľ neboli. Nech už prišli všelijaké mory, prežili sme. A zrazu máme padnúť? Ak by normálnym prirodzeným vývojom prežila hrstka odolných ľudí, tak by sa ľudská spoločnosť hádam dokázala pozviechať. Ale keď sa to robí podľa ziskov, tak to je iracionálny kľúč, ktorý nemôže obstáť. Bud' sa razantne postavíme proti, alebo sa za polstoročie priblížime k vlastnému zániku. Nebud'me ako Pompejčania, ktorí do poslednej chvíle verili, že im sa nič nestane (ibidem).

Budeme sa pohybovať v empiricky neohmatanom prostredí. To znamená, že už nemôžeme mať "vyhliadky". Bondy citoval známy rozhovor *J. P. Sartra s Fidelom Castrom. Francúzsky filozof chce praktického revolucionára zahnať do kúta. Pýta sa - vy tvrdíte, že ľudia majú dostať všetko, čo chcú - a čo keď budú chcieť Mesiac, dáte im ho? Castro odpovedá: ak ho chcú, znamená to, že ho potrebujú. A ak ho potrebujú, tak majú právo ho dostať a dostanú ho? Ľudia potrebu spravodlivej spoločnosti majú. Nevedia, po posledných skúsenostiach, ako ju dosiahnuť. Dvadsiate storočie však predovšetkým bolo storočím pokusov o nahradenie kapitalistického systému. Liebknecht, Lenin, Gándhí? Aj Mussolini, aj ten šialenec Hitler, aj tí mali v prvom rade na mysli odstránenie a nahradenie kapitalistického systému. Napriek dobovej interpretácii, vždy to boli koncepčné zmeny. Tieto zmeny neboli v prvej polovici 20. storočia "technologicky" podopreté. Nepodarilo sa to ani Sovietskemu zväzu rovnako ako tým fašistom. A dnes mám obavu, že aj Čína stráca zo zreteľa cieľ spravodlivej spoločnosti a nahradzuje ho konfuciánskym cieľom usporiadanej spoločnosti (ibidem).*

V Literárnej prílohe denníka Právo vyšiel na začiatku januára 2000 rozhovor s Egonom Bondym. Myšlienky, ktoré boli vyslovené v tomto interview mali byť podnetom k diskusiám o povahe doby, v ktorej žijeme [11]. Bondy sa v tomto rozhovore vrátil k svojej obľúbenej myšlienke a opäť, koľkýkrát už, varoval pred substancionalizovaním myslenia. *Aby sme porozumeli tomu, v čom je globalizácia úplne nová, musíme sa trochu vrátiť. Už v päťdesiatych rokoch bolo známe, že zanikol proletariát - ako prvý na to upozornil Raymond Aron. Ale vtedy sa zdalo, možno i samotnému Aronovi, že to platí len pre vyspelé krajiny. Dnes to vyzerá tak, že proletariát ako trieda zmizol všeobecne, a to preto, že sa zmenila základná ekonomická štruktúra - došlo k zmene výrobného spôsobu, k takej zásadnej premene technológie, že proletariát ako trieda stratil nosnú ekonomickú základňu, pretože*

proletári boli ľudia, ktorí nevlastnili nič okrem svojej pracovnej sily. Kapitalizmus je bez proletariátu a kapitalistov, vyparuje sa...[12] (Kto dnes vládne svetu | noveslovo.sk www.noveslovo.sk/c/22997/Kto_dnes_vladne_svetu)

Proletariát nie je definovaný podľa miery svojej chudoby, ale podľa toho, aký je jeho vzťah k výrobným prostriedkom. Lenže zanikla aj trieda kapitalistov. Dlhú dobu sme si podľa Bondyho toto nevšimli, *oni to tiež nahlas nevyhlasovali, že prestali existovať. Podľa všeobecne uznávaného kľúča vlastníctva je totiž dnes vlastníkmi výrobných prostriedkov veľmi malá skupina, ktorá nepredstavuje kapitalistov, ale finančnú oligarchiu. Počet jej predstaviteľov dnes americkí novinári odhadujú na 40 000 fyzických osôb. Aj s príbuznými je to povedzme milión ľudí - pritom je nás viac ako 6 miliárd. Podľa sociologických definícií je to oligarchia. A táto oligarchia vlastní 80 percent bohatstva tejto planéty (ibidem).* Karol Marx podľa Bondyho napísal, že kapitalizmus, keď nebude politicky zabrzdený vo svojom prirodzenom vývoji, dospeje do takého štádia koncentrácie kapitálu, že všeobecným vlastníkom všetkého bohatstva na zemi sa stane úzka skupina, ktorá vytvorí niečo, čo Marx, pretože pred 150 rokmi nemal k dispozícii modernú terminológiu, nazval štátnym kapitalizmom. [13]

Bondy často citoval Marxa, ktorý hovoril o tom, že demografickým zákonom kapitalizmu je výroba prebytočných ľudí. V súčasnosti sme sa ocitli vo svete straty ontologickej bezpečnosti. Spoločenské, ekologické, ekonomické a demografické vplyvy sa navzájom dopĺňajú a celkový výsledný vektor pôsobenia pripadá ľuďom ako katastrofa. Historický proces sa samospádom rúti do stále väčších rizík, je doslova a do písmena nevyspytateľný [14].

Jedinú analógiu, videl Bondy v situácii na ktorú poukazujú západní sociológovia a ekonómovia. Sú to posledné storočia rímskej ríše po Konštantínovi, keď sa bohatstvo hromadilo v rukách úzkej oligarchie carhradského dvora. Jediné investície, ktoré táto úzka oligarchia robila, bol nákup ladom ležiacej pôdy v provinciách, na ktorej kolóni, ktorí ju kedysi obrábali, už zomreli hladom a pôda zostala prázdna. Provincia Afrika, dnes je to niekoľko štátov západne od Líbye, patrila desiatim rodinám. Kedysi to bola obilnica rímskej ríše, no v tej dobe to už bola prakticky pustatina, ale finančným oligarchom v Konštantinopoli to bolo jedno. V neskorej otrokárskej antickej spoločnosti bola základným výrobným prostriedkom pôda a preto do nej investovali. To, že tá pôda nič nevynáša, tým oligarchom neprekážalo, a to, že tam nie sú ľudia, sa im dokonca hodilo. Prečo by tí ľudia mali vyrábať

obilie? Hlavne, že mali pôdu. Bolo to ekonomicky i sociálne pervertované myslenie. Že sa im to potom nevyplatilo ako štátu i ako vládnucej skupine, ktorá tiež prestala byť triedou i podľa súčasných nemarxistických sociológov, ukázali dejiny. Bondy tieto myšlienky často opakoval, jednak na kluboch a jednak na prednáškach najmä pre študentov vysokých škôl.

Dnes je ľudí prebytok, má ich byť ešte menej. Rozširovať trh je nákladné a v dôsledku toho i zbytočné. Zisky možno dosiahnuť jednoduchšími finančnými operáciami. Už v šesťdesiatych rokoch si ekonómovia všimli čudný jav, že najväčšia časť investícií sa pohybuje medzi vyspelými krajinami. Napríklad z Japonska do Nemecka a z Nemecka do Japonska. Tieto, z hľadiska sedliackeho rozumu čudné transakcie, prinášajú zisky. Z toho vyplýva, že redukovať trh, znížiť počet pracovných síl a dôsledku toho i potrebu nejakej rezervnej armády nezamestnaných, je pre súčasnú oligarchiu úplne zreteľný program. Nevyplatí sa predávať acylpyrín v Bangladéši, pretože tam na jeho predaji zarobí firma menej ako v Nemecku.

Dnešná finančná oligarchia je podľa Bondyho početne neobyčajne slabá. Nemá k dispozícii iné mocenské nástroje, než sú žoldnieri, ktorých si najíma v nejakom - v tom čase momentálne najvyzbrojenejšom štáte. *Dnes sú to Spojené štáty, zajtra to môže byť Japonsko, neskoršie možno iný štát. Sami títo oligarchovia nemajú vlastný štát, nevydržujú vlastnú armádu. Prečo by to robili? Z toho však vyplýva, že ich spôsob manipulácie a riadenia všetkého, ako ekonomiky, tak aj politiky, je mafiánsky. To chápem ako technický termín. Mafia je zaujímavá organizačná štruktúra a jediná, ktorá s úspechom pretrvala počas celého 20. storočia, dokonca sa v jeho priebehu rozvinula. Jej vnútorná štruktúra je veľmi sofistikovaná. Už to nie je primitívna sicílska klanová krvná pomsta a pracuje s čistými peniazmi. V prvom rade túto organizačnú štruktúru, ktorá dnes riadi svetovú ekonomiku, zaujíma zábavný priemysel, potom zbrojný priemysel a samozrejme nafta. V týchto odvetviach sa mafiánska organizačná štruktúra neprejavuje strieľaním po uliciach, stačí predsa podpísať kus papiera a v priebehu týždňa sú ekonomiky fungujúcich kapitalistických krajín ako Singapur, Malajzia alebo Južná Kórea na lopatkách. Zo dňa na deň sú tam zastavené výrobné kapacity, ktoré predstavujú obrovské investície a sú schopné podávať úžasný hospodársky efekt. O prácu prichádzajú milióny ľudí. To všetko sú úplne nové javy, ktoré vrhajú svetlo na to, čo sa dialo v polovici deväťdesiatych rokov, čo sa pripravovalo a čo nám bolo čudné (ibidem).*

Bondyho závery z debát boli zhrnuté do takýchto viet: *To sa veľmi podobá situácii v Spojených štátoch pred čiernym piatkom v roku 1929. Lenže dnes internet umožňuje finančné*

transakcie rýchlosťou svetla a vďaka tomu až štyridsaťpercentný zisk. Tak prečo by sa finančný oligarcha, ktorý má finančný trh pod palcom, takže mu nehrozí bankrot, namáhavo staval niekde nejaké továrne pre ďalšie stovky milióny robotníkov - hoci v Afrike a v Indii, i keď tam má lacnú pracovnú silu - a pre nich vyrábal tovary, ktoré si títo robotníci kúpia? Vzhľadom na to, že ľudí je naozaj dosť, viac ako šesť miliárd, je lepšie trh redukovať. Zisky sa neznižia. To je práve tá ekonomická záhada súčasnej situácie, že zisky sa finančnému kapitálu neznižia, on nepotrebuje rozširovať trh, dokonca ho chce zužovať (ibidem).

Nedávno prebiehali diskusie a rokovania o TTIP . Predchádzala jej *Multilaterálna dohoda o investíciách (MAI)* Dnes sú už známe základné body akčného programu, teda MAI. Oni sa za to nijako nehanbia. Prvým bodom je vlastne Brežnevova doktrína, totiž zásadné obmedzenie štátnej suverenity v prospech nadnárodných korporácií. Takže ústavné zákony jednotlivých štátov, ktoré by odporovali záujmom MAI, musia byť zrušené. Sú to napríklad zákony na ochranu životného prostredia, ochranu potravín, dokonca sa uvažuje o tom, že sa to bude týkať niektorých ustanovení v oblasti ľudských práv a občianskych slobôd. Program veľmi otvorený a pomerne brutálny. Západní intelektuáli si to práve v deväťdesiatych rokoch, tvárou v tvár tomu, čo toto obdobie prinieslo, uvedomili. Zatiaľčo my sme tu boli v myšlienkovom, pocitovom, existenčnom zmätku, tam sa toho až tak veľa nedialo. Tam si to všimli skôr. Hovorí nám: *My sme čakali, že dostaneme nejaké informácie od vás, vy ste žili v totalite, v tom nepodarenom pokuse o socializmus, tak nám povedzte, prečo sa to vlastne stalo, prečo to vzniklo a prečo sa to muselo skončiť (ibidem).*

Bondy zobral časť viny aj na seba. Tvrdil, že my sme neboli schopní ani podať výpoveď o tom, prečo sa to vlastne stalo, len sme tu niečo tárali o nejakom útlaku, neslobode a totalite. Analýzu toho, čo tu vlastne bolo a prečo sa to zle skončilo, sme teda bohužiaľ nepodali. Západní intelektuáli samozrejme nie sú takí hlúpi, aby si to nepreštudovali sami a nedospeli k poznaniu toho, ako to dnes v skutočnosti vyzerá. Brániť sa tomu však nedokážu ani oni. Zaujímavé je, že všeobecne práve na Západe sa pociťuje, že dôjde k veci, ktorú Bondy predpokladal. Ale ani zďaleka nečakal, že k nej dôjde tak skoro. Na Západe si uvedomili, že to teoretické riešenie je pravdepodobne vypracované Karolom Marxom. Rorty nie je jediný, kto v Marxovi hľadá zakopaný poklad. Lenže keď Rorty, kedysi ideológ neoliberalizmu, alebo Derrida či iní bojovne odporúčajú, aby sa deťom čítal Komunistický manifest, robia tak preto, že z Marxa väčšinou nič iné ani nečítali, tvrdil Bondy. Kto vlastne Marxa poriadne čítal? Veď je to tridsaťtisíc strán, texty najrôznejšieho druhu. Bondy si zohnal

kompletné nemecké vydanie Marxových a Engelsových spisov. Mimochodom na Slovensku boli iba tri inštitúcie, ktoré ich vlastnili. Ak za jednu inštitúciu budeme považovať aj sociológa Svätopluka Zemana, ktorý ich mal doma vo Vajnorochoch... Bondy mal spisy poukladané v policiach na Laurinskej ulici a evidentne sa pripravoval na to, čo považoval za svoju najdôležitejšiu úlohu: Marxa pre dnešok. Sám však poznamenával, že filozofické spracovanie filozofie novoveku nestihol urobiť. V novembri 1989 mal na stole pripravených autorov od Kanta, Hegela k Marxovi, ale na ich systematické spracovanie mu nezvyšil čas.

Bondyho Odysea v Bratislave skončila tragicky. Podpálil si pyžamo horiacou cigaretou po niekoľkých rohypnoloch, inak zaspať nedokázal. Posledný rozhovor s Bondym bol podobný jeho snu pred niekoľkými týždňami pred smrťou. Čítal iba titulky. Nesubstančná analógia filmu [15]. Bol to človek vášnivej lásky, oddaného zánietenia, prívetivý, zdvorilý i nezdvorilý, rovnostársky, zostával sám sebou v každej situácii, nekonvenčný, milujúci hudbu, maľbu, architektúru a najmä ľudí. Chcel navštíviť v posledných mesiacoch života ostrov Slobody, kde žijú najšťastnejší ľudia na tejto planéte. Videl som ho plakať nad osudom Afriky, boli to slzy bolesti. Sám si vyliečil miserere, bolo to vďaka prdu, skomentoval svoj úspešný zákrok vo fakultnej nemocnici na Mickievičovej ulici v Bratislave. Myslím, že jeho pobyt v Bratislave bol pre jeho osobne i pre Bratislavu a Slovensko najlepším riešením. Našiel tu žičlivú atmosféru, priateľov, obdivovateľov i obdivovateľky, tvorivý nepokoj a kľud k práci. Substanciou ktorej sa totálny realista najviac obával bola masová debilizácia...

Bondy podľa postpríbehu

Postpríbeh je voľným pokračovaním Príbehu o príbehu, vlastne jeho koncentrovanejším vyjadrením. Súvisí to zrejme s jeho nespokojnosťou s ontologickým románom. Bondy v Postpríbehu vytvára vlastný mem, ktorý končí v zmierení sa so Skutočnosťou. Sám sa ocitol v sieti utkanej z dekonštrukcie pojmov a predstáv, mýtov, dejín, pokroku. Začalo to samopohybom, zároveň to znamená zbaviť sa ilúzií ontologických substancií. Samopohyb paradoxne ústí v jej nesubstančnej ontotvornosti. Nepotrebuje teda determinizmus, teleológiu, skôr je mu blízka náhoda. Je to jedinečnosť zmyslu života? Samopohyb je predovšetkým nevyspytateľný. Bondy testuje jeho dôsledky. V slobodnej hre síl človek nemusí byť prius. Zabývame aj techniku, túto nebiologickú formu existencie. V tomto dialektickom poňatí ide o premenu i sebaprenemu človeka. Ontotvornosť nie je človeku vrodená. Stačí si ozrejmiť v akom nedokonalom stave prichádza človek na svet, čo všetko musí dotvoriť, aby sme pochopili, že jeho vzťah k svetu nie je daný, ale utváraný. Preto je umelý, alebo povedané grécky, technický. Nám prirodzene svet nepripadá umelý, pretože súbor zručností, techník, je už súčasťou nás samotných. Nočná mora dnešnej doby spočíva v tom, že nie technika, ale technológia vyvlastňuje techniky. Aj kapitalizmus je v tomto zmysle technologický; je výnosným usporiadaním najproduktívnejších techník do systému. Jeho hlavnou postavou nie je ekonóm, ale inžinier. Práve inžinieri vypracovali väčšinu modelov neoklasickej ekonómie, napr. trading softwary. Aj Brežnev bol inžinier hutníckeho priemyslu na Ukrajine. Opakom je hacker, ten hľadá trhlinu v systéme, oslobodzuje techniku z technologického systému. Trpí však ilúziou, že „slobodu informácií“, „slobodný internet“, „slobodu jednotlivca“ možno postaviť proti tým, ktorí majú v úmysle ju kontrolovať. Bondy túto otázku špičkuje: ak „ontologično“ nemá ani samo pre seba zmysel, nie je naše úsilie zbytočné? Ale platí to aj pre nesubstančný model. Preto v postpríbehu vymedzuje „ontologično“ ako cestu, „tao“, „prázdnotu“, „poriadok“ a pod. Neprerzítý pohyb u Bondyho pokračuje v inom móde ako u Hegela, nekončí v kategórii jednoty a boja protikladov, ale navrhuje použiť iné kategórie, ktoré definuje ako *the sameness*, ako to isté. Staroveká čínska filozofia pojem protikladu nepoznala, používala termín „opak, opačnosť“. Táto Bondyho hra bude predmetom ťažkej kritiky: volí totiž ako jeden pojem termín *the sameness but non-identity* a neplatí to iba pre ontologickú rovinu, ale pre každú jednotlivinu, *event*. To poznali aj mystici, skutočnosť je komplexná. Nesubstančná ontológia nepozná nadradenú inštanciu. Tradícia umelého rozdvojenia skutočnosti je európsky vynález. Pravda, Bondy si uvedomuje, že naše rozdvojenie skutočnosti nám bolo prospešné. Otázka je iba tá, či

je možné toto absolutizovať. V Číne sa neobjavila materialitická filozofia a nikdy sa tam neuplatnil fatalizmus. Bondy tu ponúka pre dnešnú rodiacu sa multipolaritu pozoruhodnú možnosť výkladu. Ak je Čína kultúrne takáto, potom jej Bondy rozumie, ale rozumie jej dnešná geopolitika? Rozumieme Číne, Indii, Afrike? A vôbec dobe? Nepočujeme trávu rásť? Namiesto racionálneho subjektu, ktorý si je vedomý svojich záujmov objavuje sa kybernetická bytosť bez vnútra *selfless self*, aké si Ja bez Ja, riadené zvonku, generované dátami, údajmi, štatistikami. Pre najrozvinutejšiu kybernetiku už neexistuje človek a jeho prostredie, ale bytosť systém, ktorá sa sama zaznamenáva v procese samorganizácie. Byť živý, znamená to isté ako podieľať sa na celosvetovom systéme komunikácie, cituje Neviditeľný výbor v pamflete Naším priateľom (100). Myslím, že tento trend odvolávajúci sa aj na Bondyho (technológia je ontotvorná) je skôr asymptotou, singularita nenastane. Bondy je tu adekvátnejší: Artificiálna forma existencie hoci je ťažko formulovateľná nie je biogénna, ale vyrábaná. Samovývoj ontologickej reality si hľadá svojho adekvátneho ‚nosiťľa‘.

Bondy svoje myslenie nasmeroval na horizont svojich možností. Ako ontológ, čo je samo osebe odvážne, keď uvažuje o možnosti zredukovať náš filozofický systém, tak zredukovať by sa dal na kategóriu informácie. Mohli by sme sa zbaviť myšlienkových konštrukcií ako hmota a duch, i keď ospravedlňuje terminologické postupy svojich predchodcov. Je možné preložiť všetky dáta na informačné. Bondy tento „priestor“ od nuly po nekonečno rozširuje jednoducho tým, že ich nepovažuje za limity, v nesubstančnej ontológii sa to dá. Bondy zaregistroval „teóriu vákua“ Šipova, ktorá nie je viazaná na nám známe fyzikálne podmienky a tuší v tom „informačné prostredie“. Informácia nepotrebuje nám známe fyzikálne nosiče, je obmedzená len einsteinovskými vzťahmi časopriestoru. Šipov nepočíta s Planckovými konštantami. Pre našu mediteránnu tradíciu sa ponúka theistická interpretácia. Je to nová doména, ktorá nie je voči ostatným doménam transcendentná. Reviduje preto kategórie ako prazáklad, v ktorej vidí konštrukt rozdvojenej skutočnosti na transcenciu a „otvorený svet“. Prirodzene Bondy je veľmi opatrný a „infodoménu“ nenazerá ako prazáklad, ale uvedomuje si, že postupuje škatuľkovacou metódou. Bondymu je jasné, že sa z neusporiadaného chaosu, pretože aj tam je pohyb, musí dochádzať k premenám a teda aj k usporiadanému procesu. Odmieta však vo výklade hierarchizujúcu metódu ako neadekvátnu. V nesubstančnom modeli je to tak. Nie je našim úmyslom reprodukovat' Bondyho výklad z Postpríbehu, je v ňom súčasne niekoľko zápletiiek. Ich riešenie nazerá Bondy ale vždy z pohľadu nesubstančnej ontológie. A je tu potom samozrejme cesta, tao, púť. Nesubstančná ontológia sa s úplnou samozrejmosťou odvoláva potom na algoritmus. Biológia

si už algoritmus osvojila. Fylogenéza potvrdzuje, že vývojové zmeny spočívajú v prenose informácií. Geneticky modifikovaný prenos informácií pôsobí štyri miliardy rokov. Od vzniku homo sapiens sapiens pristupuje nový spôsob prenosu evolučných informácií: kultúrnych, relatívne autonómnych a tento predmet skúma memetika. Memetika je rýchlejšia ako genetické kódy. Memetika je vulnerabilná a závislá od historickej, kultúrnej pamäti, je udržiavaná podmienkami ľudského prostredia, ktoré je z genetického hľadiska artificálne, antropogénne. Je to riziko a dokazuje to existencia tzv. vlčích detí, známych aj zo Slovenska z polovice dvadsiateho storočia. Memeticky kódovaný prenos nie je genetickým kódom, ale „umelo“ odovzdávanou aktivitou, **technikou** (Postpríbeh, 45-46). Postpríbeh je obhajobou ontológa, a Bondy v danej chvíli bilancuje. Artificálne bytosti sú eventualitou, možnosťou, môžu sklamať a všetko ide ďalej. B.F. Poršnev vo svojej knihe O počiatkoch ľudských dejín konštatuje to isté: objavenie sa človeka bola náhoda. Pokračovanie v Poršnevovom výklade nás zavedie do úplne iných oblastí a aj možností. Bondy sa do polemík s vedcami nepúšťal, hoci Šipova akceptoval. Ale Heideggera a Nietzscheho komentoval. Pri všetkej skromnosti nesubstančnú ontológiu považoval prinajmenšom za rovnocennú týmto protežovaným filozofickým velikánom. Je to holistické myslenie, ktoré sa vrátilo a takpovediac čaká na svoj kvalitatívny rast (Postpríbeh, 270). Ale nie je to cesta späť. A nie je to ani návrat šamanizmu, skôr naša neschopnosť opustiť substančné myslenie. Poučený dejinami filozofie Bondy oceňuje úlohu vedy, paradoxne keď si uvedomil, že ani ultraanalytická a ultraabstraktná snaha buddhistickej filozofie nestačila vyriešiť problém skutočnosti. Veda išla cestou, ktorá vyústila do revolúcie strojov (jedinej revolúcie v dejinách podľa Marxa), k rozvoju kapitalizmu. A i keď to prinieslo zisk, ironicky nám viac pomôže, ak sa kapitalizmu zbavíme (Postpríbeh, 271). Príbeh o príbehu ukázal, že nepotrebujeme dichotómie, výkladové metódy, jednoznačné určenia, delítka, neistoty. *Odhalila sa celostaná sameness of all events, ktorá je jedinou charakteristikou všetkého.* Yuval Noah Harari, popularizátor vedy v **Stručných dejinách zajtrajška**, knihe pripomínajúcej *Jitro kouzelníku* Bergiera a Pauwelsa, spomína lovcov a zberačov a v našom kontexte s Bondyho obľúbeným šamanom. Animistický svet šamana, bol svetom v ktorom ľudia komunikovali so zvieratami, stromami, skalami vílami, duchmi a démonmi. Biblický príbeh, Starý zákon, dovolil prehovoriť zvierat'u iba raz, keď had nahovára Evu, aby ochutnala jablko zo stromu poznania. Vyhnanie z Raja pripomína neolitickú revolúciu zároveň so zákazom hovoriť so zvieratami a rastlinami. Poršnevovský výklad začiatku ľudských dejín pripomína animistický mýtus, podľa ktorého neboli hady našimi napriateľmi, ale predkami. Autori Genesis sa postarali o to, aby sa z animizmu nezachovalo nič. Ľudí stvoril Boh, had zvedol Evu, nemôže byť našim predkom. Vedľajším

dôsledkom neolitickej revolúcie je biblická viera vo výnimočnosť človeka. Ak však urobíme bilanciu neolitu, ktorý podľa kľúčového propagátora spoločností znalostí Petra Druckera, končí v týchto desaťročiach, výsledkom je zhrozenie zo stavu v ktorom sme sa ocitli. Biológovia podľa Harariho konštatujú, že organizmus je algoritmus. Artificialita je na postupe, alebo nesubstančná ontológia je na ceste k algoritmom. Také jednoduché to ale u Bondyho nie je. Platí pre neho poznámka v Postpríbehu uverejnenej eseje *Knižka o tom, ako sa mi filozovalo*. Píše expresis verbis: *Čo sa dá robiť – v každej skutočne poctivej, a teda relevantnej filozofii sú nevyhnutné hlboké protiklady. Sú nepochybne vecou, ktorých intelektuálna syntéza je nad naše možnosti a násilne ju uskutočňovať, by znamenalo urobiť z filozofie brečku. Nech stoja ostro vyhranené proti sebe – správny filozof môže urobiť len to, že ich zdôrazní, upozorní na ne: čo týmto činím (Pospríbeh, 195)*. Bondy chcel vyjadriť hrozný životný pocit tých ľudí, *čo za tmy vstávajú do práce, za tmy sa vracajú z práce, nažerú sa, pozrú televíziu a zaspia, aby sa ráno vysrali a opakovali to isté ad absurdum do konca života. Celú mladosť ma to desilo – cítil som sa byť jedným z nich (Postpríbeh, 202)*. Napriek pre citlivého čitateľa expresívnym výrokom (na človeka seriem), ho však koniec koncov dvíha do výšin, kam ani dnešná veda nedohliadne: ***Ľudská životná aktivita je ontotvorná***. Samozrejme aj s dôsledkami, na prekvapenie, alebo v Bondyho prípade bez prekvapenia. aj s politickými dôsledkami. Nemal mimoriadne výhrady voči postmoderne, Lyotard ho oslovil. Francúzsky filozof bol posadnutý myšlienkou konečného osudu vesmíru. V knihe *Neľudské. Úvahy o čase* sa zamýšľal nad tým, čo by smrť Slnka znamenala pre ľudstvo teraz. Filozof, ktorý ohlásil koniec veľkých rozprávání, koniec ideologického nevoľníctva v knihe *Neľudské* naznačuje, že sa objavila nová skupina nepriateľov. Sú to počítače naprogramované tak, že vystriedajú ľudské bytosti v okamžiku tepelnej smrti vesmíru. Sily „techno-vedy“ (technológia plus veda plus pokročilý kapitalizmus plus nadnárodné korporácie) dokážu vytesniť človeka, preto nám podľa Lyotarda zostáva iba politika ako odpor voči neľudskému. Tento presvedčený antikapitalista, ako aj Bondy, vidí v nadvláde technológie výkonný režim, ktorý spotrebúva menej energie než my, odklon od ľudského, odklon od morálky. Technoveda chce koniec-koncov obísť tepelnú smrť Slnka, ale ak chceme zachovať myslenie, tak nie pomocou počítačov a umelej inteligencie. Kým Lyotard prirovnáva myslenie k oblakom, okrajom mraku, ktorý je nejasný a neurčitý a vzájomne sme nesúmerateľní s UI, umelou inteligenciou. Bondy používa iný filozofický tezaurus ako Lyotard, hoci sú si blízki. *Neide mi o vzburu človeka proti nezmeniteľnej ontologickej skutočnosti substančných modelov, neide mi ani o emancipáciu človeka v takýchto modeloch, ide mi o presnejšie poznanie ontologických pomerov samotných, a iba z toho vyvodzujem závery pre nás (Postpríbeh, 206)*.

Kľúčom k tomu je samovznik ontologickej reality, jej nepovstalosť by z nej ale urobila substanciu. Samovznik je menej rozpornou kategóriou ako večnosť. O večnosti nevieme ani logicky, filozoficky, teologicky, fyzikálne ani ontologicky nič povedať. Nestačí sa však, ako pokračuje Bondy ďalej uspokojiť so slovnou odpoveďou, ale riešenie hľadať pomocou ontologických kategórií (možnosť, náhoda, opakovateľnosť, zákonitosť, etc.). Zdôrazňuje a opakuje, síce v inom kontexte, ale stále to isté, ontologická realita vykazuje (môže) aj iné dimenzie ako elektromagnetickú a gravitačnú. Pre nesubstančnú ontológiu je podstatný samovznik, substančná počíta aj s nedokázateľnými axiómami. Takže potom nie je náhoda, že Bondy logicky pokračuje a to je v tejto súvislosti podstatné, zmienkou, v ktorej sa hýčkal víziou o beztriednej spoločnosti. Odtiaľ je potom ďalší krok, rovnako samozrejmy, k samosprávnemu socializmu v jeho *Pracovnej analýze*. Nesubstančná ontológia ako spôsob filozofického osvojovania si sveta, môže perspektívne priniesť ľuďom úľavu od rôznych obáv, strachu, pretože nesubstančnosť implikuje (ponúka) slobodu a životná aktivita je v tomto móde **ontotvorná**. Pravda, v Úteche sa Bondy vyrovnáva s úvahou o „aktívnom samozániku“. Je to ukážka spontánneho ironického tropu v duchu interpretácií Giambatista Vica. To je eventualita, že keby sa aj v nesubstančnom modeli nepodarilo dosiahnuť zmysel života, potom by „bytosti nadané schopnosťou uvedomelého konania“ kolektívne zabalili ontologickú realitu, bez ohľadu na to, že mravce sa cítia dobre. Lyotard a Bondy v tomto bode úvah myslia podobne [16]. Bondy pri rekapitulácii svojho postupu v ontológii úprimne priznáva aj diery. Jednou z nich bola obava z nezvládnutia úlohy (!) a ďalšou neriešenie problému s časom, všetko bolo dialektické a čas lineárny. Ale politický pohyb vo svete pokračoval a práve vtedy vypukla čínska kultúrna revolúcia. V nej videl jediný model záchranu spoločnosti, ktorá medzitým upadla do triednych antagonizmov vlastnými silami zvnútra. Jediný zmysel života vtedy videl v revolučnej politike. Vtedy sa zrodila aj *Pracovná analýza*, knižka o *Buddhovi*, i keď, ako priznáva, vtedy čítal tak akurát Mao Ce-tunga. Nasledovala *Esej o posledných veciach človeka*, literárne *Juliine otázky*. Takto sa dostalo do hry tao ako symbol ontologickej reality. Dialektika, jej „fungovanie“, nech to znie akokoľvek ponúka aj odpovede: biologický rozvoj sa človekom neuzatvára, za miliardu rokov tu nebudeme. Jednoduchá otázka, jednoduchá odpoveď. Bondy si položil rovnakú otázku ako Mao Ce-tung. Fantazirovali o otázke, či robíme komunizmus pre kone. Aj artificálny základ pohybu má v tomto zmysle logiku, hoci chceme a nedokážeme, a i keď máme obrovskú moc sme sami sebe nebezpečnejší, až po samotné vyhladenie. To sú všetko jednoduché spätné väzby. Biologično v sebe môže človek iba prekročiť, tvrdí Bondy (Postpríbeh, 211). Tu je filozof potom dôsledný: človek nie je to o čo ide... To, o čo ide je ontologično samotné, takto

sa zrodil **ontocentrizmus**. Snáď aj s prvkami optimizmu, že ľudia nebudú v artifiálnych bytostiach kódovať zlé stránky ako nenávisť, chladný kalkul etc., ale že budú programovať niečo lepšieho ako sú sami. Napokon je tu ešte úvaha o etike ako vede o kentauroch, o ironii, sebaironii ako jedinom možnom základe etiky. Ved' čo iné je skutočnosť, ktorú žijeme teraz, kedy sa individuálne slobody (občianske a politické) dostali z chimerického postulátu (Postpríbeh, 213) do polohy ekonomických kategórií. Individuálne slobody sa stali výrobnou silou. Neslobodný človek neodvedie dobrú prácu. Filozofická práca Bondyho *opísala veľkú krivku: od Engelsa, cez vyvrátenie všetkých doterajších ontológií až k zážitku hlbkej istoty, ktorú právom môže každý právom kedykoľvek označiť ako náboženská skúsenosť, až k otázkam po eschatologickom čase a k vízii teomorfne pôsobiacej ontologickej reality „vediacej partikularitu“* (Postpríbeh, 222). Nová axiálna doba bude patriť nesubstančnej ontológii. A možný je aj dialektický materializmus ako podotkol.

Jan Burian si všima v prológu k *Bondyho O globalizácii* jeho „špekulatívne výlety“ do rôznych alternatív spoločenských premien. Prechody medzi filozofiou a politikou zahrňajú rôzne trópy od patetického prorocstva, komického anachronizmu, zbožného priania ku špekulatívnej znúdenosti (O globalizaci, 5). Bondyho postup sa vyhýba paradigmám, nielen preto, že sú zastaralé, ale najmä preto, že dnes neexistujú záruky správnosti. Volá po vytvorení siete vzťahov medzi rôzne organizovanými skupinami ľudí s odlišným kultúrnym a sociálnym pozadím a možno aj s rozdielnymi cieľmi, ale s potrebou *kooperovať pri riešení problémov, ktoré sa týkajú všetkých* (O globalizaci, 6). *Mne starému cynikovi, vôbec neide o zničenie vykorisťovateľskej triedy. To považujem len za nevyhnutný predpoklad k tomu, aby sa k človeku správali ako k človeku. Človek má svoju dôstojnosť, ktorá je nesuspendovateľná. Pokiaľ sa k človeku správajú ako k hovädú, ako to bolo v koncentráku, tak sa z najkvalitnejších ľudí stanú zasa iba hovädá. Takže o človeka sa treba starať. V prvom rade sa musí vyzdvihnúť jeho dôstojnosť. Preto chceme odstrániť nehumánne vzťahy, ktoré zbavujú človeka dôstojnosti. Ako to hovoria americkí sociológovia. Vtip globalizátorov je v tom, že človek im už nepredáva iba svoju pracovnú silu, ale svoju tvár, charakter, samého seba, celú svoju osobnosť, takže nakoniec mu už nezostane vôbec nič. Tovarom už nie je pracovná sila, ale on sám. A pokiaľ tým hore nie je užitočný, tak ho nemilosrdne odpíšu* (O globalizaci, 7). Bondy sa vzdával myšlienky, že stimulom k zmene by mohol byť voľný čas. Zdá sa, že ho nepotrebujeme, i keď Heidegger tvrdil, že nuda je základom všetkého ľudského pokroku. Úplne odpísať voľný čas však netreba, kontext k Univerzu je dôležitý, ale teologické štádium sme predsa len prekonali. Ale človek bez súcitu a podobných vzťahov (láska) nemôže byť.

Zotročený človek, ale aj symbolický analytik ním nemusí disponovať. Bondy by dnes nezdôrazňoval ani komúnu, ale ukázať, že oslobodenie človeka človekom je možné, je mimoriadne dôležité. Nemá to byť príprava revolúcie ako november 1917, ide o zregulovanie nebezpečných pohybov, ktorými sa establishment uberá. Ide o nájdenie najbezprostrednejšieho vzťahu k Univerzu. *Sekulárnu reformáciu?* Vytvorenie podmienok k Premene, v ktorých bude človek vnímať skutočnosť takú aká je. Dnes vnímame svet ako krivé zrkadlo, bez vzťahu k Univerzu, k planéte a k sebe samému. *Preto treba tento systém, odstrániť* (O globalizaci, 10). Treba sa vzdať pozitivizmu, ktorý sa zmocnil mysle ľudí, bol to plod heroického obdobia kapitalizmu 19. storočia. Naliať poznanie do hláv ľudí nepomáha, stačí poctivo myslieť. Vytýčiť cieľ dokáže ovplyvniť jednu generáciu, ale ukázať človeku, čo môže chcieť, odstrániť prekážky a zmeniť chod dejín, o to ide. Podstatný je vzťah k Univerzu. Bondy nevyklučuje teomorfný prístup, vylučuje ale boha ako supersubjekt. *Usilujeme sa o revolučnú teóriu v zmysle oslobodenia človeka. Nie o zrušenie nejakého historicky vzniknutého vykorisťovateľského systému, ktorý v budúcnosti odkrása* (O globalizaci, 12).

Aby sme mohli jasne a presvedčivo formulovať nejaký nový súbor ideí, potrebujeme mať chtiac nechtiac jasnú sociálnu a ekonomickú analýzu. Teda to, čo robil Marx, bola správna metóda prístupu k veci. On mohol len tak filozofovať, ale uvedomil si, že to tak neide, že musí vychádzať z konkrétnej vedeckej analýzy. Z podrobnej analýzy kultúrnej, ekonomickej a sociálnej situácie (O globalizaci, 14). Bondy sa pripravoval na túto náročnú prácu, chcel dodržať zámer, ktorý si zaumienil naplniť, ale bohužiaľ okolnosti boli silnejšie ako jeho túžby. Vypracoval minimálny program v ktorom zhrnul obavy pred katastrofou, ktorej čelí celá biosféra. Nenapodobiteľne upozornil na plán vykorisťovateľskej hŕstky na únosné obmedzenie populácie. Kanibalizmus a genocídy neboli ľudstvu nikdy cudzie. Nik nie je dopredu privilegovaný, nikto si nie je istý, že existuje nejaký racionálny výber tých, ktorý poputujú do koncentráku. Nik si nie je istý svojim vlastným životom. Stať sa človekom znamená podieľať sa na premene ľudského vedomia smerom k holistickému chápaniu na rozdiel od iba analytického poznávania. Bondy vedel, že skutočným zlom dnešnej civilizácie je menticída, pokus zabrániť odovzdávaniu hodnôt medzi generáciami. A to sa práve v súčasnosti odohráva. Úpadok stredných vrstiev nielen u nás, ale vo svete dokladá, že zbedačovanie napreduje a vytváranie ilúzií o blahodárnosti súkromného vlastníctva dnešnému stavu sveta neprospieva, naopak. Dnešná nadnárodná hyperburžoázia sa neusiluje o rovnosť medzi bohatými a tretím svetom. Minimálne je potrebné realizovať samostatnosť jednotlivých štátov, ich sebaobranu, najmä tých malých s požiadavkou reštitúcie

akcieschopnosti a legislatívnych práv OSN. Globalizátori už nepredstavujú žiadnu kapitalistickú triedu, ale je to mafia, ktorá sa vymkla historickým procesom z rámca pravidiel (O globalizaci, 49). Komentátor Práva M. Hekrdla ironicky beztriednu spoločnosť podľa tohto prístupu dnes charakteruje ako džungľu. Takmer všetky liberálne sľuby neboli doteraz splnené. Liberálny program treba okamžite splniť na celom svete. Bondy celý svoj politický život nedôveroval organizáciám a hľadal alternatívu kvadratúre kruhu. Ako bojovať proti nadnárodnej oligarchii v situácii keď chýba adekvátna politická a odborová organizácia. Pre Bondyho modelom sú profesionálni revolucionári (ako v cárskom Rusku), ktorí neusilujú byť parlamentnou stranou, ale majú oči všade, prsty všade a môžu všade vystúpiť v prípade *case of emergency* a postaviť sa do čela ostatných pracujúcich, ostatných spoluobčanov ako ľudia, ktorých morálne a intelektuálne kvality nemožno spochybnit'. Nie je to teda politická organizácia v parlamentnom buržoáznom systéme (O globalizaci, 56). Platí však požiadavka vyvlastnenia vyvlastňovateľov. Nad súkromným vlastníctvom bude vždy a všade kontrola, nad všetkými finančnými tokmi. Vlastníci výrobných prostriedkov nebudú mať možnosť nimi manipulovať. Alternatívou centralizovaným formám organizácie budú soviety. Tento prvok objavený socialistickou revolúciou ako forma samosprávy [17], ako rada pracujúcich, rada obyvateľov má perspektívu byť priamou demokraciou. Bondy si bol vedomý, že doteraz to nebolo efektívne využité a vykazovalo to veľa problémových miest, inú cestu však nevidí. Obidve tradície anarchistická a organizátorská, ktoré sa objavili, sú v súčasnosti nepoužiteľné. Od 19. storočia, kedy tieto tradície vznikli sa spoločnosť zmenila technologicky, sociologicky i psychologicky. Preto je dôležité prevziať z týchto tradícií pozitíva a zbaviť sa negatív. Princípom je aktívna sebaobrana, ktorou je možné prirodzene prejsť k aktívnemu boju a likvidácii globalizačnej fázy imperializmu. Začať tento zápas je možné vždy s nepretržitými pokusmi bez ohľadu na porážky. Riešením je revolúcia zvnútra v situácii keď nie sú triedy a neexistuje triedny boj. Bondy reflektoval dnešnú geopolitickú situáciu s možnosťou vojen a v situácii demografickej krízy, prebytku ľudskej populácie. Revolúciou zvnútra je socialistická globalizácia uskutočňovaná symbolickými analytikmi (analýzu ponúkol R. Reich). Bondy ponúka predstavu ako by to mohlo vyzeráť, aby sa nevrátili diktatúry, nepotizmy etc. To je úlohou intelektuálov, ochotných sebanasadenia pre vec, ktorá neprináša okamžitý úžitok. Znepokojený teroristickými útokmi čítal z Artfora požičaného Chosudowakého, vedomý si najväznejšej krízy v novodobých dejinách.

Doteraz neznámi autori uverejnili v roku 2007, presne v roku Bondyho smrti, text *Vzbura prichádza*, v ktorom podobne ako Bondy vyjadrili nespokojnosť so stavom

spoločnosti. Bondy by to samozrejme nepovažoval za náhodu. V tom texte nie je vlastne nič nového, všetci vieme, že žijeme z platenej práce, ktorej sa dostáva ale stále menej a menej. Ale všetko od nej závisí. Autori manifestu potvrdzujú Marxov postreh, že kapitalizmus produkuje nadbytočných ľudí. Úpadok stredných vrstiev sa dnes všeobecne akceptuje a vysvetľujú sa ním aj výsledky volieb. Konštatuje sa bezmocnosť politiky, politická reprezentácia je produktom marketingových manipulácií. Nepokoje a protesty ktorých sme svedkami nevedú žiadni revolucionári, ale mladí ľudia, ktorí chcú aspoň demonštrovať, že dokážu byť aspoň rovnako neciteľní ako systém, ktorý ich odsúdil k prežívaniu kdesi na okraji (Keller, Salon 11.12.2012). Aj protesty žltých viest nadväzujú na výbuchy hnevu francúzskych predmestí. Naopak, manifestované postoje majú až príliš blízko k hodnotám neoliberalných politikov, pritrvil J. Keller. Uznávajú kult sily a veria, že slobodný je iba ten, kto je silnejší ako druhí. Anonymní autori navrhujú zakladať neformálne pospolitosti ako radosť „zo stretávania“. Michel Maffesoli tento svet popísal už v roku 1988 ako svet mestských kmeňov. Je to svet zdieľaných pocitov, pohôd, technopárt, miest autentickej sociability. Bondyho priateľ, sociológ Ján Keller to charakterizuje ako manifest mestských kmeňov. Odmietajú akúkoľvek organizáciu, akákoľvek štruktúra je pre nich zlo. Aj anarchisti sa im zdajú preorganizovaní. Určite majú v mnohom pravdu, ale otázka, či zdieľané pocity sú riešenie, pripomína skôr potrebu žiť vo svete ilúzií, ako v realite. Partizánska vojna mestských kmeňov systém nerozloží. V roku 2014 *Neviditeľný výbor* publikuje ďalší text pod názvom *Naším priateľom*. Tiež je to Manifest, ale už konkrétnejší a pripúšťa potrebu organizovať sa, hoci stále na báze zdieľaného vnímania situácie. Menšina, ktorá vládne, jedno percento, je organizovaná, množstvo neznamená nič. Kapitál si osvojil krízové riadenie ako techniku vládnutia. Pokiaľ ide o stratégiu, je potrebné byť dva ťahy globálnou vládou. Revolučné hnutie nemôže byť bez jazyka schopného popísať situáciu, v ktorej sa nachádzame a zároveň možnosť, ktorá v nej spôsobí trhliny (Naším přátelům, 21). Kapitál dnes experimentuje s krízami, experimentálne ich vyvoláva. Tvorivá deštrukcia na jednej strane ho ženie dopredu a na druhej strane *diskurz krízy slúži ako politická metóda správy a kontrola populácie* (Naším přátelům, 25). *Zažívame triumf kapitalizmu krízy. Začiatok dnešnej krízy sa datuje súhlasne od začiatku 70-tych rokov. Medievalista D. Třeštík, sociológ U. Beck, Rímsky klub G. Cezarene, G. Bateson to popísali verne. V súčasnosti pribudla kríza civilizácie. Google vyhlasuje boj proti smrti ako novú priemyslovú výzvu, ktorá vypovedá skôr o tom ako sa možno myliť v tom, čo je život* (Naším přátelům, 32). Dá sa „vedecky“ presne merať seriál klimatických zmien, sucho, zrážky, úbytok ľadovcov, rádioaktívny odpad, Fukushima, koniec sveta podľa mayského kalendára, skrátka Armageddon na pokračovanie. Vlastne začalo to

potopou, takže nič nového. Akoby sme si stále chceli pripomínať mýtus o prirodzenom stave s jeho *homo homini lupus*. Premyslieť ideu revolúcie znamená zbaviť ju apokalypsy (Naším přátelům, 38). Revolucionári, ktorí prehrávajú jednu bitku za druhou, sústredovali svoje pozície na miestach, ktoré už boli stratené. Moc si predstavovali ako Štát, Zákon, Disciplínu zatiaľčo ona sa predstavuje ako vládnutie. Dnes prešla moc z pevného stavu do stavu tekutého, ak nie už plyného. Výraz striedanie úradníckych vlád je odkazom na Manifest Futuristickej politickej strany z roku 1918, prvej ľahne fašistov (Naším přátelům, 78). Bondy to síce presne nešpecifikoval keď poznamenal, že triedy sa vyparili, ale Neviditeľný výbor upresňuje: sú miesta, kde nemožno hovoriť o továrňach, ale o miestach výroby. Rozdiel je v tom, že továreň je koncentráciou robotníkov+ miesto je uzlom na mape výrobných prúdov. *Rafinéria je miesto, kde sa prvýkrát prevrátil vzťah medzi prácou a výrobou* (Naším přátelům, 78). Eufemisticky povedané, v rafinériách sa experimentovalo so „skvapalnením sociálnych vzťahov“. Aj Hnutie žltých viest začalo s protestami proti zvýšeniu cien na naftu. K čomu povedie technická konfigurácia svetov o ktorej hovoril slovenský premiér P. Pelegrini na konferencii OECD 11. marca 2019 v Paríži? Hovorí sa o tom práve vtedy, keď prax vládnutia sa stále menej a menej identifikuje so štátnou suverenitou. *Cleavage* prebieha v symbolickej, virtuálnej rovine. Tu sa zastavil aj Bondy a v *Grundrisse* hľadá pasáže o automatizovanej výrobe, evokujúcej koniec politickej ekonómie. Z *Grundrisse II* na stranách 326-329 si Bondy vyznačil Marxove vety o metamorfozách kapitálu. Bondy vtipne komentuje automatizáciu a Marxovu predstavu o automatickom systéme, ktorý ako ľudové súcno sa premenil na fixný kapitál vôbec a forma v ktorej bol začlenený ako bezprostredný pracovný prostriedok do výrobného procesu kapitálu sa ruší a premieňa na firmu kladenú kapitálom samým, forma sa stala firmou, podčiarkol Bondy, **a v Grundrisse prečiarkol o a nahradil ho i.** Predstaviteľom všeobecnej spoločenskej práce prestal byť robotník, je ním kapitál. Bohužiaľ pre nás Bondy už komentár k Marxovi nedokončil, hoci získal aj MEGU. Za zmienku stojí v tejto súvislosti aj Bondyho kritika profesorky Wei Xiaoping z Čínskej akadémie spoločenských vied z Pekingu, za charakter dnešných ekonomických reforiem v Číne. Činil tak na domácich seminároch. Predmetom sporu bol rozpor v porozumení medzi tradičným reformným socialistickým procesom a aktuálnou transformačnou praxou (Wei Xiaoping, 179). Pikettyho Kapitál v 21. storočí je de facto kritikou trhovej ekonomiky a súkromného vlastníctva, bez zásahov. Okrem konvergenčných síl tu pôsobia výrazne divergenčné, ktoré sú hrozbou. *Základnou destabilizačnou silou je skutočnosť, že súkromný výnos kapitálu r môže byť trvalo omnoho vyšší než miera rastu dôchodu a výroby g . Z nerovnosti $r > g$ vyplýva, že majetok pochádzajúci z minulosti rastie rýchlejšie ako produkcia a mzdy. Táto nerovnosť vyjadruje*

základný logický rozpor. Podnikateľ nevyhnutne smeruje k tomu stať sa rentierom a vládnuť stále viac tým, kto disponujú iba vlastnou prácou. Raz vytvorený kapitál sa reprodukuje sám, a to rýchlejšie, než rastie produkcia. Minulosť požiera budúcnosť... Proces divergenie majetkovej nerovnosti sa rozvíja na celosvetovej úrovni (Piketty, 648,649).

Je paradoxom, že autori *The New Digital Age* ponúkajú služby svojho *cloudu* – napríklad nahliadanie do katastrov nehnuteľností, už aj ako aplikácia pre smartfony – aby poskytl štátu útočisko pred revolúciami. Google nie je nevyhnutné rozhranie, je to bytostne politický projekt, ktorý mapuje Zem, každú ulicu, nesleduje iba komerčné ciele, chce vládnuť. Ale ten istý slovník používali demonštranti v Zuccotiho parku, keď na ich odpovede na rovnaké otázky, odpovedali rovnakým slovníkom: spojenie, sieť, samorganizácia. *Neviditeľný výbor* pripomína *Naším priateľom*, že textúru sveta v ktorom žijeme spoluvytvárali tie isté osoby a vedci, ktorí vynašli technické prostriedky pre jej uplatnenie. Zakladateľ kybernetiky *Norbert Wiener* okrem definície novej vedy zadefinoval aj človeka jeho vzťah k svetu aj k svetu človeka. Jeho spolupracovník na projekte pre americkú armádu *Claude Shannon* sa venoval štatistickému výberu a meraniu informácií, ktoré poslúžili rozvoju telekomunikácií. Na projekte sa zúčastnil aj *Gregory Bateson*, antropológ zamestnaný americkými tajnými službami v juhovýchodnej Ázii a aj *John Neumann*, objaviteľ teórie hier, rozhodujúceho prínosu neoliberalnej ekonómie, stúpenec prvého jadrového úderu proti Sovietskemu zväzu. Neumann určil optimálny okamžik pre zvrhnutie bomby na Japonsko. O tomto zakladateľskom akte umenia vládnuť sa nehovorí a dnešní študenti nevedia čo to kybernetika je. V dnešnom interregne sa stratila dôvera, schopnosť „dávať úver“, pre toto vládnutie, dôvera nemá zmysel a ani význam. Ako hovoril Lenin: *dôvera je dobrá vec, ale kontrola je lepšia* (*Naším přátelům*, 96-98). Krízu dôvery, jej počiatky spájajú Naši priatelia s koncom 19. storočia. Bola to kríza liberalizmu, jazyka, rozumu, kríza vo vlastných občanov a vo svet. Naplno vypukla v priebehu prvej svetovej vojny. Kybernetika vošla do tejto rany modernity a ponúkla svoju liečbu. Mal to byť liek na existenciálnu krízu Západu, ktorá bola zároveň krízou vládnutia. *Neviditeľný výbor* sa odvoláva na *Norberta Wienera*: *Sme stroškotanci na planéte odsúdenej k zániku... Ale ani pri stroškotaní nemusia nevyhnutne zmiznúť ľudské hodnoty a pravidlá a my z nich musíme vytážiť čo najviac. Klesneme pod hladinu, ale patrí sa, aby sa tak stalo spôsobom, ktorý budeme už teraz považovať za prejav hodný našej dôstojnosti.* Kybernetická vláda je zo svojej podstaty apokalyptická, jej účelom je lokálne brániť spontánne entropickému, chaotickému pohybu sveta a zabezpečovať „ostrovčeky poriadku“, stability a – kto vie? – nepretržitú samoreguláciu systémov prostredníctvom neobmedzeného, transparentného a kontrolovateľného obehu informácií. *Komunikácia spája*

spoločnosť a ľudí, ktorých práca spočíva v udržiavaní slobodných komunikačných kanálov, sú presne tými, na ktorých z veľkej časti závisí pokračovanie, alebo pád našej civilizácie.

Prechod od ekonomickej ku kybernetickej fáze vládnutia je historický prelom, kedy spôsob vládnutia ako taký môže byť vystavený zlyhaniu (Naším přátelům, 98-99). Bondy sa k ostrovom pozitívnej deviácie, ktoré sa stali pred rokom 1989 výzvou k potrebným politickým zmenám, súkromne vyjadroval vždy v ironickom móde, nerozumel im, ich miesto v jeho myslení nahradzovala samospráva. Vývoj po roku 1989 mu dal neskôr za pravdu.

Bondyho *Pracovní analýza* je dokladom toho ako súvisí jeho politologická poéma (ako *Pracovní analýzu* výstižne označil P. Rohel) s Útechou z ontológie, presnejšie s kategoriologickým aparátom nesubstančnej ontológie ako samovývoj, dialektika etc. (Rohel, 321). Pracovní analýza je agitačné posolstvo protestu proti štátnemu kapitalizmu, ktorý predstavuje úpadok socializmu a nesubstančne pomenované, degeneráciu socialistickej samosprávy. Po socialistickej revolúcii sa nevyužila šanca, aby bezprostrední výrobcovia prostredníctvom rád pracujúcich kontrolovali štát. Aj sovietskym kritikom reálneho socializmu bolo jasné, že moc prostredníctvom pracujúcich a moc v mene pracujúcich vedie k tomu, že mocou disponuje nie ľud, ale revolučná strana. Bondyho predstava sa konkretizuje do politickej pozície, v ktorej revolučná strana obhajuje svoju politiku pred sieťou robotníckych rád prostredníctvom nezávislých oznamovacích prostriedkov a v odboroch (Rohel, 324). P. Uhl svoj názor na samosprávu priblížil vo svojej knihe *Dělal jsem, co jsem považoval za správné* [18]. Keď Bondy v roku 1994 písal úvod k práci R. Dunayevskej *Filozofia a revolúcia*, najväčšiu pozornosť venoval recepcii Leninových predstáv o socializme a ich antipódu, sovietskej spoločnosti v 60-tych rokoch dvadsiateho storočia. Bondymu evidentne prekážala technokratická verzia odpovede na problémy reálneho socializmu, namiesto šance transformovať systém smerom k spoločenskej samospráve. Bondy si vedel predstaviť relatívnu nezávislosť rád pracujúcich od silných odborov. Disponovať výrobnými prostriedkami je možné ale iba globálne. Rady pracujúcich by konzultovali o využití výrobných komplexov, domnieval sa, že je možné kontrolovať nadnárodné korporácie prostredníctvom zamestnancov. Bondy v *Pracovnej analýze* pri reflexii o robotníckych samosprávach a revolučnej strane vyzýval k dodržiavaniu Leninových rád, že za socializmu má byť vytvorený taký stav v spoločenskej správe vecí, že každý normálny pracujúci *sa stane kvalifikovaným pre vykonávanie riadiacej politickej práce na všetkých úrovniach* (*Pracovní analýza*, 383). Je zrejmé, že globalizácia tu vytvorila podmienky pre iba revolučné riešenie. Historický rámec Bondyho úvah ovplyvňovala Čína, kultúrna revolúcia a Maom pomenované protirečenie ako konflikt bohatého severu s chudobným juhom, alebo svetového mesta

a dediny. Predpoklad, že nastúpi éra socialistických revolúcií v sedemdesiatych rokoch sa ale nenaplnila. Naopak, a v tom je Bondy pozoruhodne analyticky presný, nevyužili sa podmienky pre revolučný zápas, ktorý mohla uskutočniť marxistická ľavica, ale príležitosti sa chopili liberalisticko-nacionalistické skupiny. Tu je v istom zmysle nadčasový, triafa presne do dnešných terčov, i keď nemožno nevidieť ideologické hranice jeho argumentácií. I keď, kto ich nemá? P. Pečinka charakterizuje celkovú pozíciu takto: História vyčlenila marginálnej protistalinskej revolučnej ľavici v zápase medzi dvoma kolosmi, ľavicou stalinisticko-totalitnou a ľavicou demokratickou veľmi skromné miesto. *Ideologické „fronty“ sa už dávno zarovnali podľa klasických západných merítok. Hrot dnešnej krajnej ľavice už teda nemieri a nebude mieriť prioritne proti „stalinistickej byrokracii“ a parazitnej vrstve straníckych aparátčikov v služobných volgách. Zápas vedený „pod červenou vlajkou proti KSČ“ preto teraz patrí skôr do histórie* (Pečinka, 120-121).

Bondyho nesubstančná ontológia obsahovala a obsahuje v sebe veľký potenciál. Jej novátorský počin môžeme prirovnať k Novej vede Giambatista Vica. Neapolčan v nej rozlišoval rané, „poetické“ obdobie kultúr, ktorým zodpovedalo aj poetické náboženstvo, poetické právo a podobne racionálne obdobia, kedy ľudia používali rozum, čo viedlo k zdokonaľovaniu spoločnosti a rastu blahobytu. Postupne sa však tieto kultúry vyčerpali a upadli do „barbarstva reflexie“. Civilizácie sa vyvíjajú vo fázach“ božskej, hrdinskej a ľudskej. Každá z nich disponuje svojimi politickými a spoločenskými črtami a literárnymi prostriedkami. V božskej fáze sú to porovnávaná, tropy a metafory. V hrdinskej metonymie a synekdochy a ľudskú fázu tvorí demokracia a ironická reflexia. Bondy je doma takmer vo všetkých týchto módoch.

Bondyho pokus siahať na Bytie nesprostredkované narazil na konečnosť našej schopnosti poznávať. Koncovku jeho úvah môžeme žartovne predpokladať tak, že artificiálne bytosti dokážu celkom prirodzene riešiť naše problémy. Nevytrhávajme preto Bondyho z historického kontextu v ktorom žil a zo siločiar doby, ktoré tvorili rámec jeho úvah. Aj preto si myslím, že Bondyho dielo, jeho dispozitív patrí do politickej filozofie. Bondy analyzoval spoločnosť v nesubstančnom nastavení, i keď v takom doteraz nikdy nebola. A navyše aj často diskutovaný problém singularity sa dá vysvetliť skôr ako ďalšia verzia konca dejín. Tentoraz ale nie na spôsob Francisa Fukuyamu a záchranu liberálnej demokracie, ale na spôsob Egona Bondyho...

V roku Bondyho smrti v roku 2007, vychádza vo Francúzsku ďalší manifest Prichádzajúce povstanie (*L'insurrection qui vient*) vydaný anonymnými autormi, ktorí sa sami nazývajú neviditeľný výbor a v roku 2014 jeho pokračovanie pod názvom Naším přátelům (*À nos amis*). Je to text o ktorom sa diskutuje už nielen vo Francúzsku, ale aj v ďalších krajinách. Potvrdili sa tak očakávania Bondyho protivníka Karla Kosíka v duchu reakcie na anonymitu kapitálu. Text manifestu ponúka pozoruhodnú analýzu možnej bezvýhodiskovosti západnej spoločnosti. Autori si všímajú jej dôsledky v priestore osobnej identity, medziľudských vzťahov, práce, ekonomiky atď. Nevie, či autori poznali dielo českého mysliteľa, ale tak ako v prípade Bondyho očakávania rozpadu Sovietskeho zväzu, je jeho kritika kapitalizmu v manifeste imanentne obsiahnutá. Kapitalizmus samotný je krízou a ako konštatuje P. Drulák, jeho dnešným vykladačom dochádzajú presvedčivé vysvetlenia samotného božstva, podobne ako kedysi došli kňazom. Podobne ako Bondy aj francúzsky manifest vyzýva k odboju, k využívaniu nepokojov, k blokádam, ale zároveň požaduje vyhýbať sa priamym stretom so štátnou mocou, k občianskej vojne. Egon Bondy vždy predbiehal, túto imanentnú vlastnosť abstrakcie obľuboval nadovšetko. Až natoľko, že v neskutočne ironickom predstihu zbadal, že naša obsesia v skúmaní Západu, tradície a socializmu je vlastne čínskou triádou a dnešná ideológia nevedomky posluguje čínskej. Typický bondyovský sarkazmus. Akože ináč, drak si chytá chvost. Český filozof vo svojom diele konfrontoval klasické čínske myslenie s európskym a ukázal ako sú spriaznené. To podstatné, čo však Bondy hľadal, bola ľudskosť, ktorú sme na ceste za jej uskutočnením strácali.

Bondyho generácia sa vyrovnávala s tromi ilúziami. Prvou bola predstava, že existuje možnosť spásy prostredníctvom dejín. Tu zrejme platia nielen *Bondyho* poznámky napríklad zo *Sklepní práce*, ale aj poznanie, že to čo najviac chýba, je filozofia, alebo teória dejín. Dejiny nepoznajú návraty, preto je dosť smutné, ak sa permanentne opakuje heslo: návrat do Európy. Je však neskoro o týchto otázkach diskutovať, teraz máme do činenia už s privatizovanými indivíduami a ich hodnotami, predovšetkým konzumom. Bližšie to rozvádzať je vlastne už nezmysel. Druhá ilúzia sa týka osudu Sovietskeho zväzu ako alternatívy kapitalizmu a tretia napokon samotného europocentrizmu. Mali by sme teda neustále demytologizovať, zbavovať sa ilúzií. V *Bondyho* radikálnom reflektovaní to znamená prostredníctvom ontológie. Dodajme nesubstančnej, teda revolučnej.

*Elita u nás od všech věků
jak učíme se z historie
společnou vždycky maže deku
vzájemným ručením se kryje
a vzájemně si ruce myje
ze zločinů co lpějí na ní
a vždycky plna pohrdání
na ostatní hovada shlíží
z výšky své se jim nepřiblíží
neb od toho je elita
v „médiích“ pěkně ulita
se svojí krásou netopýří*

—

*Říká se že se přec má věřit
v něco – alespoň ve fetiš
v něco podle čehož lze měřit
zdali jsme spáse dál či blíž
že se pak lehko snáší kříž –
totéž se říká o naději
Bloch Moltmann epigoni pějí
jak je to nutné velice
pro všechny nahé opice
a jak vznešeně pozvedává
se naději i každá kráva
ba dokonce i jepice*

*Stejně tak dobře ovšem ví se
jak velkou člověk vlohu má
radostně oblbovati se
do úplného pitoma
jen když to poskytne aroma
klidu v sebespokojenosti
a jak s bravurní nadzručností
najde si vždy širokou bránu
již domnívá se jíti v Pánu
dokonalý a spravedlivý
příkladnosti konaje divy
pod duchnou nepocítě hranu*

*Podpeřinová existence
u víře naději a hňupství
ve věčné plence po kojence
je ovšem uříznutí mužství
a kupodivu Pánbůh just ví
že je to podvod na němž shodli
jsme se jen k uctívání modly
ať se jí říká Kristus Krišna
Mohamed Tóra nebo Mišna
či revoluční budoucnost
Pánbůh má kupodivu dost
schopností poznat kde jen pyšná*

podpeřinová lenost kváká

a já vím že ji těžce snáší

Der Geist der Trägheit jenž nás láká

a tak hová nátuře naší

toť vlastně jediné co straší

na tomhle světě pod nebem

a stejně přesvědčený jsem

že lepší každá aktivita

i ta která by byla bita

než taká víra s nadějí

jež se jen schovat hledějí

ta panděra lacino sytá

Egon Bondy To jsou zbytečné verše (Maťa, Praha 2002).

Bondyho epilóg

Pretože Slovensko nemá politické dôveryhodné postavy, ktoré by mohli nejakým, hoci aj demagogickým spôsobom ľudí nahovoriť na to, že všetko bude raz dobré, len teraz si treba utiahnuť opasky, tak je odkázané na masmédiá. Tie neplnia úlohy v žolde vlády, ale v žolde tých, čo ich naozaj vlastní – zahraničných koncernov. Plnia túto špinavú úlohu, vytvárajú psychologickú situáciu, ktorá umožňuje, aby obyvateľstvo znieslo to, že sa s ich krajinou zaobchádza ako s kolóniou.

To však svedčí o tom, že ľudia, ktorí toto znášajú, už zabudli na vlastnú minulosť, na minulosť vlastného štátu. Preto upozorňujem na nebezpečenstvo, ktoré sa skrýva najprv v zahmlievaní, potom vo falzifikácii a nakoniec v cielenom zabudnutí na minulosť. Cielená falzifikácia je zločinná vec, ale úplne vygumovať spomienky na minulosť, to už je zločin proti ľudskosti. To všetko vedie ľudí k zmene mentality, správania a k tomu, aby boli bezmocní (Bondy, E.: Vygumovať spomienky je zločin proti ľudskosti. IN: https://www.noveslovo.sk/c/13710/Vygumovat_spomienky_je_zlocin_proti_ludskosti).

Poznámky:

[1]

V rozhovore s Tinou Čornou (*V postmodernom svete*, 36-37) uvádza Marína Čarnogurská, že prvý preklad TTT urobili s Egonom Bondym ešte v roku 1993 podľa Wang Piho kópie z doby dynastie Chan, ktorá bola silno ideologizovaná. Kópie, ktoré sa našli z 2. storočia ešte cenzúrou postihnuté neboli. Dokonca zistili, že Wang Piho text bol rafinovane zmenený. Pôvodné predstav v TTT hovorí o bytí a jednom živom organizme, ktorého sme súčasťou. Naoko to vyzerá ako chaos, ale v skutočnosti sú to miliardy do seba zapadajúcich procesov. Každý prvok, ktorý to prestane rešpektovať, bude vyradený. Platí to aj pre náš svet. Sme súčasťou živého organizmu, ktorý nemá ani začiatok, ani koniec – je to neustála premena vesmírov a nových svetov, v súhre premien nezávislej od linearity. Túto predstavu Wang Pi rafinovane scenzuroval a nekonečnú Temnotu a Prázdnotu zámenou jediného znaku zmenil na „prvpočiatok“, čím sa to všetko priblížilo našim predstavám, stvoriteľskému príbehu. Hoci sa nerešpektovali, ako hovorí Marína Čarnogurská, každý si húdol svoje, ale v tvorivej škriepke sme chceli prísť na to, ako to Starý Majster myslel v skutočnosti. To, čo Lao-c' definoval sa nepodarilo nikomu zo západných filozofov. Aj Hegel, ktorý prijal dialektiku, podriadil ju lineárnej kauzalite. Predstava, že všetko raz definitívne skončí, oberá o perspektívu, cyklický proces je presvedčivejší, tvrdí Marína Čarnogurská.

[2]

Podľa Bondyho sú momentálne, po kompletnom krachu, všetky ideológie v koncoch: žiaden budhizmus sa neobnoví. Neobnoví sa taoizmus ani kresťanstvo. Viera v Boha z tejto planéty už odkráčala. A ak Vatikán zavádza opäť predaj odpustkov, je to doklad, že ani tam nevedia zo slepej uličky von. Musíme začať od piky. Hoci sa potreba spravodlivej spoločnosti prehlušuje historicky bezprecedentným masovým obľbovaním, znova vzbĺka. Najmä medzi mladými ľuďmi. Dokonca aj na tom svete a bohmi opustenom Slovensku to vidím. Ak sa sami nevykynožíme, budeme v tomto smere v treťom tisícročí napredovať (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).

[3]

Bondy v osobných rozhovoroch sa kladne vyjadroval o postmoderne, obdivne hovorieval o Derridovi a zo slovenských filozofov o Miroslavovi Marcellim. *Záslužnú prácu vykonala postmoderná filozofia, aj keď ju nemám rád, rukolapne dokázala, že ideológiám je koniec. Postmodernisti radi citujú a odvolávajú sa práve na Karola Marxa. Prvý definoval ideológiu ako falošné vedomie. Dobre vedel, že ak sa z ideí vyrobí ideológia, je "šmitec"! Po postmoderne nám teda ostali aspoň idey. No to nie sú tie plytké humanizmy, aké tečú "z Lán", alebo z politických táraní Ameriky o morálnych aspektoch vojen. Historicky opakované overovaným omylom sú aj ilúzie, že religiózne alebo budhistické znútornenie nás napraví. Rovnako znútornenia, paramýty vytvárané New Age Science, žiaľ aj nevedeckými, emocionálnymi, ekologickými hnutiami. Greenpeace a ďalší kulminujú až v mytologickej predstave Gaie. Na pár desaťročí možno táto móda vystačí, no sú to efemérne javy. Idey musia žiť v najširších ľudských vrstvách! (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).*

[4]

Aj komerčný pokus o umelú inteligenciu našepkáva pragmaticky: *Žiaľ, najmä v Európe, sa ľudia ľahko "zabývajú" (zabávajú) v pragmatizme. Žije sa zo dňa na deň, o budúcnosti sa veľa nepremýšľa, iba sa prežíva. To však nikdy nebol trvalý stav, začnú sa objavovať idey (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).*

[5]

V USA sa dopláca na to, že spoločnosť tvorí vlastne už tretia televízna generácia. Okrem niektorých špeciálnych vedných odborov sa vo vedeckých kruhoch bežne hovorí "americana non legentur". Američania sami hovoria o svojej kultúre ako o "shits for brain", po slovensky "sračky pre rozum". Od toho sa treba oslobodiť, ľudia to cítia. Chcu sa oslobodiť od tlaku masovej manipulácie V USA sa dopláca na to, že spoločnosť tvorí vlastne už tretia televízna generácia. Okrem niektorých špeciálnych vedných odborov sa vo vedeckých kruhoch bežne

hovori "americana non legentur". Američania sami hovoria o svojej kultúre ako o "shits for brain", po slovensky "sračky pre rozum". Od toho sa treba oslobodiť, ľudia to cítia. Chcú sa oslobodiť od tlaku masovej manipulácie. (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).

[6]

Teórie z prvej polovice 20. storočia, žiaľ ani teória o svetovej revolúcii proletariátu, sa už nedajú uplatňovať. Vtedy vyzerala veľmi moderne, moderné bolo strategické riešenie V. I. Lenina. Aj keď sa od začiatku dopúšťal chýb, videl však konceptuálne správne. Aj triedne násilie bolo v danej situácii logické a racionálne. Dnes však nastupuje niečo, čo je hlboko pod tou úrovňou - obnova nacionalistických a religióznych fanatizmov! Bondyho racionalizmus sa veľmi ľahko dá dohľadať pri jeho pozornom čítaní... Aj pri veľkom obdive k buddhizmu si bol vedomý toho, že z hľadiska dejín filozofického myslenia ani on nepreklenul horizont scholastickej filozofie... Sú to veci, ktoré sa pokladali, mierne povedané, za stredoveké, archívne, zatuchnuté a neobnoviteľné. Vidíme však, že sa stávajú reálnymi, nielen v arabskom svete, ale aj v Európe. Predstavte si potom Pakistan, uvažujte o Indii, bože, a čo ak aj pod sfingovitou pozíciou Číny? Podľa ekonomických prognóz, práve okolo roka 2050 bude Čína najväčšou svetovou ekonomickou mocnosťou. Najväčšie nebezpečenstvo sa však skrýva pod neutrálnym názvom MAI (Multilateral Agreement of Investments). Od 90-tych rokov sa na pôde G7, vo Washingtone, Paríži, Bruseli vyvíja systém, z ktorého ide hrôza. Z útržkov, ktoré prenikajú, vanie strach. Napríklad, žiadny štát nebude mať právo uplatňovať vlastné zákony na ochranu životného prostredia, ale ani politické zákony chrániace občianske slobody a ľudské práva. Vláda USA už dokonca vopred a príkladne odvolala zákony na ochranu životného prostredia prijaté iba pred niekoľkými rokmi (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).

[7]

K napísanému sa žiada dodať ešte aj nasledovné Bondyho poznámky: Už v 50-tych rokoch intelektuál Raymond Aaron tvrdil, že "zmizol proletariát". Nezmišol len v priemyselných krajinách, myslím, že pod tlakom sústredenej propagandy zmizol vôbec. Radšej sa dnes vidí, ak namiesto proletariátu nastúpia nacionalistické formácie. Dnešní vládcovia ich majú omnoho radšej. Títo, nabití svojimi religióznymi a nacionálnymi ideológiami, sú totiž vždy a na prvý impulz pripravení sa vymlátiť medzi sebou? So zmiznutím proletariátu však logicky zmizla aj trieda kapitalistov. Nám nevládne žiadna kapitalistická trieda, vládne niekoľko nadnárodných spoločností MAI. Na 6-miliardovej planéte vládne, s príbuznými do piateho kolena, ani nie milión ľudí. To je desaťtisícina populácie! Historici vedia, že stabilita všetkých režimov fungovala len potiaľ, pokiaľ vládnuce vrstvy tvorilo najmenej 2-3 % populácie. Pokles o desatinu percenta pod spodnú hranicu vyvolával revolúcie, prevraty, znamenal zánik kultúr. Len raz v histórii klesol tento pomer pod 1,5 %, v posledných stáročiach Rímskej ríše. Nasledoval krach, civilizačný zlom s tisícročnými dôsledkami. Pravda, ešte raz došlo k takej situácii. Pod čiarou je v publikácii, z ktorej uvádzam údaje, poznámka bez komentára: "V sedemdesiatych rokoch klesol počet vládnucej vrstvy pod hranicu 0,5 %." Mao Ce Tung pred tridsiatimi rokmi vyhlásil, že sa zmenil základný front triedneho boja. Ten už neprebíha medzi vykorisťovateľmi a vykorisťovanými priemyselných krajín, ale medzi bohatým a chudobným svetom. Všetci, vrátane sovietskych pseudomarxistov, sa mu vysmiali. No celé posledné desaťročie sa už v americkom kongrese otvorene hovorí: naším nepriateľom je spojený islamsko-konfuciánsky front, pred ktorým treba brániť "vyspelú kresťanskú civilizáciu". V americkom kongrese Mao Ce Tungovo tvrdenie o zmene charakteru triedneho boja iba preakcentovali na boj rasový. Je však zásadný filozofický rozdiel medzi triednym a rasovým bojom. Rasový boj je bojom iracionálnym a jeho základným nástrojom a zmyslom je genocída (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).

[8]

Pre Bondyho ani dnešok nebol imúnny voči rovnakým prehrávkam: Ekonomovia vedia, že svetovými finančnými tokmi kolujú fiktívne, "virtuálne" peniaze. Je ich 400-krát viac, ako je celková hodnota všetkých tovarov na Zemi. Súčasná ekonomika je absolútnou fikciou, iracionálnym svetom peňazi samých osebe. V tomto virtuálnom prostredí a s mrakmi nereálnych peňazi sú oligarchovia schopní za týždeň zničiť kvitnúce ekonomiky. Škrtnutím pera vymažú nielen jednotlivé vlády, ale celé národy. Finančná oligarchia nevládne štandardne - ozbrojenou mocou, vládne mafianskymi metódami - systémom úsluh, intríg, vydierania a korupcie. Aj jedinú supervelmoc, USA, potrebuje iba na to, aby mala k dispozícii pre svoje zámery aj dostatočne silnú armádu. Genocídne ciele sa dosahujú afrikanizáciou. Prognózy OSN zo šesťdesiatych rokov uvádzali, že Afrika bude mať koncom tisícročia 1,5 mld. obyvateľov. Stav sa však drží na niekoľko sto miliónov - hladom, občianskymi vojnami inšpirovanými CIA, nemocami. S empiriou v Afrike "sú spokojní". U nás sa "to" robí už racionálne. Koalícia globálnych investorov sa zmocnila, jej agenti skúpili "pod cenu", otvorene povedané ukradli celý ekonomický potenciál

bývalého východného bloku. Do poslednej stoličky nám nepatrí nič! A teraz investície sťahujú, podniky postupne zatvárajú. Niet záujmu investovať, zvyšovať produktivitu práce, sme ekonomicky odpísaní. Región sa ponecháva na ekonomické chcipnutie. V Rusku už nechajú skapíňať ľudí na ulici, hladom, mrazom. To nie je tajnosť, píše o tom svetová tlač, hovorí sa o tom verejne (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).

[9]

Ontodicea ako moment zázračnosti, neopakovateľnosti každej udalosti. Bondy, E., *Filosofické eseje*, sv.2, c.d., s. 136.

[10]

Ešte začiatkom deväťdesiatych rokov publicisti a komentátori hlásali, že až teraz nastal čas beztriednej spoločnosti. Netušili, pred čím Bondy varoval. Nezamieňajte triedu a mafiu... Bondy charakterizoval tento stav ako situáciu, v ktorom vládne úzka oligarchia, úzka mocenská vrstva, ktorá je schopná pre vybraný počet obyvateľstva simulovať podobu akejsi spravodlivej - z ekonomického hľadiska - spoločnosti, ktorá poskytuje jedlo a zábavu. Vtedy sa zdalo, že jedlo je dôležitejšie než zábava, dnes vidíme, že zábava je rovnako dôležitá, ak nie dokonca dôležitejšia. Vládnuca skupina zásobuje svet v prvom rade zábavou a až potom, aspoň tú vybranú skupinu, ešte i chlebom. Ale ide skutočne o vybranú skupinu - takzvané vyspelé krajiny... *Áno, áno, áno! Dnes už sú ľudia vládnucej mafii na oštaru. Pre nich je ľudí príliš veľa. Odvolávajú sa na racionálne argumenty, napríklad ideologické. Dôležité však je, že určujú kľúč, podľa ktorého sa má likvidovať populácia. Ten kľúč nie je racionálny, je to kľúč rasistický. To je z hľadiska filozofického, nie pseudohumanistického, katastrofálna vec. Vykyňozenie menších alebo farebných etník znamená hlboký zásah do ľudského genofondu. Ja nie som žiadny pofiderný humanista, ako filozof musím byť cynikom. Hovorím však, to je najväčšie nebezpečenstvo. Tak sa podrezáva vetva, na ktorej sedí celý ľudský rod. Pozrime sa, ako sa dá robiť regulácia populácie spôsobom, ktorý je z nášho hľadiska direktívny, no racionálny. V Číne pred dvadsiatimi rokmi zaviedli obmedzenie pôrodnosti, jedno dieťa na rodinu. Toto opatrenie však platilo len pre etnických Číňanov, v rodinách etnických menšín mohli mať tri deti! To je iná káva! Má to svoje muchy, je to direktívne - no je to zásadne iný prístup! To nie je "demografic war" (termín dnes už na Západe bežne zaužívaný). (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).*

[11]

Nech to vyznie akokoľvek čudne, Bondyho závery nevychádzali z logiky triedneho boja, jeho nesubstančná ontológia mu stačila na nasledovné argumenty: *Budem hovoriť tvrdo. Nepopulárne tvrdo. Za týchto okolností všetkých, čo sa postavila proti politike vládnucej mafie - nech sú to arabskí fundamentalisti - všetkých je treba podporovať. Vo svojich knihách som už napísal - spojím sa s Džingischánom proti kapitalizmu. Dobré viem, že arabský fundamentalizmus nezavedie žiadnu "spravodlivú spoločnosť". Viem, že zavedie len novú formu diktatúry. Nedá sa nič robiť, to, čo naši prarodičia na začiatku storočia videli na dosah ruky, sa vzdialilo na storočia. Nič sa nedá robiť. Tieto neľudské pomery, keď ešte nie sme tvorcami ľudských dejín, ešte nejaké to storočie potrvajú. Kľúč pre budúcnosť je len v jednej veci: zničení akýchkoľvek podmienok pre reštaurovanie kapitalistického vykorisťovania. Nech je vykorisťovanie postavené na akomkoľvek inom základe. Kapitalistický systém nielen zlyhal. On pervertoval, stal sa perverziou samého seba? (In: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme).*

[12]

Bondy, nespokojný sám so sebou, že nestihne spracovať Marxa pre potreby dnešnej doby sa dovoľoval relevantných argumentov: *Sociológia to potvrdzuje - pri každej zásadnej zmene výrobného spôsobu alebo zásadnej technologickej zmene výrobných prostriedkov sa demografická krivka dvíha - akoby po schodoch. Vždy sú však dôvody prudkého populačného nárastu motivované ekonomicky ináč. Za kapitalizmu sú v prvom rade motivované tým, že podnikatelia potrebujú využiť čo najviac lacných pracovných síl, pretože neustále rozvíjajú výrobu a rozširujú trh. To sa ale práve v uplynulom desaťročí nedialo - výroba sa nerozširovala ani vo vyspelých krajinách, stačí sa pozrieť na štatistiku, a trh sa už vôbec nerozširoval. Niet sa kam rozširovať. Ale okrem toho, že klasický kapitalizmus potrebuje veľa ľudí, pre to, aby ich zamestnal, vykorisťoval a tiež im niečo aj predal a zarobil na tom, tak potrebuje ešte zbytočných ľudí ako záložnú armádu nezamestnaných, hoci aj skrytých, ako poistku pre prípad mzdových požiadaviek. Toto trvalo sto rokov. Dnes ale technológia dospieva ku komplexnej*

automatizácii výroby, takže pracovné sily, ani tie lacné, nie sú potrebné. Ľudia je taký prebytok, že sa už pre nich nevypláca vyrábať, pretože sa ich v prvom rade nevypláca živiť. Aby sa totiž títo ľudia mohli užiť, museli by sa pre nich vytvoriť pracovné príležitosti. Až keď majú pracovné príležitosti, tak sa môžu užiť a niečo si kúpiť. Až potom sú pre podnikateľa lukratívni, až potom z nich podnikateľ niečo má. Ale dnes si podnikateľ zaistuje svoju mieru zisku automatizáciou, bez toho, že by rozširoval počet pracovných príležitostí a investoval do toho, že bude živiť ďalších ľudí. Stavať nové továrne, rozširovať výrobu, čakať, že sa rozšíri trh a až potom sa niečo predá, to je všetko na dlhé lakte - zbytočná investícia. Zbytočná z hľadiska príslušníka finančnej oligarchie, ktorý hospodári s modernou technológiou tak, že investičný obrat prostredníctvom internetu na zemeguli je každých 24 hodín 1600 miliárd dolárov. Pritom v bankách - v hotovosti - leží 650 miliárd dolárov. Čiže ten obrat, to sú imaginárne, virtuálne peniaze, preto sa o tom hovorí ako o kasínovom kapitalizme. (Slovo: Kto dnes vládne svetu | noveslovo.sk www.noveslovo.sk/c/22997/Kto_dnes_vladne_svetu)

[13]

To sa veľmi podobá situácii v Spojených štátoch pred čiernym piatkom v roku 1929. Lenže dnes internet umožňuje finančné transakcie rýchlosťou svetla a vďaka tomu až štyridsaťpercentný zisk. Tak prečo by sa finančný oligarcha, ktorý má finančný trh pod palcom, takže mu nehrozí bankrot, namáhavo staval niekde nejaké továrne pre ďalšie stovky milióny robotníkov - hoci v Afrike a v Indii, i keď tam má lacnú pracovnú silu - a pre nich vyrábala tovary, ktoré si títo robotníci kúpia? Vzhľadom na to, že ľudí je naozaj dosť, viac ako šesť miliárd, je lepšie trh redukovať. Zisky sa neznížia. To je práve tá ekonomická záhada súčasnej situácie, že zisky sa finančnému kapitálu neznížia, on nepotrebuje rozširovať trh, dokonca ho chce zužovať (Slovo: Kto dnes vládne svetu | noveslovo.sk www.noveslovo.sk/c/22997/Kto_dnes_vladne_svetu).

[14]

Kedysi sa význam Marxa videl v striktnej, vedeckej ekonomickej analýze, ale už koncom 19. storočia mnohí hovorili, že je škoda, že sa venoval takej hlúposti, ako je ekonomika. Bolo to preto, že ekonomika sa v intelektuálnych kruhoch dosť podceňovala. A Marx sa vraj mal venovať filozofii, pretože bol filozof. Dnes je Marxova ekonomická analýza v podstate uznaná za východiskovú analýzu kapitalistického výrobného spôsobu i v nemarxistických kruhoch. Buď otvorene, alebo potichu - začínajúc tými prvými reformátormi keynesovského typu, ktorí pomohli Rooseweltovi zachrániť Ameriku. Ale Marxa ako filozofa dnes nikto nepozná. V šesťdesiatych rokoch vyvolali senzáciu do tej doby prakticky neznáme Ekonomicko-filozofické rukopisy, ktoré ale boli interpretované existencialisticky. Dnešnou úlohou je prečítať celého Marxa a vytiahnuť z neho filozofické posolstvo bez komentára, len to dať dokopy. A to musí urobiť niekto, kto bude politicky nezaujatý a kto skutočne objektívne vytiahne Marxove filozofické koncepcie na svetlo a v rozsahu tristo strán ich sprístupní verejnosti. To nie je otázka môjho nápadu, alebo mojej svojvôle, taká je súčasná spoločenská objednávka, isteže nie ani tak u nás, ako skôr na Západe (Slovo: Kto dnes vládne svetu | noveslovo.sk www.noveslovo.sk/c/22997/Kto_dnes_vladne_svetu).

[15]

Bondy bol šaman. Čoho sa dotkol, ožilo.

Videl som vo sne film, iba s titulkami, boli to iba titulky, zdôraznil Egon Bondy. Bolo to vo februári tohto roku. Sila imaginácie v slove, ktoré možno chcelo oddeliť skutočný svet od dnešného simulovaného ľzislava, ktorý s obrovskou chuťou pranieroval. Ešte začiatkom deväťdesiatych rokov, tesne pred rozpadom Československa, sme v Bratislave zaplnili halu na Pasienkoch bez PR agentúr a marketingových trikov na diskusiu s českými filozofmi. Dnes to vyzerať, akoby to bolo v paleolite, pradávnou, takmer v nenávratne, ale Bondy bol asi šaman. Čoho sa dotkol, ožilo. Niekedy po besedách v Klube Nového slova si pri káve vyčítal, že zabudol pripomenúť skutočnú funkciu šamana. Bola ňou pamäť. Mal na starosti pamäť spoločenstva, s ktorým žil. Pripomínal. O tom je napokon aj rozhovor, ktorý urobil pre Slovo. Egon Bondy patril v osemdesiatych rokoch k jedným z mála, ktorí predpokladali, že sovietska vládna trieda skôr či neskôr predá vlastný štát a celý druhý svet medzinárodnému kapitálu. Mnohí ho vtedy za to obviňovali z defetizmu. Stalo sa, aj keď ani v najpesimistickejších snoch si nedokázal predstaviť takú drviacu a zároveň primitívnu reštauráciu. To, čo ľudia

chceli po roku 1989, bolo obnovené úsilie o vybudovanie novej spoločnosti. Bondy videl, že toto vedomie u ľudí zostalo, hoci prehlúšané triumfálnou reklamou trhového hospodárstva. Hanebne sme kapitulovali a prijali život na kolenách, tvrdil. Strata tohto vedomia obyčajne chýba deklasovaným živlom od mafiánskych milionárov po prostitútky a žobrakov. Ak toto vedomie strácame my, kladieme sa filozoficky a historicky na ich úroveň. A to nie je metafora. Bondy občas pripomínal vyjadrenie, ktoré zaznelo z ministerských úst v deväťdesiatych rokoch, že veksláci a prostitútky boli vlastne jediní, čo udržiavali ducha trhu za minulého režimu a my ostatní sa máme od nich učiť. Obával sa, že triedny zápas bude preakcentovaný na rasový, pretože rasový boj je holocaust. Nikdy sa nevzdal marxizmu, odsúdil bombardovanie Juhoslávie. Žijeme vo svete, v ktorom neostáva veľa času na filozofický výskum a pomaly ani miesto na zdravý rozum. Ohrozenie ľudstva je totiž všestranné od ekologickej po demografickú krivku, takže naše správanie môže podľahnúť panickým reakciám. Egonovi Bondymu (Zbyňkovi Fišerovi) vďačíme za mnohé, od totálneho realizmu po dejiny filozofie, za romány, za „neusporiadanú samovravu“, preklad Tao te tingu (spolu s Marinou Čarnogurdkou) či na nezabudnuteľné prednášky. Pre tých, ktorí ho nepoznali dôverne: bol to skutočný vlastenec. Čaká nás Príbeh o príbehu, čítačky z jeho diela, koncerty Plasticu. Mal rád Slovákov, prirástli sme mu k srdcu. „Majú doteraz nevyužitú a skrytú perspektívu,“ často hovorieval. My ho máme rovnako radi (Slovo: Bondy bol šaman. Čoho sa dotkol, ožilo. www.noveslovo.sk/node/13527)

[16]

Pripomeňme si Vicovu poznámku o pôvode ironie: *Irónia zaiste nemohla vzniknúť skôr než v dobách reflexie, pretože ju mocou reflexie tvorí niečo nesprávneho, čo berie na seba masku pravdy. V tomto sa prejavuje veľký princíp ľudských vecí, ktorý potvrdzuje nami objavený pôvod poézie, že prvé mýty nemohli vymýšľať nič nepravdivé...* (Vico, 171).

[17]

Bondyho pohľad na samosprávu je v úplnom protiklade k pozitivistickému právnemu názoru G. Jellinka s konca devätnásteho a začiatku dvadsiateho storočia: *Miera a rozsah centralizácie a decentralizácie závisí od historických okolností. Dôvody sú sociálne, kultúrne, ale aj demografické, ktoré tvoria prirodzené prekážky decentralizácie. Požiadavky samosprávy sa rodia z politických príčin, z tlaku proti prílišnej centralizácii, z neschopnosti ústrednej byrokracie vnímať reálne životné problémy, ale môže to byť aj záujem o rast občianskej participácie, záujem o miestnu správu, znížiť jej finančné náklady, atď. Politický tlak na decentralizáciu má samozrejme celý rad najmu právnych dôsledkov. Stredoveký protiklad medzi rex a regnum má pokračovanie v anglickej terminológii, selfgovernment a parlament. Protikladom selfgovernmentu je selfgovernment by prerogative, čo nie je nič iné ako ničím neobmedzená moc. Je to protiklad medzi ľudom a kráľom, protiklad, ktorý nikdy neskončil v jednote. Selfgovernment je tak výlučne miestnou správou podriadenou výlučne zákonom. Na kontinente sa cesta k samospráve uberala úplne inou cestou. Vychádzala z uznania samostatných verejných korporácií so správnymi kompetenciami. Až v druhej polovici 19. storočia dochádza k poznaniu, že parlament musí veľmi dobre poznať miestne podmienky, pôsobenie lokálnych inštitúcií. Na rozdiel od Anglicka, na kontinente sa presadzuje v miestnej správe štátny úradník z povolania, byrokrat. Napokon túto kontinentálnu cestu napodobňuje aj Anglicko a akceptuje verejné korporácie a upúšťa od jednoduchého aristokratického vládnutia. Pojem samosprávy dnes nadobudol charakter verejnej správy, ktorá nie je vôbec, alebo väčšinou vykonávaná úradníkmi z povolania. Tento politický pojem slúži ako pomôcka pre právnu podstatu samosprávy. Samospráva teda nie je výlučne záležitosťou politiky, Decentralizácia tak môže byť správna, alebo samosprávna. Vnútoraná jednota štátu teda nemusí byť dosiahnutá, a preto je dôležité všimnúť si také procesy, ktoré sa limitne dostávajú mimo jeho pôsobnosť (Jellinek. 699-700)*

[18]

*Petr Uhl vysvetlil svoj názor na samosprávu v knihe: **Dělal jsem, co jsem považoval za správné. Torst, Praha, 2013***

Ještě to trochu upřesním. V tom roce 1970, ale ještě později, v roce 1980, jsem do značné míry vycházel i já z demokracie zastupitelské. To byla složitá struktura, úplně na začátku byla moje představa dělnické samosprávy. V Československu se tomu na konci šedesátých let říkalo rady pracujících. Lidé by tam měli být pracujícími voleni a zodpovídat za chod instituce, aniž by ji řídili. A ředitel, dnes manažer, by byl té radě odpovědný a byl by i například okamžitě odvolatelný.

Vzhledem k tomu, že tohle se týkalo jen pracovní oblasti, byla tu představa druhé komory parlamentu. První by byla podle bydliště, jako je to dneska. Podle bydliště by měl občan jeden hlas, ale podle pracoviště nebo školy apod. další. V Jugoslávii to tak měli, byly na tom založeny obštiny. Tomu jsem dával přednost před parlamentním systémem, i když ten je podobný, také je zastupitelský.

S touto výhradou mohu říci, že jsem byl už koncem osmdesátých let zastáncem parlamentní, či spíše zastupitelské demokracie, ale hlavně v systému založeném v oblasti práce. V podstatě to navazuje na představy i na zkušenosti různých republik rad, tedy sovětů. Revoluční kvas roku 1968 hlavně mezi studenty, ale i dělníky, se nesl ve všech západních zemích pod heslem samosprávy, v ekonomice i vysokém školství částečně i v Československu.

Když se po roce 1989 začalo používat slovo samospráva, měl jsem dlouho potíž si uvědomit, že nejde o samosprávu podnikovou, v pracovněprávní oblasti, nýbrž o samosprávu teritoriální.

Ještě dnes občas použiju označení teritoriální samospráva, ale to je proto, že i v některých jiných oblastech, třeba na vysokých školách, je ten samosprávný prvek zastoupen. V podobě akademických senátů je prvek samosprávy zachován a hájen, v roce 2012 dokonce dost tvrdě při odporu proti návrhům zákonů.

Čili není to tak, jak si myslí nejméně "levicový" novinář, že svět je rozdělen mezi kapitalismus a socialismus, a to první je špatné a to druhé je dobré. I když i on uznává, že v kapitalismu mohou být nějaké dobré polohy --- pro lidi výhodnější --- a že socialismus může být v určité podobě docela nesocialistický a krutý.

Takový byl tedy asi můj vývoj. V roce 1989 jsem ovšem tu svou představu zastupitelské demokracie prostě nemohl uplatnit, i když jsem se pořád ještě držel představy samospráv typu rad pracujících. Ostatně jsem na to téma tenkrát ani nenapsal žádný článek, natož abych vznesl nějaký návrh v parlamentu.

Společnost byla jinde, nechtěla to, nebo chtěla něco jiného. Takže jsem se přidal k parlamentnímu proudu, který chtěl parlament co nejdemokratičtější, to znamená co nejméně vázaný na nějaké partikulární vlivy ekonomické, sociální a jiné. Ten zlom u mě nastává někdy v roce 1990, předtím jsem byl zaměřen na proletářskou demokracii. Řečeno hodně postaru.

Literatúra:

A riekol majster (Z klasických kníh konfuciánstva). Bratislava. Tatran. 1977.

Bostrom, N.: Superintelligence. Až budou stroje chytrější než lidé. Praha. PROSTOR 2017.

Bondy, E.: Bezejmenná. Zvláštní vydání. 2001.

Bondy, E.: Čínska filosofie. Praha, Vokno. 1992.

Bondy, E.: Dvě léta /básně 1989 a 1990/. Praha. Nakladatelství Inverze 1991.

Bondy, E.: Filosofické eseje I. /Útěcha z ontologie/ (DharmaGaia, Praha 1999).

Bondy, E.: Filosofické eseje II. /Juliiny otázky, „Doslov“/ DharmaGaia, Praha 1993.

Bondy, E.: Neuspořádaná samomluva. L. Marek. 2003.

Bondy, E.: O globalizaci. L. Marek Brno 2005.

Bondy, E.: Postpříběh, příležitostné eseje a rekapitulace. Praha. DharmaGaia. 2013.

Bondy, E.: Pracovní analýza a jené texty. Praha. Filosofía 2017.

Bondy, E.: Příběh o příběhu. Praha. DharmaGaia. 2009.

Bondy, E.: Sklepní práce. Praha. Akropolis 2018.

Bondy, E.: To jsou zbytečné verše. Praha. Mat'a. 2002.

Čarnogurská, M., Bondy, E.: Lao-c': O ceste TAO a Jej tvorivej energii TE, 1. vydanie, Hevi Bratislava, 1993; 2. upravené vydanie Nestor, Bratislava. 1996.

Čorná, T.: V postmodernom svete. Rozhovory. Bratislava. Marenčín PT 2015.

Dějiny politických a právních ideologií I.: Praha, SPN. 1965.

Diamond, J.: Osudy lidských společností. Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii. Praha Columbus. 2000.

Fairbank, J. F.: Dějiny Číny. Praha, Lidové noviny. 1998 .

Fišer, Z.: Buddha. Praha. Orbis 1968.

Gbúrová, M., Goňcová, M.: Intelektuál jako angažovaný pozorovatel. Brno. Masarykova univerzita 2016.

Harari, N. Y.: Homo Deus Stručná história zajtrajška. Aktuel. 2019.

Huntington, S. P.: The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York, Simon and Schuster .1996.

Chosudowski, M.: Válka a globalizace. Pravda o 11. září. Praha. :intu 2003.

Jellinek, J.: Všeobecná státověda. V Praze. Vydáva Jan Laichter na Královských vinohradech 1906.

Kennedy, P.: Vzestup a pád velmocí. Praha, Lidové noviny. 1996.

Konrad, N.I.: Západ a východ. Praha, Lidové nakladatelství. 1973.

Kosík, K.: Dialektika konkrétního. Studie o problematice člověka a světa.Praha. Nakladalství ČSAV1965.

Kosík, K.: Předpotopní úvahy. Praha. TORST1997.

Kulturní tradice dálného východu: Praha, Odeon. 1980.

Král, O.: Čínska filosofie. Pohled z dějin. Lásenice, Maxima 2005.

Küng, H., Ching, J.: Křesťanství a náboženství Číny. Praha, Vyšehrad .1999.

Kužel, P. a kol.: Myšlení a tvorba Egona Bondyho.Praha. Filosofia 2018.

Lao - c' : Tao te ťing, o TAO a ctnosti. Praha, Odeon 1971.

Liu Xie.: Duch básnictví řezaný do draků. Praha, Brody 2000.

Lysý, J.: Bondyho Odysea na Slovensko. IN: Gbúrová, M., Goňcová, M.: Intelektuál jako angažovaný pozorovatel. Brno. Masarykova univerzita 2016. s.126-176.

Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Brno. Nakladatelství „Zvláštní vydání...“ 1998.

Merton, R.: Studie ze sociologické teorie, SLON, Praha. 2000.

- Mistr Zhuang. Sebrané spisy. Přeložil Oldřich Král /nakl. Maxima 2006
- Myrdal, J.: Report from Chinese Village. Pantheon Books. New York 1963.
- Neviditelný výbor: Našim přátelům. Rubato 2018.
- Neviditelný výbor. Vzpouza přichází, Praha. Rubato 2012.
- Nikiforov, V.N.: Východ a světové dějiny. Praha, Svoboda. 1980.
- Pečinka, P.: Pod rudou vlajkou proti KSČ.Brno. Nakladatelství Doplněk 1999.
- Pekník, M. (ed.): Verejná mienka a politika - Historické vedomie slovenskej spoločnosti. Bratislava. Vydavateľstvo SAV, Ústav politických vied. 2006.
- Piketty, T.: Kapitál v 21. století. Praha. Knižní klub. 2015.
- Pokora, T.: Čchin Š'chuang-Ti. Praha, Orbis. 1967.
- Popelová, J.: Rozpad klasické filosofie. Praha. Nakladatelství Svoboda 1968.
- Prorok, V., Lupták, M.: Politické ideologie a teorie v dějinách. Praha, Ekonomická univerzita. 1998.
- Průcha, M.: Kult člověka. Praha. Svoboda 1966.
- Ransdorf, M.: Stará Čína jako blokovaná společnost. IN: Dialog 1. Ročník I. ss. 2-10.
- Rohel, P.: „Pracovní analýza“ Egona Bondyho. IN: Kužel, P. a kol.: Myšlení a tvorba Egona Bondyho.Praha. Filosofia 2018.
- Shapiro, I.: Morální základy politiky. Praha. Karolinum. 2003.
- Sün - c': Eseje, 1. diel. Bratislava, Monika a Ján Carnogurský. 2001.
- Sviták, I.: Epochální iluze. Bratislava. Vydala Nadácia Vladimíra Clementisa 1992.
- Szillágyi, A.: Stár Boris a Stároviči. Kalligram. Bratislava 1999.
- Toyenbee, A., Ikeda, D.: Zvol si život. Praha NS Svoboda. 2000.
- Uhl, P.: Dělal jsem, co jsem považoval za správné. Praha. Torst. 2013.

Uhl, P.: Die Herausforderung. Eine sozialistische Alternative zur Normalisierung in der CSSR. Plädoyer für eine politische Revolution und Arbeiterselbstverwaltung in Osteuropa. ISP-Verlag Frankfurt 1981.

Vico, G.: Základy nové vědy o společné přirozenosti národů. Praha. Academia 1991.

Weber, M.: Sociologie náboženství. Praha, Vyšehrad. 1998.

Weinberg, S.: Snění o finální teorii. Vydavatelství 1. Hynek 1996.

Wei Xiaoping: Ekonomická transformace Číny. Praha. Filosofia 2015.

Wilhelm, H.: Společnost a stát v Číně. Praha, Svoboda. 1968.

Wilhelm, R.: I-ťing. Praha Portál. 2003.

Internetové zdroje:

Bondy, E.: Vygumovat' spomienky je zločin proti ľudskosti. IN: https://www.noveslovo.sk/c/13710/Vygumovat_spomienky_je_zlocin_proti_ludskosti

#karmalife #UnusualBuddha #asserti velypeaceful #dharmanotdrama #abideandconquer

Spencerová, T.: <http://original.antiwar.com/smith-grant/2016/03/24/most-americans-believe-palestinians-occupy-israeli-land/>

Keller, J.: Nad knihou Manifest městských kmenů. IN: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/287286-nad-knihou-manifest-mestskych-kmenu.html>. 11.12.2012

Bondy, E.: V kapitalizme aj na šibenici vyžijeme. IN: www.noveslovo.sk/c/25518/V_kapitalizme_aj_na_sibenici_vyzijeme. Slovo 24.2.1999.

Bondy, E.:Nebudme ako Pompejčania, ktorí verili, že sa im nič nestane. IN: https://www.noveslovo.sk/c/13712/Nebudme_ako_Pompejčania_ktori_verili_ze_sa_im_nic_nestane 18. apríl 2007.

Bondy, E.: Kto dnes vládne svetu. IN: https://www.noveslovo.sk/c/22997/Kto_dnes_vladne_svetu 22.3. 2000.

Lysý, J.: Bondy bol šaman. IN: https://www.noveslovo.sk/c/13725/Bondy_bol_saman_Coho_sa_dotkol_ozilo. 18. apríl 2007.

Ondruš, V.: Krok do prázdna. IN: Pravda: nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/387367-krok-do-prazdna/ Pravda 22.3.2016

Bondy, E.: Nemôžu ma vymazať z dejín ani z učebníc. IN: Hospodárske noviny <http://hnp poradna.hnonline.sk/civilizacia/196264-nemozu-ma-vymazat-ani-z-dejin-ani-z-ucebnic>. HN 11.2.2005